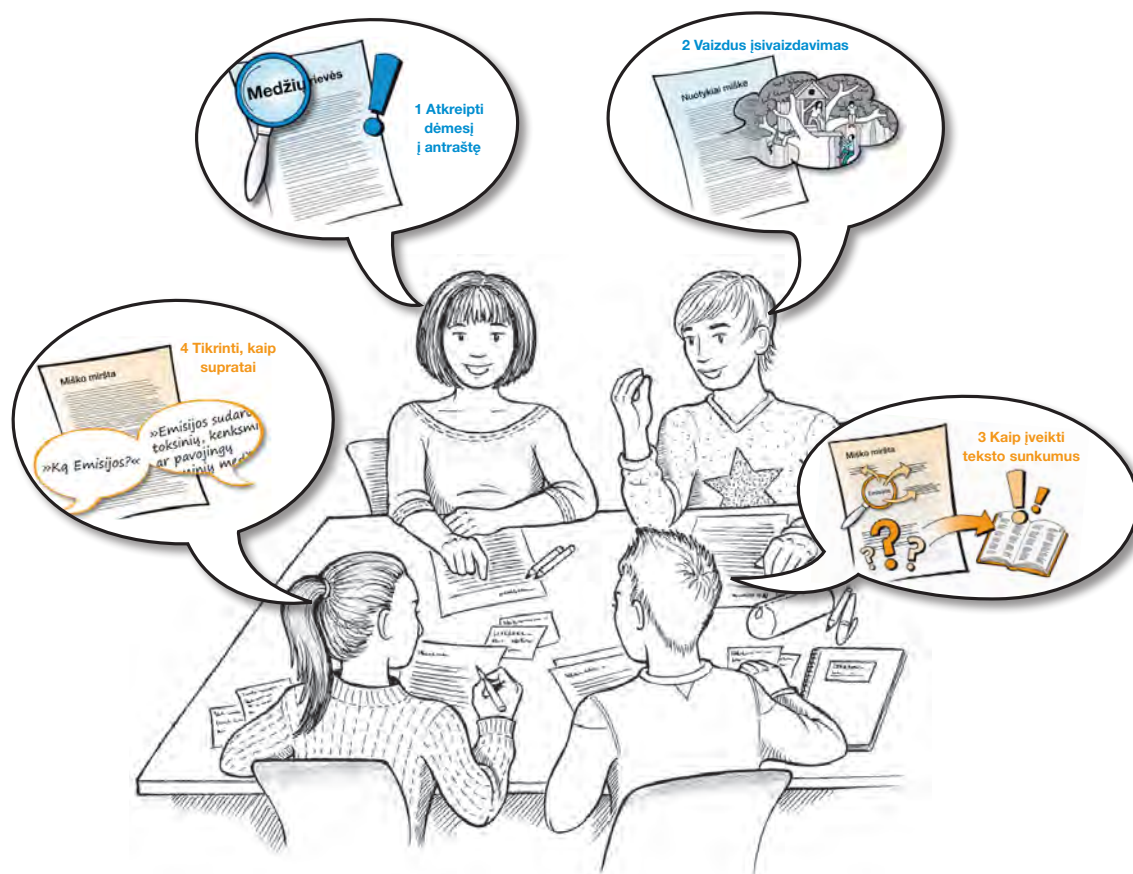

Skaitymo kompetencijų ugdymo metodika

Tobias Saum

Bendradarbiaujant su Geroldu Bräggeriu, Ariane Gabler, Markusu Mauchle, Peteriu Marti
Iliustracijos: Katharinos Pacynos

2010 m. gruodis

Turinys

Turinys	2
1 Kaip įgyti skaitymo kompetencijų mokymosi bendradarbiaujant pagalba	4
1.1 Kaip pagerinti skaitymo sklandumą mokymosi bendradarbiaujant pagalba	4
1.2 Kaip mokytis skaitymo strategijų bendradarbiaujant	5
1.3 Skaitymo strategijų mokymai kaip mokyklinė programa	7
1.4 Motyvacija skaityti	7
2 Strategijų naudojimas	9
2.1 Kaip supažindinti su skaitymo strategijomis? Moksleivius supažindinti su strategijomis reikėtų pateikiant jas po vieną, kad žingsnis po žingsnio būtų parodytas visas jų spektras. Kai moksleivis jas įsisavins, turėtų pamėginti naudoti jas integruotai.	10
2.2 Trys pagrindinės grupės	11
2.3 Skaitymo strategijų aprašas	14
2.4 Kortelės moksleiviams	20
2.5 Mokyti skaitymo strategijų individualiai ir bendradarbiaujant	22
2.6 Skaitymo strategijų kombinacija analizuojant tekstus	41
3 Kaip įsisavinti skaitymo strategijas mokymosi bendradarbiaujant pagalba	51
3.1 Skaitymas pakaitomis ir reziūmavimas	53
3.2 Darbas poromis skaitant ir rašant (CIRC)	58
3.3 Skaitymo strategijų naudojimas dirbant poromis: bendradarbiavimas pagal scenarijų	62
3.4 Klausimų namelis	64
3.5 Skaitymo strategijų naudojimas bendradarbiaujant: skaitymas pakaitomis	69
4 Grožinio teksto analizė 6 ir 7 klasėse	74
4.1 Kaip dirbti remiantis mokymosi bendradarbiaujant koncepcija	74
4.2 Pavyzdinės užduotys	75
5 Kompetencijos pakopos teksto suvokime	77
5.1 Užduočių formulavimas įvairiuose reikalavimų lygiuose	77
5.2 Pirmoji pakopa: pateikti informaciją	78
5.3 Antroji pakopa: suvokti visą tekstą	79
5.4 Trečioji pakopa: teksto analizė	79
5.5 Ketvirtoji pakopa: vertinti ir apmąstyti	81
5.6 Penktoji pakopa: kurti ir formuoti	82

6	Teksto analizė vyresnėse gimnazijos klasėse	83
6.1	Apmąščius pažymėti	83
6.2	Epinio teksto analizė	84
6.3	Dramos scenos analizė	86
6.4	Lyrinio teksto analizė	88
6.5	Informatyvaus dalykinio teksto analizė	90
6.6	Argumentuojamojo teksto analizė	93
6.7	Dalykinio teksto apmąstymas	94
6.8	Grožinių tekstų apmąstymas	95
7	Skaitymo tyrimų užkulisiai	96
7.1	Skaitymas kaip interakcija su tekstu	96
7.2	Skaitymo proceso dalys	97
7.3	Skaitymo kompetencijos įgijimo prielaidos	98
8	Sukurti skaitymo kultūrą	101
9	Teksto rūšių apžvalga	104
9.1	Dalykiniai tekstai	104
9.2	Grožiniai tekstai	105
1 priedas:	Literatura	106
2 priedas:	Skaitymo strategijų kortelės	107

1 Kaip įgyti skaitymo kompetencijų mokymosi bendradarbiaujant pagalba

Skaityti ir suprasti tekstus – viena iš pagrindinių kompetencijų, kurias padeda įgyti mokykla. Ši kompetencija būtina profesijai ir norint dalyvauti visuomeniniame gyvenime – bet svarbu ne vien tai. Ši kompetencija mūsų moksleiviams padeda gyventi sąmoningai, apsišvietus, formuoti savo asmenybę ir, be to, patirti skaitymo malonumą. Todėl skaitymo kompetencijos ugdymui mokyklose ne be reikalo skiriama daug dėmesio.

Tačiau, kaip aiškėja iš daugelio atliktų tyrimų, skaitymo užsiėmimai ne visuomet vyksta sėkmingai. Tai, tarkime, įrodė ir Tarptautinės moksleivių vertinimo programos (PISA) tyrimai: «Pavyzdžiui, Šveicarijoje 17 proc. moksleivių, baigę mokyklas, geba suprasti tik labai nesudėtingus tekstus, dalis jų nesugeba netgi to. (...) Tuo pasižymi ne tik imigrantai, bet ir žmonės, kurie užaugo ir mokyklas baigė Šveicarijoje.» (Bertschi-Kaufmann 2007, p. 8–9) Tai rodo, jog mokykla turi neventi toliau žengti pramintais skaitymo skatinimo keliais ir ieškoti naujų.

Vienas iš tokių naujų kelių gali būti toks: mokantis skaityti daugiau naudoti mokymosi bendradarbiaujant formas. Šių mokymosi formų pagalba moksleiviai gali išmokti ir sklandžiai skaityti tekstą, ir naudojant skaitymo strategijas atskleisti jo turinį.

1.1 Kaip pagerinti skaitymo sklandumą mokymosi bendradarbiaujant pagalba

Kad moksleivis skaitytų sklandžiai, pirmosiose klasėse reikia daug praktikuotis. Tačiau ir vyresnėse klasėse būna moksleivių, kuriems dėl skaitymo įgūdžių ir įpročio skaityti reikia dėti daug pastangų. Jei skaitymo «treniruotės» vyksta naudojant mokymosi bendradarbiaujant metodus, jų efektyvumas gerokai išauga.

Kad moksleivis skaitytų sklandžiau, siūlomas skaitymas bendradarbiaujant balsu:

Moksleivis ar moksleivė klasės draugui skaito trumpą tekstą tol, kol pasiekia tam tikrą per minutę perskaitytų žodžių kiekį. Tuomet tekstą galima skaityti dar kartą, šįkart kreipiant dėmesį į tinkamą raiškumą. Tai įvertinti klasės draugui/-ei sunkiau nei skaitymo greitį. Kai dirba du moksleiviai, iš kurių vienas skaito geriau nei kitas, tekstą galima skaityti pakaitomis. Tokiu būdu stipresnis skaitovas kitam yra pavyzdys, kaip reikia skaityti. Kiek daug pratybų laiko sutaupoma, kai moksleiviai dirba po du, lyginant su tuo, jei skaitytų po vieną prieš klasę!

Kita galimybė, kaip partneriai gali įgyti bazinių skaitymo įgūdžių, yra skaitymas tuo pat metu. Geresnysis skaitovas prisitaiko prie silpnesniojo skaitymo greičio. Jei pastarasis nori, antrasis nutyla, ir silpnesnysis skaito vienas. Jei silpnesnysis padaro klaidą, tuomet abu pakartoja tą sakinį nuo pradžių (plg. Gold, 2007, p. 112).

1.2 Kaip mokytis skaitymo strategijų bendradarbiaujant

Yra daugybė būdų susieti teksto suvokimo skatinimą su mokymosi bendradarbiaujant formomis. Pirmiausiai reikia išmokyti atskiras skaitymo strategijas. Kokių esama skaitymo strategijų, kaip jas galima įvesti pamokoje ir išmokyti individualiai arba bendradarbiaujanti, aprašoma 2 skyriuje. Kiekvienai strategijai sukurta mokiniams skirtų kortelių, kurių pagalba strategijos moksleiviams pristatomos ir vizualiai. Korteles galima naudoti įvairiai vedamuose užsiėmimuose ir jų pagalba moksleiviai išmoksta lengviau patys savarankiškai naudoti skaitymo strategijas.

Strategijų reikėtų mokytis taip dažnai, kad moksleiviams jų naudojimas taptų įpročiu. Kad būtų galima tai pasiekti, pirmenybę reikėtų teikti mokymuisi bendradarbiaujant, o ne individualiam mokymuisi. Mat kai moksleiviai mokosi šių strategijų bendradarbiaudami, jie skatinami ir kalbėtis apie skaitymo strategijas. Tokiu būdu skaitymo strategijas jie geriau įsisąmonina, greičiau suvokia savo sunkumus ir tuomet gali tikslingiau naudoti strategijas. Jei moksleiviui atrodo, kad jis jau yra įvaldęs tam tikrą strategiją, tačiau negali jos paaiškinti kitam, tai reiškia, kad jis strategijos nėra perpratęs iki galo. Taigi aiškindamas moksleivis tarsi pasitikrina, ar strategiją suprato.

Mokymasis bendradarbiaujant taip pat skatina moksleivius mokytis vienas iš kito. Jei vienas moksleivis dar ne visai suprato ar įsisavino skaitymo strategiją, jis gali stebėti, kaip ją taiko klasės draugas ir taip įsisavinti modelį. Galiausiai jis pabando pats ir vėl palygina su savo klasės draugo pavyzdžiu. Lygindami moksleiviai greičiau atkreipia dėmesį, jei strategija naudojama neteisingai, ir gali prieš įtvirtindami pasitaisyti.

Be to, mokymasis bendradarbiaujant motyvuoja moksleivius. Mokytis skaitymo strategijų ir jas vis naudoti – didelis iššūkis. Kismet prisideda po keletą skaitymo strategijų ir negalima pamiršti tų, kurias jau išmokai. Kai moksleiviai gali mokytis šių strategijų keisdami su kitais ir vis naudoja jas pratimuose bendradarbiaujant, išmoksta lengviau ir ilgesniam laikui.

Mokymas pavydžiu

Pirmiausia skaitymo strategijų geriausiai mokytis iš mokytojo pavyzdžio. Šis pristatydamas strategiją turėtų rodyti pavyzdį ir garsiai mąstydamas pasakoti, kas vyksta jo galvoje. Kai moksleiviai šitokiu būdu bus susipažinę su keliomis skaitymo strategijomis, jas reikės išmėginti. Kai jau bus įvaldytos kelios skaitymo strategijos, pamokoje bus galima naudoti mokymosi bendradarbiaujant formas, kuriose siejamos įvairios skaitymo

strategijos. Labai anksti galima naudoti skaitymo pakaitomis ir santraukos metodus. Taip moksleiviai mokosi ne tik sklandžiai skaityti, bet ir klausytis bei glaustai atpasakoti tai, kas perskaityta, teksto atkarpas jie skaito ir reziumuoja paeiliui. Dirbdami poromis moksleiviai gali mokytis ir kitokių skaitymo strategijų – jas jie pasirenka patys ar paskiria mokytojas. Grupėje siūlytina naudoti skaitymo strategijas pasidalijant darbą, kaip antai skaitant pakaitomis, kai iš eilės naudojamos keturios skirtingos skaitymo strategijos. Strategijos, kurias pažengę skaitytojai paprastai naudoja po vieną, paskirstomos skirtingiems asmenims. Taigi tokiu būdu kiekvienas gali pirmiausia sutelkti dėmesį į vieną strategiją ir ją išmokti. Tik tuomet, kai pamažu išmoks visas strategijas, galės naudoti jas vienas savarankiškai.

Klausimų namelis

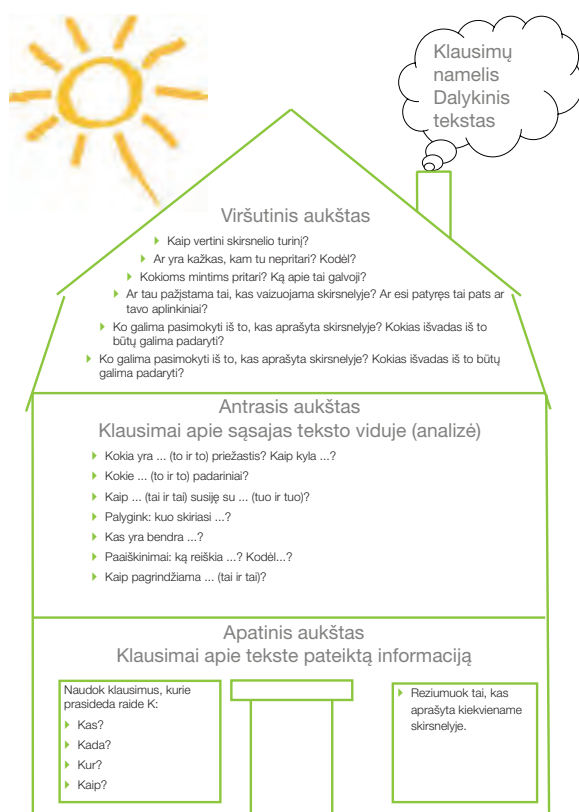
Skaitymo strategijos yra iš skirtingų kognityviųjų lygių. Suvokti šiuos lygius gali paskatinti «Klausimų namelio» metodas. Moksleiviai uždavinėja vienas kitam klausimus apie tekstą iš įvairių lygių ir taip skatina savo klasės draugus naudoti įvairias skaitymo strategijas.

Mokantis strategijų nevalia pamiršti apžvelgti tai, kas išmokta, mat tik tokia refleksija skaitymo strategijas paverčia naudojamais įrankiais, kuriuos galima pasitelkti į pagalbą sąmoningai ir tikslingai.

Į šią programą galima integruoti ir mokymosi bendradarbiaujant formas, kai kelios strategijos naudojamos vienu metu. Jas taip pat riekėtų įvesti palengva, metai po metų. Skaitymo strategijų mokymosi sėkmė priklauso nuo susitarimo mokykloje. Jei skaitymo strategijų įsisavinti nepavyksta, dažniausiai tai dėl to, kad strategijos naudojamos tik epizodiškai vieno dalyko pamokose ir prisimenamos vėliau tik kartą to paties dalyko fers pamokoje. Moksleiviai įsimena tik tai, ko jiems reikia ir ką jie naudoja, o visa kita prisimena tik iki kitos pamokos ir vėl pamiršta. Kiekviena mokykla, norinti išmėginti skaitymo strategijų treniruotes, turi suvokti, kad gali ištikti tokia nesėkmė, ir imtis atsargumo priemonių. Jei pavyksta mokymus padaryti sistemingus ir ilgai išliekančio poveikio, sulaukiama ir regimos sėkmės, kaip parodė įvairūs empiriniai tyrimai, pavyzdžiui, skaitymo pakaitomis ir reziumavimo arba mokantis tapti teksto detektyvu. Šitokių mokymų įkvėpti mes paminime moksleiviams skaitymo strategijas kaip teksto detektyvų metodus. Tokius metodus gerai supranta jaunesni moksleiviai, be to, šie metodai labai gerai motyvuoja.

Tai, kad čia dėmesio centre yra skaitymo strategijų mokymasis, nereiškia, kad moksleiviai su tekstais negali elgtis kitaip. Žinoma, reikėtų rinktis ir kitokius darbo su tekstu būdus, pavyzdžiui, kūrybinius, orientuotus į produktą, arba vaidybinius (4 skyrius).

1.3 Skaitymo strategijų mokymai kaip mokyklinė programa

Yra gausybė įvairių skaitymo strategijų, kurias įvaldyti galima ne per vienus metus, nuolat praktikuojantis. Todėl mokykla turėtų sukurti sistemingą programą, kaip įvesti ir mokytis skaitymo strategijų. Tai galima pradėti labai anksti ir tęsti iki dešimtos klasės. Be to, galima tęsti ir ilgiau. Kuriant tokią programą kolegoms turėtų drauge nuspręsti, kurioje klasėje įvesti kokias skaitymo strategijas ir kokio dalyko pamokoje. Kitų dalykų pamokose šios strategijos turės būti reguliariai skatinamos, kad moksleiviai nesietų jų tik su tuo dalyku, kurių pamokose jų mokėsi. Jie turi suvokti, kad strategijas galima naudoti skaitant bet kokį tekstą.

1.4 Motyvacija skaityti

Skaitymo kompetencijos lavinimui labai svarbi skaitymo motyvacija. Pažadinti norą skaityti šiai laikais, kai vis mažiau jaunuolių skaito savo noru – ganėtinai svarbi užduotis mokyklai. Čia labai svarbu teisingai pasirinkti tekstus: jei moksleiviui knyga atrodo patraukti ir įdomi, jis norės ją skaityti. Dalykiniai tekstai turėtų būti susieti su moksleivių patirtimi ir jų gyvenamąja aplinka, parašyti suprantamai ir vaizdžiai. Be to, moksleiviai turėtų mokytis įveikti skaitymo sunkumus ir nenutraukti skaitymo. Kad paskatintume moksleivius skaityti, galima organizuoti ir skaitymo naktis, galima bendradarbiauti su vietine biblioteka, vesti skaitymo dienoraščius ir dar daug kitų dalykų.

Moksleiviai turėtų būti skatinami skaityti ir laisvalaikio. Tam galima užvesti vadinamuosius «Skaitymo pasus». Juose kiekvienas moksleivis įrašo, ką perskaitė, ir tėvai tai patvirtina.

Dirbant pagal «Antolin» programą galima užduoti moksleiviams klausimus apie knygos turinį ir taip patikrinti, ar jie suprato tekstą. Skaitymo pasui galima naudoti tam tikrus nurodymus, pvz., kad kiekvieną dieną reikia skaityti tam tikrą laiką, tarkime, 20 min. Po kiek laiko dažnai netgi tie, kurie savo noru neskaitytė, pastebi, kaip tai yra gera. Skaitymas tuomet daugeliui moksleivių tampa įprastu laisvalaikio užsiėmimu ir skaitymo gebėjimai savaime pagerėja. Kaip tokia skaitymo kultūra gali atrodyti mokykloje, aprašyta 8 skyriuje.

2 Strategijų naudojimas

Kaip skaitymo ir teksto suvokimo kompetencijas ugdyti motyvuojant ir panaudojant skaitymo strategijas bei tikslines programas?

Strategiškai skaitant tekstą svarbu ypatingas skaitytojų aktyvumas, palengvinantis teksto suvokimą ir padedantis jį ilgiau atsiminti. Ar moksleiviai supranta žodžių reikšmes naudodamiesi žodynais, ar vaizduoja žodžius grafiniame tinkle, ar reziuumuoja tekstą, visuomet susiduriame su teksto suvokimo strategijomis, kurias moksleiviai naudoja. Skaitymo strategijos yra intelektualiniai įrankiai, kuriais tekstas «atrakinamas». Jaunesni vaikai ypatingai motyvuojami tuomet, kai naudojami teksto detektyvo metodai (plg. 2. 6. 4 skyrius «Teksto detektyvai sprendžia bylas»). Kai su skaitymo strategijomis supažindinama aiškiai ir jų mokomasi, moksleiviai pasirengia šias strategijas patys tikslingai naudoti. Jie supranta, kad naudojant tinkamas strategijas jiems patiems pavyksta geriau suvokti tekstą.

Kai moksleiviai geriau supranta tekstus, suvokia savo pačių skaitymo kompetencijas, ir tai didina skaitymo džiaugsmą. Tokiu būdu strategijų mokymasis prisideda ir prie to, kad daugiau ir mieliau skaitoma ne tik per pamokas. Taigi skaitymo treniruočių tikslas yra paskatinti moksleivius rinktis savarankiškai įsisavintas strategijas ir taip patiems valdyti savo skaitymo procesą. Mokytojas/-a turėtų supažindinti moksleivius su strategijomis palaipsniui ir vaizdžiai pademonstruoti, kaip sistemingai ir planingai gilintis į tekstą. Norint vaizdžiai supažindinti su svarstymais, geriausia naudoti mąstymo balsu metodą.

Mokantis savarankiškai naudoti skaitymo strategijas pokalbis vaidina svarbų vaidmenį, nes pokalbyje atitinkamai duodant intriguojančias užduotis galima pasiekti, kad strategijos būtų naudojamos sąmoningai. Moksleiviai turėtų vienas kitam vis formuluoti, kokias strategijas naudojo.

Jaunesniems moksleiviams savarankiškai planuoti strateginį darbą su tekstu, apsvartysiti ir stebėti, kaip tekstas analizuojamas, paprastai yra nemenkas iššūkis. Kad sustiprintų šias metakognityviasias kompetencijas, mokytojas/-a turi kalbėtis su moksleiviais apie teksto suvokimą: apie teksto analizės metodus, jų naudojimą, apie tai, kaip įveikti teksto sunkumus, apie žodžių susiejimą su reikšmėmis, apie tai, kaip reziuumuojant atskirti tai, kas svarbu, nuo to, kas nesvarbu, apie įvairias tekstų rūšis, taip pat ir apie skaitymo motyvaciją bei skaitymo kliuvinius. Juo sąmoningiau moksleiviai skaito, tuo geriau jie skaito.

2.1 Kaip supažindinti su skaitymo strategijomis?

Moksleivius supažindinti su strategijomis reikėtų pateikiant jas po vieną, kad žingsnis po žingsnio būtų parodytas visas jų spektras. Kai moksleivis jas įsisavins, turėtų pamėginti naudoti jas integruotai.

1 fazė: Skaitymo strategijų panaudojimo modelis

Moksleiviai geriausiai susipažįsta su strategija, kai gali ką nors stebėti naudojant ją. Geriausia, kad mokytojas naudotų tam tikrą strategiją ir garsiai mąstydamas rodytų, kas vyksta jo galvoje.

Kai mokytojai skaitydami balsu, tarkime, parodo savo svarstymus apie tam tikrų supratimo galimybių privalumus ir trūkumus, jie balsu paaiškina, kaip elgiasi kilus suvokimo sunkumams, kaip prisimena svarbias anksčiau įgytas žinias, kaip praturtina tai, ką perskaitė, ryšiais su savo gyvenimu ir nuskaidrina bei taiso turėtas neteisingas išankstines nuostatas. Taip mokytojas/-a suteikia moksleiviams galimybę mokytis iš šio pavyzdžio.

Be to, moksleiviams reikia perteikti strategijos reikšmę, kad vėliau jie strategiją galėtų naudoti savarankiškai.

2 fazė: Parodytų strategijų mokymasis sistemingai naudojant ir duodant ataskaitą

Susipažinus su skaitymo strategijomis moksleiviai patys turi bandyti jas naudoti. Tam jiems reikia duoti tekstų su atitinkamomis užduotimis. Pasirodė labai veiksminga moksleiviams mokytis bendradarbiaujant, t. y. grupėje pristatant savo rezultatus ir duodant apie tai ataskaitą.

3 fazė: Savarankiškas naudojimas vis labiau automatizuojant

Kai moksleiviais užsiėmimuose susipažįsta su skaitymo strategijomis, vis labiau gali jas naudoti savarankiškai. Skaitymo paeiliui metodas, pavyzdžiui, suteikia progą moksleiviams savarankiškai kartu gilintis į tekstą, tačiau tuo pačiu sutelkti dėmesį į vieną kurią strategiją.

2.2 Trys pagrindinės grupės

Skaitymo strategijas galima suskirstyti į tris pagrindines grupes. Žemiau jos trumpai pristatytos.

Siejamosios strategijos

Specialiojoje literatūroje dar galima rasti ir terminą «aiškinamosios/aprašomosios strategijos». Siejamosios strategijos praturtina tekstą. Pateiktas tekstas siejamas su savomis ankstesnėmis žiniomis, su jausmais, savais vaizdiniais ir nuostatomis. Šie metodai skatina ir suprasti, ir ilgam įsiminti.

Pavyzdžiai

- ▶ Užsirašyti mintis apie pavadinimą prieš perskaitant tekstą
- ▶ Sugalvoti pavadinimus atskiriems skirsneliams
- ▶ Ką nors įvaizduoti vaizdžiai
- ▶ Daryti išvadas
- ▶ Fantazuoti ir bandyti nuspėti, kas toliau bus pasakojama tekste

Sisteminamosios strategijos

Sisteminamosios strategijos dar vadinamos «redukcijos ir organizacijos strategijomis». Jos padeda besimokančiajam išskirti svarbią informaciją, struktūruoti tekstą ir padaryti jo turinio santrauką, susieti atskiras teksto dalis.

Pavyzdžiai

- ▶ Išryškinti
- ▶ Pabraukti pagrindinę mintį
- ▶ Padaryti santrauką
- ▶ Išvardyti pagrindinius dalykus
- ▶ Sugalvoti giminines sąvokas
- ▶ Struktūruoti naudojant grafinius piešinius

Savikontrolės ir savireguliacijos strategijos

Šios strategijos dar vadinamos «metakognityviosiomis strategijomis». Joms tenka svarbios planavimo, kontrolės ir valdymo funkcijos. Reikia kontroliuoti suvokimą ir stebėti patiemis save. Suvokiama, kokios teksto dalys ir kokios sąsajos jau suprastos. Remiantis tuo gilinamasi į tas teksto dalis, kurios dar nesuprastos.

Pavyzdžiai

- ▶ Patiemis patikrinti, ar lengvai prisimenama pagrindinė teksto mintis
- ▶ Patiemis formuluoti klausimus pagal tekstą ir atsakyti į juos
- ▶ Skaitymo greitį pasirinkti priklausomai nuo teksto sudėtingumo
- ▶ Pavartyti aiškinamąjį žodyną

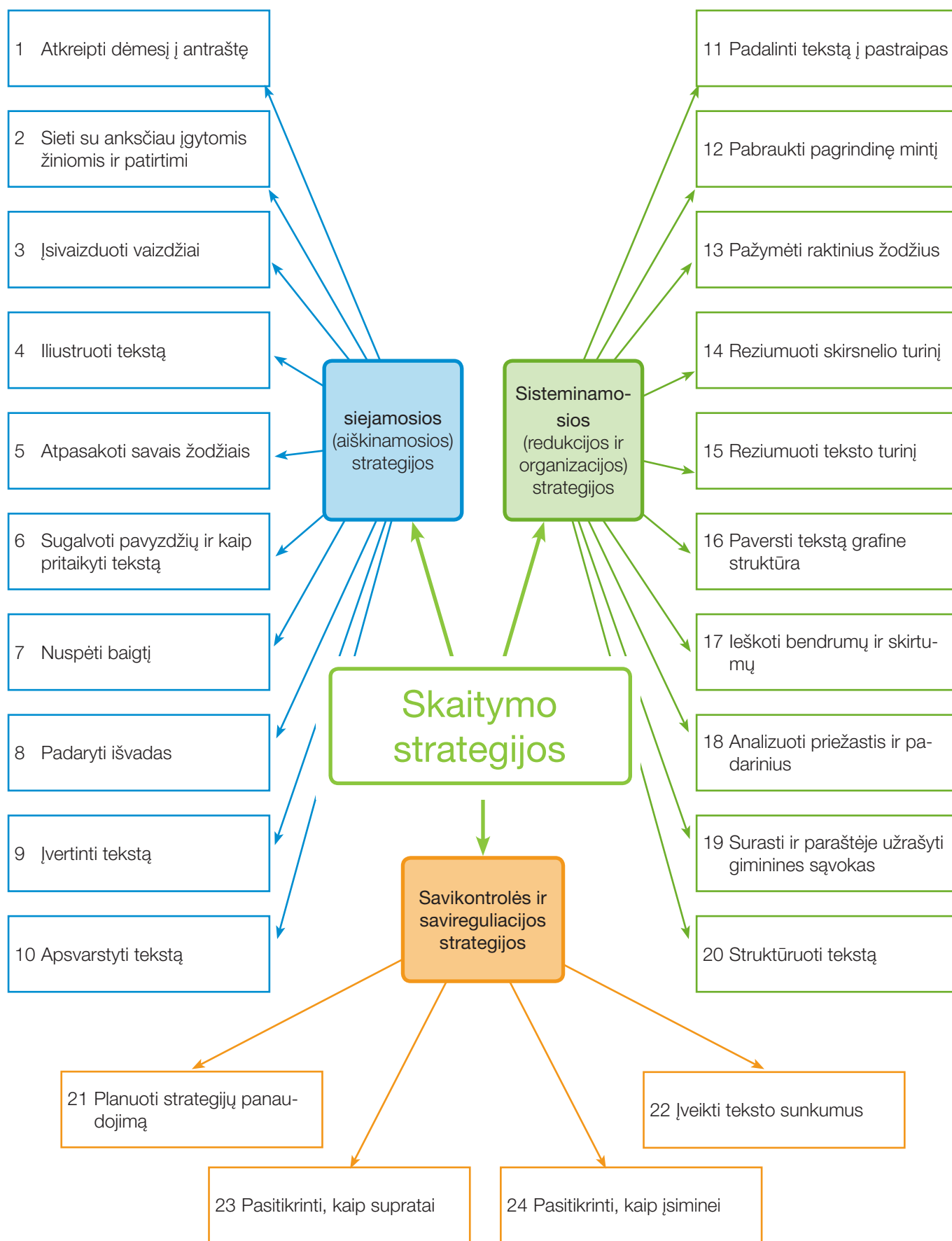
- ▶ Žinoti strategiją ir naudoti ją savarankiškai pasitelkiant pagalbines korteles
- ▶ Kalbėtis su bendraklasiais apie teksto analizės metodus

Moksleivius reikėtų išmokyti sąmoningai suvokti strategijas, kurias jie naudoja skaitydami. Tai pagrindinė priemonė, kurią pasiūlė Tarptautinėje moksleivių vertinimo programoje (PISA) dalyvavę mokslininkai. Naudojant tinkamas strategijas galima atskirti gerus ir silpnus skaitytojus.

Gerai skaitytojai naudoja šias strategijas: bando susieti tai, ką skaito, su savo ansiktesne patirtimi ir suvokti prasmę bei reikšmę. Blogi skaitytojai naudoja paviršutines technikas: bando suprasti teksto detales be konteksto ir nenaudoja metapažinimo.

Skaitymo kompetencijas gerinančio užsiėmimo tikslas yra išmokyti moksleivius naudoti strategijas savarankiškai reguliuojant. Skaityti savarankiškai reguliuojant reiškia naudotis strategijų repertuaru ir gebėti nuspręsti, kada galima efektyviai panaudoti kurią iš strategijų. Kad tai būtų galima pasiekti, itin reikšminga individualaus mokymosi ir skaitymo refleksija. Moksleiviai turi žinoti, kas yra strategija ir kada ją naudoti, ir turi gebėti pritaikyti jas tinkamoje situacijoje.

Visų strategijų formų ypatingai efektyviai galima mokytis integruojant jas į mokymosi bendradarbiaujant pagrindines struktūras. Tačiau kol moksleiviai pradės sąmoningai naudoti strategijas kaip savarankiški skaitytojai, dar laukia ilgas kelias. Todėl pirmiausia juos reikia išmokyti naudoti strategijas duodant užduotis. Užduotis reikėtų parengti pagal trijų pakopų mokymosi bendradarbiaujant struktūrą.

1 pav. skaitymo strategijų apžvalga

2.3 Skaitymo strategijų aprašas

Siejamąsios strategijos

susieja teksto turinį

- ▶ su anksčiau įgytomis vaikų ir jaunuolių žiniomis
- ▶ su jų patirtimi, nuostatomis ir nuomonėmis

Skaitymo strategija	Metodo aprašymas	Tekstas moksleiviams skirtoje kortelėje	taikytina nuo
1 Atkreipti dėmesį į antraštę	Moksleiviai atsižvelgdami į antraštėje užkoduotą informaciją turi pasvarstyti, apie ką bus pasakojama tekste. Taip jie atgaivina savo anksčiau įgytas žinias iš antraštėje paminėtos srities. Skaitant ir perskaičius patirkinama, ar spėjimai buvo teisingi..	Atkreipiu dėmesį į antraštę. Ką žinau šia tema?	3–4 kl.
2 Susieti su anksčiau įgytomis žiniomis ir patirtimi	Skaitydami moksleiviai svarsto, ką jie jau žino šia tema, kokio patyrimo turi ir kaip tai siejasi su tekste pasakojamais dalykais.	Kokių anksčiau įgytų žinių turiu šia tema? Kokio patyrimo turiu?	3–4 kl.
3 Vaizdus įsivaizdavimas	Moksleiviai detalai įsivaizduoja tai, kas aprašoma tekste ir taip jį sau iliustruoja. Jei tekste vyksta veiksmas, jie vaizduotėje gali sukurti filmą. Kuriant reikia atsižvelgti į kaip įmanoma daugiau aspektų.	Susikuriu sau teksto iliustraciją arba filmą pagal tekste aprašytą veiksmą.	3–4 kl.
4 Nupiešti piešinį pagal tekstą	Moksleiviai paverčia tekstą vaizdu, nupiešdami pagal tekstą vieną ar kelis piešinius.	Nupiešiu vieną ar kelis piešinius pagal tekstą arba darausi nedidelius eskizus.	3–4 kl.
5 Atpasakoti savais žodžiais	Moksleiviai bandos atpasakoti teksto turinį kitais žodžiais. Taip tekste pavartoti žodžiai susiejami savais.	Aiškinu ką nors savais žodžiais.	3–4 kl.
6 Surasti pavyzdžių ir pritaikymą	Moksleiviai svarsto, kokių gali rasti pavyzdžių tam, ką perskaitė, ir kaip jie galėtų panaudoti tai, ką sužinojo iš teksto.	Kur randu tai, apie ką skaitėme, realiame pasaulyje? Kur galėčiau panaudoti tai, ką sužinojau?	3–4 kl.

Skaitymo strategija	Metodo aprašymas	Tekstas moksleiviams skirtoje kortelėje	taikytina nuo
7 Nuspėjimas	Perskaitę vieną pastraipą moksleiviai stabteli ir svarsto, kaip viskas galėtų klostytis toliau. Šioje strategijoje yra atpažįstamos nuorodos, kas toliau galėtų būti pasakojama tekste. Spėjimų formulavimas prieš skaitant arba skaitant skatina prisiminti anksčiau įgytas žinias ir formuluoti lūkesčius. Tai, kas nauja, gali būti įtraukiama į sukurtą lūkesčių statinį kaip tinkama arba atmestina. Geri skaitytojai pasižymi tuo, kad nuolat pasitikrina savo spėjimus ir juos peržiūri, jei skaitant jie nepasitvirtina.	Kas galėtų būti tekste pasakojama toliau?	3–4 kl.
8 Daryti išvadas	Darant išvadas gaunama tekste neaiškiai paminėta informacija, turinti esminės svarbos teksto suvokimui. Šie procesai prisimintus anksčiau įgytas žinias ir logiškai mąstant papildo trūkstamą informaciją ir teksto sąsajas. Pavyzdžiui, daryti išvadas reiškia ir pridėti neišsakytas prielaidas.	Kokios teksto prielaidos? Kokias išvadas galima iš jo padaryti?	7–10 kl.
9 Vertinti tekstą	Moksleiviai svarsto, ką jie mano apie tai, kas aprašyta tekste, ir kaip jie tai vertina. Aukštesnėse klasėse jie vertina ir vidinę teksto dermę bei loginę seką, pavadinimo tinkamumą teksto turiniui bei tinkamą sąvokų vartojimą.	Ką galvoju apie tai, kas aprašoma tekste? Kodėl mano nuomonė tokia?	3–10 kl.
10 Apmąstyti tekstą	Išskiriama tekste esanti informacija, nuomonės, vertinimai, analizuojami pasisakymai tekste ir priskiriami stambesnėms struktūroms. Kuriamos ir tikrinamos alternatyvios mąstymo galimybės.	Kokioms stambesnėms struktūroms galiu priskirti tekstą? Ar yra alternatyvų?	7–10 kl.

Sisteminamosios strategijos

padeda besimokančiajam

- ▶ identifikuoti svarbią informaciją,
- ▶ skaidyti bei sisteminti teksto turinį ir
- ▶ išskirti pagrindinę teksto mintį.

Skaitymo strategija	Metodo aprašymas	Tekstas moksleiviams skirtoje kortelėje	taikytina nuo
11 Padalyti tekstą skirsneliais	Moksleiviai perskaito visą tekstą ir suskirsto jį skirsneliais. Tai darydami tikrina, ar jau esamas suskirstymas yra prasmingas.	Tikrinu, ar suskirstymas skirsneliais prasmingas, kur dar daugiau suskirstyčiau.	5/6 kl.
12 Pabraukti pagrindinę mintį	Moksleiviai pieštuku pabraukia tai, kas jiems atrodo svarbu, ką jie laiko pagrindinėmis mintimis. Svarbu tai daryti pieštuku, kad vėliau bendradarbiaujant ir tariantis dar būtų galima kai ką pakeisti.	Pieštuku pabraukiu tai, kas tekste yra svarbu.	5/6 kl.
13 Pažymėti raktinius žodžius	Moksleiviai pieštuku žymi pagrindines teksto sąvokas apbraukdami jas stačiakampiu ar apskritimu. Svarbu tai daryti pieštuku, kad kad vėliau bendradarbiaujant ir tariantis dar būtų galima kai ką pakeisti.	Stačiakampiu arba apskritimu apbraukiu pagrindines sąvokas tekste.	5/6 kl.
14 Režiuoti pasitraipos turinį	Moksleiviai reziuoja, kas svarbu skirsnelyje, remdamiesi tuo, ką apbraukė.	Reziuoju, kas svarbu skirsnelyje.	5/6 kl.
15 Reziuoti teksto turinį	Moksleiviai reziuoja, kas svarbu tekste, remdamiesi tuo, ką pasižymėjo.	Reziuoju, kas svarbu tekste.	5/6 kl.
16 Tekstą peversti grafine struktūra	Moksleiviai nupiešia grafinę struktūrą, kuria pavaizduoja teksto turinį. Tam jį reikia redukuoti, nes struktūroje turi būti pavaizduota tik tai, kas svarbu, taip pat reikia redukuoti iki esminių sąvokų ir loginių jų ryšių. Pirmaisiais metais mokytojas/-a turi parodyti, kokią grafinę struktūrą reikia vaizduoti. Kai moksleiviai bus įvaldę metodus, galės patys spręsti, kokią grafinę struktūrą braižyti tekstui.	Nubraižau tekstui grafinę struktūrą.	priklausomai nuo grafinės struktūros 4–10 kl.
17 Ieškoti bendrybių ir skirtumų	Moksleiviai tikrina, ar tekste lyginami tam tikri dalykai, o gal yra vaizduojamų priešybių. Tada jie nustato priešybių bendrumus ir skirtumus. Priklausomai nuo teksto sudėtingumo mokytojas/-a gali nurodyti, kas gali būti lyginama.	Kas lyginama tekste? Išrašau bedrybes ir skirtumus.	7–10 kl.
18 Išnagrinėti priežastis ir padarinius	Moksleiviai mėgina surasti priežastinius teksto ryšius (jei tokių yra).	Tekste surandu priežastis ir padarinius.	7–10 kl.

Skaitymo strategija	Metodo aprašymas	Tekstas moksleiviams skirtoje kortelėje	taikytina nuo
19 Sugalvoti ir paraštėje užrašyti giminines sąvokas	Moksleiviai svarsto, ar tam, kas aprašoma tekste, gali surasti bendrines sąvokas.	Kokias giminines sąvokas galiu priskirti tam, kas aprašoma tekste?	7–10 kl.
20 Sukurti teksto struktūrą	Tekstas visuomet turi tam tikrą sandarą. Ją moksleiviai turi atpažinti kaip vidinę teksto organizaciją ir ją atvaizduoti. Tam nepakanka padalyti į pastraipas, nors tai pirmasis žingsnis. Po to moksleiviai turi išskirti, koks loginis žingsnis vyksta pastraipoje ir kaip jis susijęs su tuo, kas vyko anksčiau.	Kas aprašyta pastraipoje ir kaip tai logiškai susiję su tuo, kas buvo aprašyta anksčiau?	7–10 kl.

Savikontrolės ir savireguliacijos strategijos

besimokančiajam padeda

- ▶ kelti klausimus, kad būtų galima patikrinti, ar supratai tekstą
- ▶ taip naudoti skaitymo strategijas, kad jos padėtų geriau suvokti tekstą.

Skaitymo strategija	Metodo aprašymas	Tekstas moksleiviams skirtoje kortelėje	taikytina nuo
21 Planuoti	Moksleiviai prieš pradėdami skaityti svarsto, koks jų skaitymo tikslas ir kokias strategijas reikia naudoti, kad tikslas būtų pasiektas ir tekstas būtų gerai suprastas.	Koks tavo skaitymo tikslas? Kokius teksto detektyvo metodus norėtum naudoti, kad suprastum tekstą?	5/6 kl.
22 Kaip įveikti teksto sunkumus	Jeigu tekste yra nesuprantamų vietų, gilinamasi į kontekstą – galbūt ten yra nuorodų, kaip būtų galima suprasti problemines vietas, ir daromos atitinkamos išvados. Be to, galima naudoti pagalbines priemones, pavyzdžiui, aiškinamuosius žodynus.	Bandau suprasti neaiškias teksto vietas iš konteksto. Nežinomų žodžių reikšmių ieškau žodyne.	5–10 kl.
23 Tikrinti, kaip supratai	Moksleiviai skaitydami savais žodžiais suformuluoja posakius, kad patikrintų, ar gerai suprato tekstą. Tam jie taip pat skaitydami jie kelia klausimus, į kuriuos patys ir atsako, kad patikrintų, kaip suprato tekstą. Svarbiausia, kad tai, kas neaišku, nebūtų praleidžiama.	Skaitydamas keliu sau klausimus ir atsakau į juos. Tai, ką perskaičiau, pakartoju savais žodžiais.	5/6 kl.
24 Patikrinti, kaip įsiminiau	Perskaičius pakartojama pagrindinė mintis ir raktinės sąvokos, kad moksleivis patikrintų, ar jų dar nepamiršo. Jei įmanoma, jos pakartojamos balsu arba persakomos kitam mokiniui, nes taip geriau pastebima, kad kažkas užmiršta.	Perskaičius tekstą garsiai pakartoju pagrindines teksto mintis ir patikrinu, ar paminėjau visas.	5/6 kl.

2.3.1 Supažindinimas su skaitymo strategijomis atskirais mokslo metais

Su skaitymo strategijomis moksleivius reikėtų supažindinti pamažu, bėgant mokslo metams. Tam mokykla turėtų sudaryti aprašą, kuriame būtų numatyta, kurioje klasėje bus supažindinama su kokia strategija ir kokio dalyko pamokoje tai bus daroma. Tuomet visi kolegos žinos, kokią strategiją jiems naudoti savo pamokoje. Mat norint, kad moksleiviai savarakiškai naudotų strategijas, labai paranku, kad jos būtų panaudotinos skirtingų dalykų pamokose.

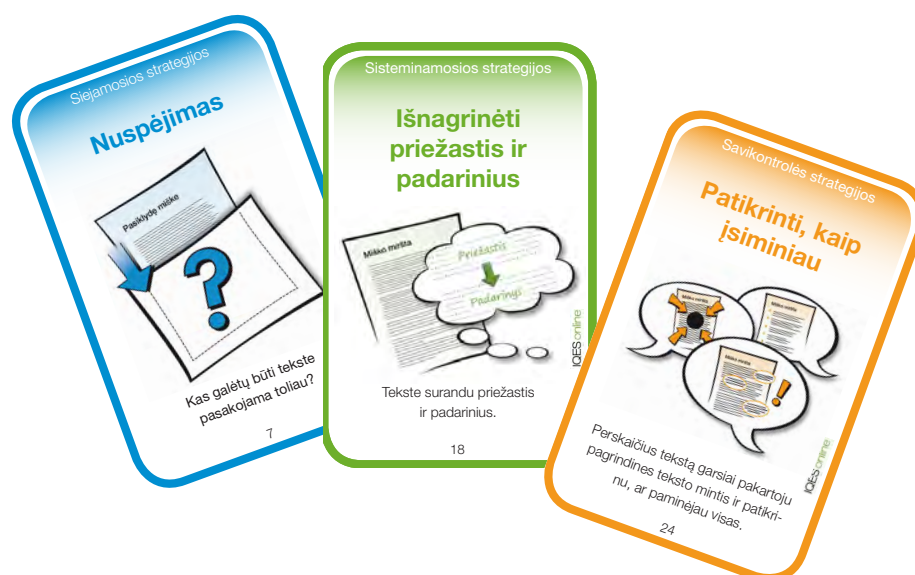
Žemiau pateiktą lentelę reikėtų laikyti vienu iš galimų variantų. Priklausomai nuo moksleivių pasirengimo, reikalavimų ir mokyklos vidinės tvarkos skaitymo strategijas galima įvesti anksčiau arba vėliau.

	Nuo priešmokyklinio ugdymo grupių iki 2 klasės	3/4 kl.	5/6 kl.	7–10 kl.
Siejamosios strategijos	Atskiros strategijos įvedamos priklausomai nuo vidinės mokyklos tvarkos, pvz. 4 nupiešti piešinį pagal išgirstą pasakojimą 5 atpasakoti savais žodžiais 7 bandyti nuspėti, kaip veiksmas vystysis toliau	1 stkreipti dėmesį į antraštę 2 susieti su anksčiau įgytomis žiniomis ir patirtimi 3 vaizdžiai įsivaizduoti 4 nupiešti piešinį pagal tekstą 5 atpasakoti savais žodžiais 6 sugalvoti pavyzdžių ir kaip pritaikyti 7 nuspėti 9 vertinti tekstą	<i>Ankstesniais mokslo metais įsisavintų strategijų kartojimas</i>	8 daryti išvadas 9 vertinti tekstą 10 apmąstyti tekstą
Sisteminamosios strategijos	Atskiros strategijos įvedamos priklausomai nuo vidinės mokyklos tvarkos, pvz. 15 reziumuoti teksto turinį	16 pavaizduoti tekstą grafine struktūra	11 suskaidyti tekstą skysneliais 12 pabraukti pagrindinę mintį 13 pažymėti raktinius žodžius 14 reziumuoti skysnelio turinį 15 reziumuoti teksto turinį 16 pavaizduoti tekstą grafine struktūra	16 pavaizduoti tekstą grafine struktūra 17 ieškoti bendrybių ir skirtumų 18 išnagrinėti priežastis ir padarinius 19 surasti ir parašėte užrašyti giminines sąvokas 20 suskirstyti tekstą

	Nuo priešmokyklinio ugdymo grupių iki 2 klasės	3/4 kl.	5/6 kl.	7–10 kl.
Savikontrolės ir savireguliacijos strategijos		Įvedamos atskiros priklausomai nuo moksleivių amžiaus supaprastintos strategijos, pvz. 24 patikrinti, kaip įsiminei	21 planuoti strategijų naudojimą 22 įveikti teksto sunkumus 23 patikrinti, kaip supratai 24 patikrinti, kaip įsiminei	22 įveikti teksto sunkumus

2.4 Kortelės moksleiviams

Kiekvienai skaitymo strategijai skirta moksleivio kortelė, kurioje iliustruota strategija ir parašyta, ką reikėtų daryti naudojant šią strategiją. Šios moksleiviams skirtos kortelės yra tarsi priminimas ir padeda moksleiviams įsisaugoti skaitymo strategijas ir patiems tikslingas jas panaudoti. Kiekvienas moksleivis turėtų gauti rinkinį su strategijomis, su kuriomis buvo supažindinta pamokose. Šias korteles galima panaudoti skirtingai.

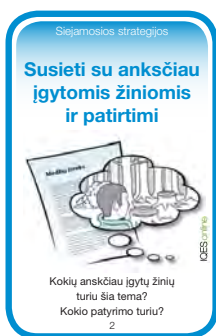
Visų 24 kortelių su skaitymo strategijomis komplektas pateiktas 2 priede «Skaitymo strategijų kortelės» p. 114. Visų klasių komplektų pavyzdžius atsispausdinti galima IQES tinklalapyje: www.iqesonline.lt

1. Kai mokytojas/-a supažindinimo su strategijomis fazėje nurodo, kokias strategijas moksleiviai turi naudoti, jie gali pasidėti priešais save atitinkamas strategijų korteles, kad būtų aišku, kokias strategijas turės naudoti analizuodami duotą tekstą. Taip skaitydami jie vis prisimins, kad reikia naudoti šias strategijas. Jei strategijas reikia naudoti tam tikru eiliškumu, korteles galima išdėlioti ta tvarka.
2. Kai moksleiviai jau yra įvaldę strategijas, gali patys spręsti, kokias strategijas naudoti analizuojant tekstą. Tuomet atitinkamas korteles pasideda priešais save, kad strategijas naudotų analizuodami tekstą. Jei vienos grupės moksleiviai pasirinko skirtingas strategijas, vėliau turėtų pasidalinti mintimis apie tai, kokios patirties įgijo.
3. Pamoką galima padaryti ir žaismingesnę, jei strategijų kortelių krūva padedama grupės stalo viduryje ir moksleiviai gali iš jos traukti po vieną. Perskaitęs vieną teksto pastraipą kiekvienas moksleivis traukia kortelę ir nudoja joje nurodytą strategiją analizuodamas perskaitytą pastraipą. Tačiau šitai įmanoma tik tuomet, kai moksleiviai jau yra gerai įvaldę strategijas. Korteles, kurios duotu atveju netinka, pvz., palanavimo strategija, iš krūvelės reikia išimti.

2.5 Mokyti skaitymo strategijų individualiai ir bendradarbiaujant

2.5.1 Sieti su anksčiau įgytomis žiniomis ir patirtimi

Tikslas: Moksleiviai prisimena anksčiau įgytas žinias ir patirtį, susijusią su pagrindinėmis teksto sąvokomis.

Metodo esmė

Vaikai prieš pradėdami skaityti tekstą aptaria vieną ar daugiau pagrindinių tekste vartojamų sąvokų. Jie svarsto, kokią reikšmę suteikia konkrečiai sąvokai ir taip atgaivina anksčiau įgytas žinias apie šią sąvoką. Vėliau jie skaito tekstą ir palygina reikšmes, duotas sąvokai, su dabar tekste aptiktomis. Darbas su pagrindinėmis sąvokomis prieš skaitant tekstą padeda vaikams priartėti prie teksto esmės.¹

Individualus darbas su tekstu

1. Pasirengimas: mokytojas/-a išrenka iš teksto vieną ar daugiau pagrindinių sąvokų.
2. Individualus darbas: moksleiviai, gavę sąvokas, svarsto, kokios gali būti jų reikšmės. Moksleiviai gali pasižymėti, ką jau žino apie konkrečias sąvokas ir kokią patirtį ar vaizdinius su jomis sieja.
3. Vaikai gauna tekstą, skaito jį ir nustato, kokia reikšmė sąvokai suteikiama tekste.
4. Moksleiviai palygina tai, ką jau žinojo apie pagrindines sąvokas, su tuo, ką sužinojo iš teksto, ir papildo turėtas žinias naujai įgytomis.

Teksto analizė bendradarbiaujant

1. Pasirengimas: mokytojas/-a išrenka iš teksto vieną ar daugiau pagrindinių sąvokų.
2. Individualus darbas: visi moksleiviai kiekvienas sau svarsto, kokios galėtų būti atskirų sąvokų reikšmės. Jie pasižymi, ką jau žino apie duotas sąvokas ir kokią patirtį ar vaizdinius su jomis sieja.
3. Pasikeitimas: moksleiviai vienas kitam papasakoja, ką jau žino apie nurodytą sąvoką. Jie lygina ir diskutuoja grupėje apie skirtingas galimas sąvokos reikšmes.
4. Individualus darbas: moksleiviai kiekvienas sau skaito tekstą ir pasižymi, kokios grupėje paminėtos sąvokų reikšmės yra tekste.
5. Pasikeitimas: moksleiviai dviejų ar keturių asmenų grupelėse lygina surastas galimas reikšmes su tekstu. Jie diskutuoja, kokio reikšmės tinka tekstui, o kokios ne, ir papildo turėtas žinias naujai įgytomis.

¹ pagal Altenburg Erika, 2009. Wege zum selbständigen Lesen. Berlin, p. 15–18.

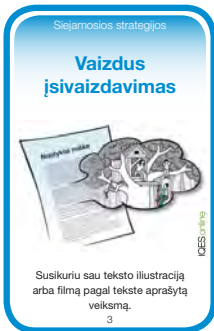
2.5.2 Vaizdžiai įsivaizduoti

Tikslas: moksleiviai turi išmokti susikurti pagal tekstą vaizdinius

Metodo esmė

Tekstas tik tuomet suprantamas, kai susiejamas su savu vaizdinių pasauliu. Tačiau vaizdiniai pagal tekstą medijų epochoje nesusiformuoja savaime, to reikia mokytis. Įsivaizdavimas mokiniams apibrėžiamas kaip «kinas galvoje». Ši metafora jiems turėtų paaiškinti, kad jie patys yra savo vaizdinių režisieriai, o skaitymas – valdoma kūrybinė veikla.

«Kino galvoje» pagalba mes sužinome apie moksleivių susitikimą su tekstais, kaip tai atsispindi jų vaizduotėje. Moksleiviai kuria vaizdinius pagal savo gyvenimo patyrimą ir išgyventus dalykus, pagal savo pavyzdžius ir patirtį. Nėra teisingų ar neteisingų vaizdinių, veikiau tinkami tekstui ar netinkami. Vaizdiniai turi būti grindžiami tuo, kas parašyta tekste.

Individualus įsivaizdavimas

1. Mokytojas/-a sakinytis po sakinio skaito tekstą.
2. Moksleiviai padeda gavas ant stalų ir bando tiksliai įsivaizduoti sakinio turinį. Kai tai pavyksta, pakelia ranką.
3. Kai rankas pakelia visi moksleiviai, mokytojas/-a skaito toliau. Moksleiviai vėl kelia rankas etc.
4. Baigus skaityti tekstą moksleiviai klasei papasakoja apie savo vaizdinius, lygina juos ir mėgina pasiaiškinti skirtumus.

Įsivaizdavimas bendradarbiaujant

1. Grupėje išrenkamas vienas moksleivis, kuris skaito tekstą.
2. Kiti moksleiviai užsimerkia ir bando įsivaizduoti perskaitytą tekstą «kino galvoje» metodu.
3. Dabar skaitovas vėl skaito, po kiekvieno sakinio darydamas pauzę. Per šią pauzę kiti bando detaliai įsivaizduoti, kas perskaityta. Kai filmas pagal perskaitytą sakinį jų galvoje baigtas, pakelia ranką. Skaitovas gali tęsti tik visiems pakėlus rankas.
4. Kai šitaip «nufilmuotas» visas tekstas, patys pasirinkę vietas palyginkite, ką įsivaizdavote.
5. Pagalvokite, kodėl jūsų vaizdiniai buvo panašūs arba skirtingi.
6. Ar vaizdus įsivaizdavimas padėjo suprasti tekstą? Jei taip, kiek?
7. Papasakokite aptarime apie savo vaizdinius. Pasikalbėkite apie tai, kodėl jūsų vaizdiniai buvo skirtingi. Pasiklauskite, jei ko nors negalėjote įsivaizduoti.

2.5.3 Nupiešti tekstui iliustraciją

Tikslas: Moksleiviai turi išmokti vizualiai atvaizduoti teksto turinį

Metodo esmė

Vaikai pagal tekstą sukuria piešinį, komiksą, koliažą ar kt. Skirtingų mokseivių darbai gerokai skirsis. Pagal linijinį tekstą su paeiliui pateikiama informacija jie sukuria piešinį, kuriame informacija pateikiama ir suvokiama vienu metu ir šalimais. Kai kuriais atvejais piešinys savo informaciniu turiniu netgi pralenkia tekstą.²

Individuali teksto analizė

1. Vaikai skaito tekstą ir pirmiausia mėgina savo viduje įsivaizduoti tai, ką perskaitė.
2. Po to jie piešia piešinį, kuriame iliustruoja pasakojimą ir tekste pateiktą informaciją.
3. Kai piešinys baigtas, vaikai svarsto, kaip pristatyti piešinį klasei ar grupei. .

Teksto analizė bendradarbiaujant

1. **Individualus darbas:** moksleiviai skaito tekstą ir kiekvienas nupieša po piešinį.
2. **Pasikeitimas:** moksleiviai grupėje lygina piešiniuose užfiksuotą informaciją ir diskutuoja apie tai.
3. **Plenumas:** keli išrinkti moksleiviai pateikia savo grupelės rezultatus.

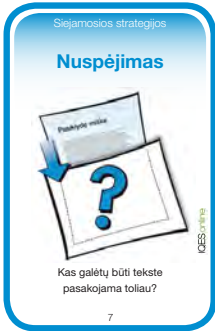
Variantai

- ▶ Vyresniems moksleiviams reikalavimai aukštesni: partneris/-ė turi papasakoti istoriją pagal piešinį, kuris buvo sukurtas pagal duotą tekstą ir pabaigai palyginti naujai sukurtą teksto informacinį turinį su teksto originalu.
- ▶ Vyresniems moksleiviams: mokytojas/-a gali po pirmojo skaitymo tekstą dar kartą perskaityti sakinyse po sakinio. Po kiekvieno sakinio moksleiviai piešiniais pavaizduoja savo vaizdinius (kaip eskizus, piešimo gebėjimai nesvarbu). Galima rinktis ir simbolį. Tada moksleiviai susieja atskirus elementus, surikiuodami juos pagal tvarką ir sujungdami rodyklėmis. Ant rodyklės turi užrašyti, kaip elementai susiję.

² Plg. Altenburg Erika, 2009. Wege zum selbständigen Lesen. Berlin., p. 50–55

2.5.4 Spėjimas

Tikslas: Moksleiviai mokosi nuspėti, kas tekste galėtų būti pasakojama toliau.

Metodo esmė

Vaikams pirmiausia pateikiama tik dalis teksto: pavadinimas, pirmasis sakiny, įžanga, pirmasis skyrius ir t. t. Jie spėlioja, kas tekste galėtų būti pasakojama toliau. Spėliodami jie mėgina pagrįsti savo nuomonę nuorodomis į tekstą. Vėliau jie lygina originalų tekstą su savo variantais. Šiuo metodu, viena vertus, vaikai skatinami fantazuoti, antra vertus, išauga motyvacija suprasti teksto turinį, kad būtų galima palyginti savąjį variantą su autoriaus.³

Individuali teksto analizė

1. Moksleiviai perskaito teksto pradžią ir svarsto, kaip pasakojimas galėtų plėtotis toliau.
2. Moksleiviai užsirašo savo idėjas keliais žodžiais ar trumpais sakiniais į skaitymo dienoraščius.
3. Vėliau moksleiviai perskaito tekstą iki pabaigos ir svarsto: ar jis panašus į mano versiją? Kodėl autorius pasuko pasakojimo veiksmą būtent šitaip?
4. Skaitymo dienoraštyje keletu sakinių moksleiviai palygina savo versiją su autoriaus tekstu.

Teksto analizė bendradarbiaujant

1. **Pasirengimas:** mokytojas/-a parenka tam tikrą teksto vietą.
2. **Individualus darbas:** visi vaikai skaito arba klausia skaitomos teksto dalies ir kiekvienas suformuluoja savo spėjimus, kaip veiksmas galėtų vystytis toliau.
3. **Pasikeitimas:** moksleiviai grupėje aptaria ir palygina savo spėjimus.
4. **Plenumas:** keletas mokinių plenumė pateikia tai, apie ką buvo diskutuojama grupėje.

Žaismingas metodo taikymas besimokančiųjų skaityti grupėje

Vaikai susėda ratu. Viduryje padėtas lapas su pavaizduotais gyvūnais. Vienas vaikas gauna kamuolį ir pradeda klausinėti: «Galvoju apie gyvūną, kuris prasideda raide «E». Tada meta kamuolį vaikui iš kairės. Šis spėja, kokį gyvūną jo draugas turi galvoje, ir atiduoda kamuolį. Jei atsakymas teisingas, klausęs vaikas išmeta kamuolį aukšty ir šaukia: «Vali valio.» Teisingas įspėjęs vaikas užduoda kitą klausimą. Jei atsakymas neteisingas arba klausiamas vaikas atsakymo nežino, kamuolys metama kitam iš eilės. Jei primasis ratas apskamas be teisingų atsakymų, paminima antra gyvūno pavadinimo raidė, trečiame rate trečioji ir taip toliau.

³ Altenburg 2009, p. 19–23

2.5.5 Daryti išvadas

Tikslas: Moksleiviai mokosi formuluoti savo spėjimus.

Metodo esmė

Šis pratimas turi padėti moksleiviams išmokti daryti išvadas, tai reiškia, atpažinti kažką tekste, kas nėra paminėta tiesiogiai, bet logiškai kyla iš teksto. Kad moksleiviai šito išmoktų, reikia su jais bandyti baigus skaityti tekstą svarstyti: Kas turėjo nutikti anksčiau, kad viskas taip susiklostė (daryti išvadas) ir kas galėjo nutikti anksčiau (spėlioti). Šiam pratimui moksleiviai gauna tik teksto pabaigą.⁴

Individuali teksto analizė

1. Pasirengimas: mokytojas/-a pasirenka kokio nors teksto pabaigą.
2. Moksleiviai perskaito teksto pabaigą. Tada dviejų skilčių lentelėje užsirašo: Kas turėjo nutikti anksčiau, kad viskas šitaip susiklostė, ir kas galėjo nutikti anksčiau, bet nebūtinai nutiko. Moksleiviai nurodo teksto vietas, susijusias su jų išvadomis ir spėjimais.
3. Moksleiviai perskaito savo išvadas ir spėjimus plenumė. Visa tai užrašoma ant lentos.
4. Dabar moksleiviai gauna visą tekstą, skaito jį ir svarsto, ar jis panašus į jų versijas. Ar jų išvados buvo teisingos? Kodėl autorius pasuko pasakojimo veiksmą būtent šitaip? Plenumė aptariama tai, kas užrašyta ant lentos.

Teksto analizė kooperuojantis

1. **Pasirengimas:** mokytojas/-a pasirenka kokio nors teksto pabaigą.
2. **Individualus darbas:** moksleiviai perskaito teksto pabaigą, tuomet dviejų skilčių lentelėje užsirašo: Kas turėjo nutikti anksčiau, kad viskas šitaip susiklostė, ir kas galėjo nutikti anksčiau, bet nebūtinai nutiko. Jie nurodo teksto vietas, susijusias su jų išvadomis ir spėjimais.
3. **Pasikeitimas:** moksleiviai pasidalija savo išvadomis ir spėjimais ir patikrina su tuo susijusias teksto vietas. Jie svarsto, kas remiantis tekstu atrodo labiausiai tikėtina.
4. **Plenumas:** keli išrinkti moksleiviai pateikia jų grupės darbo rezultatus.
5. Dabar visi persiskaito pilną tekstą ir svarsto, ar jis panašus į jų versijas. Apie tai vyksta pokalbis.

⁴ Altenburg 2009, p. 36–42

2.5.6 Vertinti tekstą

Tikslas: moksleiviai turi sužinoti, ką tai reiškia vertinti tekstą, ir gebėti tai daryti

Metodo esmė

Moksleiviai turi nesustoti išanalizavę teksto turinį, jie turi išsakyti savo nuomonę ir vertinimus. Moksleiviai apgalvoja, ką jie mano apie tai, kas buvo aprašyta tekste, ir kaip jie tai vertina. Vyresnėse klasėse jie vertina ir vidinę teksto dermę bei loginę teksto seką, pavadinimo tinkamumą teksto turiniui ir vartojamų sąvokų pagrįstumą.

Individuali teksto analizė

1. Moksleiviai išanalizuoja tekstą jiems žinomų strategijų pagalba.
2. Dabar jie galvoja klausimus tekstui vertinti ir užsirašo juos. Galima remtis šiais pavyzdžiais:
 - ▶ Ką tu galvoji apie tai, kas aprašyta tekste?
 - ▶ Ką jauti skaitydamas apie ...?
 - ▶ Kas čia yra gero/abejotino/blogo?
 - ▶ Kokioms stambesnėms struktūroms tai gali priskirti? Kaip tai, ką perskaitei, susiję su kitais tau žinomais šios temos duomenimis? Kas tave labiau įtikina? Kodėl?
3. Moksleiviai atsako į iškeltus klausimus raštu.
4. Moksleiviai plenumė pateikia savo klausimus ir atsakymus.

Teksto analizė bendradarbiaujant

1. Moksleiviai išanalizuoja tekstą jiems žinomų strategijų pagalba.
2. Dabar jie galvoja klausimus tekstui apmąstyti ir užsirašo juos. Galima remtis aukščiau išvardytais klausimų pavyzdžiais.
3. Moksleiviai užduoda savo sugalvotus klausimus grupei. Klausimus užduoda visi mokiniai iš eilės laikrodžio rodyklės kryptimi. Kiti į šiuos klausimus atsako. Kad kiekvienam iš grupės tektų pasisakyti, čia siūloma naudoti kalbėtojo korteles (žr. «Kaip organizuoti aptarimą grupėje», metodikos skyrius «Mokymasis bendradarbiaujant 2»)⁵.
4. Klausimus, sukėlusius ypatingai daug diskusijų, moksleiviai pristato plenumė. Juo labiau klausimai ragina svarstyti ir diskutuoti, juo jie geresni.

⁵ www.iqesonline.lt > 1-asis mokymosi bendradarbiaujant metodų portfelis

2.5.7 Apmąstyti tekstą

Tikslas: moksleiviai turi sužinoti, ką tai reiškia apmąstyti tekstą, ir gebėti tai daryti .

Metodo esmė

Moksleiviai turi nesustoti išanalizavę teksto turinį, jie turi tekstą ir apmąstyti. Čia vyksta ypatingai kruopšti ir detali analizė, nes tekstas susiejamas su savo mąstymu. Atskiriama teksto informacija ir vertinimai, aptariami teksto teiginiai ir priskiriami stambesnėms sistemoms. Kuriami ir tikrinami alternatyvūs mąstymo modeliai.

Individuali teksto analizė

1. Moksleiviai išanalizuoja tekstą jiems žinomų strategijų pagalba.
2. Moksleiviai galvoja klausimus teksto apmąstymui ir užsirašo juos. Galima remtis šiais klausimais: Wo informiert der Text und wo wertet oder urteilt er?
 - ▶ Kur tekstas informuoja, o kur vertina ar daro išvadas apie ką nors?
 - ▶ Kokioms stambesnėms sistemoms gali priskirti tai, kas aprašyta tekste? Kai tai susiję su kitais tai žinomais teiginiais šia tema? Kas tave labiau įtikina? Kodėl?
 - ▶ Kaip dar galima vertinti situaciją, aprašomą tekste? Kaip buvo galima pasiegti kitaip? Ar yra alternatyvų tam, kas pavaizduota tekste?
3. Moksleiviai atsako į savo klausimus raštu.
4. Klausimai ir atsakymai pateikiami plenumė.

Teksto analizė bendradarbiaujant

1. Moksleiviai išanalizuoja tekstą jiems žinomų strategijų pagalba.
2. Dabar jie galvoja klausimus teksto apmąstymui ir juos užsirašo. Kuriant klausimus galima naudotis aukščiau pateiktais klausimų modeliais.
3. Moksleiviai perskaito savo sugalvotus klausimus grupei. Laikrodžio rodyklės kryptimi kiekvienas moksleivis užduoda po vieną klausimą. Kiti į juos atsako. Kad kiekvienam iš grupės tektų pasisakyti, čia siūloma naudoti kalbėtojo korteles (žr. «Kaip organizuoti aptarimą grupėje», metodikos skyrius «Mokymasis bendradarbiaujant 2»⁶).
4. Pabaigoje plenumė pateikiami klausimai, sukėlę daugiausia diskusijų. Juo labiau klausimai ragina svarstyti ir diskutuoti, tuo jie geresni.

⁶ www.iqesonline.lt > 1-asis mokymosi bendradarbiaujant metodų portfelis

2.5.8 Skaidyti tekstą skirsneliais

Tikslas: moksleiviai turi išmokti skaidyti tekstą.

Metodo esmė

Moksleiviai gauna tekstą, kuriame trūksta svarbių skaidymo elementų, pavyzdžiui, pašalinti pastraipos pabaigos ženklai, sakinio pabaigos ženklai arba nėra tarpų tarp žodžių. Moksleiviai bando atkurti reikiamą struktūrą, sudėdami būtinus skaidymo ženklus.⁷

Individuali teksto analizė

1. **Pasirengimas:** mokytojas/-a paruošia tekstą. Galima sulieti žodžius, sakinius, panaikinti pastraipų ar sakinių skyrybos ženklus.
2. Moksleiviai skaito tekstą ir jį skaido. Eilėraščius skaido į prasmingus vienetų (posmus).
3. Vėliau moksleiviai skaito originalų tekstą, lygina jį su savo rezultatu ir koreguoja, jei to reikia.
4. Galima papildoma užduotis – pasižymėti kiek įmanoma daugiau galimybių suskaidyti tekstą, kad jis būtų paskaitomas.

Teksto analizė bendradarbiaujant

1. **Pasirengimas:** mokytojas/-a paruošia tekstą. Galima sulieti žodžius, sakinius, panaikinti pastraipų ar sakinių skyrybos ženklus.
2. **Individualus darbas:** moksleiviai skaito tekstą ir jį skaido. Savo variantą pasižymi.
3. **Pasikeitimas:** teksto skaidymas aptariamasis ir pagrindžiamas grupėje. Grupė sutaria, kokie sprendimai galimi.
4. **Plenumas:** keletas moksleivių pateikia savo grupių darbo rezultatus.

⁷ Altenburg 2009, p. 4 2–44

2.5.9 Pasižymėti raktinius žodžius

Tikslas: moksleiviai turi išmokti atpažinti ir pažymėti pagrindines teksto sąvokas.

Metodo esmė

Kai mokiniai mokosi pažymėti tekste raktinius žodžius, paprastai jie pasižymi gerokai per daug. Dažnai paženklinama pusė teksto. Todėl žymėti sąvokas tekste reikia mokytis specialiai.

Teksto analizė kooperuojantis

1. **Individualus darbas:** moksleiviai gauna tekstą ir jį perskaito.
2. Tada jie gauna užduotį apvesti apskritimu tam tikrą kiekį raktinių žodžių. Kad galėtų nurodyti šį skaičių, mokytojas turi patikrinti, kiek tekste yra pagrindinių sąvokų.
3. **Pasikeitimas:** porininkai arba grupelės nariai gauna užduotį pateikti vienas kitam pagrindines sąvokas ir susitarti dėl jų. Tai atlikdami jie turi diskutuoti, aptarti, kodėl jie mano, kad apvesti žodžiai yra pagrindinės teksto sąvokos. Šioje diskusijoje išsiaiškinama, kurios sąvokos išties pagrindinės, o kur mokiniai apibraukė šalutinius dalykus. Jei moksleiviai nesutaria dėl sąvokų, savo ginčų objektą pateikia svartyti plenumė.
4. **Plenumas:** viena grupė pateikia savo rezultatus, o kitos grupės pasako, ką jos padarė kitaip. Taip kyla vaisinga diskusija, kurioje moksleiviai išmoksta skirti svarbias sąvokas nuo nesvarbių. Jei pabaigoje moksleiviai yra suradę daugiau pagrindinių sąvokų, nei buvo nurodyta, tačiau jas gali pagrįsti, tai yra gerai. Juk galiausiai į klausimą, ar sąvoka yra pagrindinė, ne visuomet lengva vienareikšmiškai atsakyti.

2.5.10 Reziomuoti teksto turinį

Tikslas: Moksleiviai turi išmokyti padaryti teksto santrauką tekstą paminėdami svarbiausius dalykus.

Metodo esmė

Vaikai skaito tekstą arba jo ištrauką ir raštu keliais sakiniais atpasakoja tai, kas buvo svarbiausia. Geroje santraukose nėra nei detalių, nei nesvarbios informacijos, o tik pagrindinės mintys ir esminės idėjos. Reikia apčiuopti svarbiausią teksto informaciją.

Individuali teksto analizė

Moksleiviai elgiasi pagal šiuos nurodymus:

1. Perskaityk tekstą, kad susidarytum bendrą vaizdą.
2. Perskaityk tekstą antrą kartą ir pabrauk pagrindinę mintį ir pažymėk raktinius žodžius.
3. Padalyk tekstą į skirsnelius arba priimk esamą suskirstymą, jei jis tau atrodo prasmingas.
4. Sutrauk svarbią kiekvieno skirsnelio informaciją.
5. Sutrauk tai, kas svarbiausia visose pastraipose, į vieną tekstą. Pirmasis sakinytis turi prasidėti taip: «Pastraipoje kalbama apie... »

Teksto analizė bendradarbiaujant

1. **Individualus darbas:** kiekvienas moksleivis parašo santrauką vienam teksto fragmentui (žingsniai aprašyti aukščiau).
2. **Pasikeitimas:** kiekvienas moksleivis perskaito grupei savo santrauką.
3. Kiti diskutuoja, ar gerai atspindėta tai, kas tekste svarbiausia, o gal santrauka per ilga ar per trumpa.
4. **Plenumas:** mažiausią numerį klasės žurnale turintis moksleivis pateikia savo santrauką. Kiti pasako, ką jie padarė kitaip. Tuomet grupė sutaria dėl bendro rezultato.

Variantai

Jei moksleiviams sunku atrinkti tai, kas tekste yra svarbiausia, galima nurodyti tam tikrą santraukos žodžių kiekį, kurio negalima viršyti.

2.5.11 Pavaizduoti tekstą grafine struktūra

Apie grafinių struktūrų strategiją skaitymui

Šiandieninėje mokykloje nebekalbama apie tai, kad reikia perteikti tam tikras tvirtas žinias, kurios bus išlaikomos ir naudojamos visą gyvenimą. Mokykla turi paruošti žmogų visą gyvenimą mokytis, nes mokslo žinios vis greičiau daugėja ir keičiasi, daugelis žmonių gyvenime turi ne vieną profesiją. Todėl mokykloje reikia išmokti savarankiškai įgyti naujų žinių ir susieti jas su jau turimomis. Užuoat grimzdus informacijos jūroje reikia išmokti apžvelgti ir suprasti ryšius. Svarbu išmokti ir pagrįstai vertinti ir priimti pagrįstus sprendimus.

Įrankiai, kuriais galima spręsti šias užduotis, yra vadinamosios grafinės struktūrų formos⁸. Jų pavyzdys gali būti «Mind Map». Jo pagalba galima pavaizduoti kokią nors temą su visais jos aspektais ir smulkiausiomis detalėmis. Tačiau, be «Mind Map», yra gausybė kitų grafinių struktūrų formų: Venno diagramos, «Concept Map», «Upės» diagramos, žodžių tinklai «Word Web», «Dešinysis kampas» ir daug kitų. «Mind Map» tinka tik tam tikriems loginiams ryšiams, būtent temai ir jos aspektams vaizduoti. Jei norime ką nors lyginti, galima naudoti Venno diagramas, jei norime pavaizduoti kompelsinį loginį ryšį, tiks «Concept Map».

Vizualiai pavaizdavus lengviau orientuotis. Daugelis moksleivių geriau įsimena grafiškai pavaizduotus ryšius. Meninių gebėjimų turintys moksleiviai dirba intensyviau ir labiau susitelkę. Vizualiai pavaizduotos sąsajos, santykiai ir tekstiniai turiniai sulaukia daugiau dėmesio.

Grafinės struktūrų formos yra vizualizacijos formos. Vizualizuojant žinios darosi regimos ir akivaizdžios, grafinės struktūrų formos iliustruoja sąsajas.

Bandant suprasti sąsajas grafinės struktūros labai padeda. Mat grafiškai struktūruojant savo mintis jos tvarkomos jau vykstant mąstymo procesui, taip iš akių nepametamas nė vienas aspektas ir apsvarstomos atskirų elementų sąsajos. Taigi grafinės struktūros padeda valdyti ir struktūruoti mąstymo procesą.

Skaitant tekstą veikiausiai turinys suvokiamas lengvai, tačiau dažnai būna sunkiau sukurti logines sąsajų struktūras. Tuo tarpu išmokus teksto turinį pavaizduoti grafinėmis struktūromis, bus nesunku sukurti ir loginę teksto struktūrą.

Sąvoka «**grafinės struktūrų formos**» yra **gimininė sąvoka** visiems loginių struktūrų grafiniams pavaizdavimams. Kiekvieną loginį ryšį galima pavaizduoti grafiškai. Įvaldžius šias formas gaunamos naujos galimybės efektyviai mokytis, tvarkyti savo žinias ir struktūruoti mąstymą bei teksto suvokimą.

Dėl šių priežasčių gebėjimas kurti grafines struktūras yra bazinė kompetencija, kurią mokykloje reikėtų tikslingai įvesti ir ugdyti, kad ja būtų galima pasinaudoti individualiam (visą gyvenimą trunkančiam) mokymuisi.

⁸ www.iqesonline.lt > Mokymasis > Mokytiis mokytiis > Metodų portfelis «Vizualizavimas pamokoje»

Plėsti žodyną žodžių tinklų «Word Web» pagalba

Tikslas: Moksleiviai turi išmokti naudoti žodžių tinklus «Word Web»⁹, kad sistemingai plėstų savo žodyną.

Metodo esmė

Kadangi žodžių suvokimas yra esminis gebėjimas, reikalingas teksto suvokimui, žodyną reikia sistemingai plėsti. Tai galima daryti «Word Webs» arba «Mind Maps» pagalba, nes taikant šią metodiką renkamos ir skirstomos gimininės ir rūšinės sąvokos. Turint tokią struktūrą labai paprasta vis labiau plėsti tam tikros temos žodyną.

Vorgehen bei der individuellen Texterarbeitung

1. Pasirengimas: mokytojas parenka tekstą ta tema, kurios žodyną reikėtų plėsti.
2. Moksleiviai pabraukia žodžius, susijusius su duota tema. Tuomet paraštėje užrašo gimininės sąvokas, apie kurias kalbama tekste.
3. Pieštuku mokiniai piešia žodžių tinklus «Word Web» ir pirmame lygyje užrašo gimininės sąvokas. Tuomet šioms priskiria rūšines sąvokas. Jei mokiniai pastebi, kad, pvz., gimininės sąvokos užrašytos netiksliai, tiesiog ištrina jas ir pataiso.
4. Moksleiviai gali praplėsti piešinį sąvokomis, kurių tekste nėra, tačiau jos tinka duotai temai.
5. Plenumė piešiamas bendras žodžių tinklas «Word Web» lentoje.

Teksto analizė bendradarbiaujant

1. **Pasirengimas:** mokytojas parenka tekstą ta tema, kurios žodyną reikėtų plėsti.
2. **Individualus darbas:** moksleiviai pabraukia žodžius, susijusius su duota tema. Tuomet paraštėje užrašo gimininės sąvokas, apie kurias kalbama tekste.
3. Pieštuku mokiniai piešia «Word Web» ir pirmame lygyje užrašo gimininės sąvokas. Tuomet šioms priskiria rūšines sąvokas. Jei mokiniai pastebi, kad, pvz., gimininės sąvokos užrašytos netiksliai, tiesiog ištrina jas ir pataiso.
4. Moksleiviai gali praplėsti piešinį sąvokomis, kurių tekste nėra, tačiau jos tinka duotai temai.
5. **Pasikeitimas:** moksleiviai pristato savo nupieštus tinklus «Word Webs» ir aiškinasi (naujas) sąvokas bei jų sąsajas. Kiekvienas papildo savo piešinius tuo, ko dar nebuvo pasižymėjęs. Įmanoma skirstyti įvairiomis kategorijomis, nupiešti tinklai neprivalo būti suvienodinti.
6. **Plenumas:** viena ar dvi grupės pateikia savo rezultatus.

Variantai ir nuorodos

- ▶ Moksleiviai gali surašyti visas sąvokas ir ant kortelių, tuomet kartu grupėje jas dėlioti į struktūras (struktūravimo technika).
- ▶ Moksleiviams, turintiems daugiau kalbinių sunkumų, pateikiamos pagalbinės su tekstu

⁹ www.iqesonline.lt > Mokymasis > Mokytiis mokytiis > Metodų portfelis «Vizualizavimas pamokoje»

susijusios paveikslėlių arba sąvokų kortelės. Jas taip pat reikia surikiuoti pagal loginę seką.

- ▶ Moksleiviai atlikdami užduotį gali naudotis jų amžiui tinkamu aiškinamuoju žodynu, jei tekste yra naujų sąvokų, kurios ten nepaaiškintos.
- ▶ Kai baigiami grafiniai tinklai, žodžių vartosenos reikėtų mokyti atliekant specialius pratimus, pvz., kuriant dialogus ta tema.

Nupiešti sąsajų tinklą

Tikslas: moksleiviai turi išmokti grafiškai pavaizduoti tekste aprašomų asmenų tarpusavio ryšius.

Metodo esmė

Vaikai grafiškai vaizduoja tekste aprašytų asmenų ryšius. Kaip išraiškos priemonės naudojami, pvz., nupiešti žmogeliukai, geometriniai simboliai ir rodyklės. Vaikų suskurti piešiniai gerai pasitarnaus vėliau suvaidinant tekstą.¹⁰

Individuali teksto analizė

1. Pasirengimas: mokytojas parenka pasakojimą.
2. Moksleiviai skaito tekstą ir svarsto, kokie jame pavaizduotų asmenų ryšiai ir kaip juos galima pavaizduoti grafiškai.
3. Moksleiviai piešia ryšių tinklą.
4. Nupiešę svarsto, kaip pateikti savo darbą klasei.

Teksto analizė bendradarbiaujant

1. **Pasirengimas:** mokytojas parenka pasakojimą.
2. **Individualus darbas:** Moksleiviai skaito tekstą ir svarsto, kokie jame pavaizduotų asmenų ryšiai ir kaip juos galima pavaizduoti grafiškai.
3. Moksleiviai pieštuku piešia ryšių tinklą.
4. **Pasikeitimas:** moksleiviai vienas kitam pristato savo nupieštus ryšių tinklus ir nusprendžia, kurį vieną jie norėtų tobulinti.
5. Moksleiviai papildo arba taiso nupieštą ryšių tinklą atsižvelgdami į tekstą.
6. Moksleiviai perkelia sukurtą piešinį ant plakato.
7. **Plenumas:** visos grupės iškabina savo plakatus ir diskutuoja apie juos.

Variantai

Galima vaizduoti asmenų, veiksmų, daiktų ir vietovių sąsajas.

¹⁰ Plg. Altenburg 2009, p. 56–58

2.5.12 Ieškoti bendrumų ir skirtumų

Tikslas: moksleiviai turi mokytis lyginimo strategijos.

Metodo esmė

Vaikai lygina du teksto aspektus arba du ar daugiau tekstų ta pačia tema. Aspektai iš pradžių paminimi mokytojo, vėliau juos gali pasirinkti patys mokiniai. Palyginimui reikėtų naudoti lentelę.

Aspektas	Objektas/ 1 tema Lipukas drabužiams ar batams užsegti	Bendrumai	Objektas/2 tema Varnalėšos
Kilmė	pagaminta žmogaus		sukurta gamtos
Medžiaga	nailonas (taigi dirbtinė medžiaga)		natūrali medžiaga
Forma		maži kabliukai	
Paskirtis	sukabinti plokštumas		paskleisti sėklas, kad sudygtų nauji augalai (perneša gyvūnai ant savo kailio)
Tikslas		įsikabinti	
Privalumai	žmogus gali lengvai atplėšti ir vėl sulipinti	tvirtai laiko	

2 pav. Kaip surasti bendrumus ir skirtumus pagal daiktų pavyzdį «varnalėša - lipukas drabužiams ar batams užsegti»

Individuali teksto analizė

1. Pasirengimas: mokytojas/-a parenka tekstą ar du tam tikra tema.
2. Moksleiviai skaito tekstą ar tekstus ir lygina juos pagal užduotus ar pačių pasirinktus aspektus.
3. Moksleiviai surašo rezultatus lentelėje.
4. Moksleiviai pateikia savo rezultatus plenumė.

Teksto analizė kooperuojantis

1. **Pasirengimas:** mokytojas/-a parenka tekstą ar du tam tikra tema.
2. **Individualus darbas:** moksleiviai skaito tekstą ar tekstus ir lygina juos pagal užduotus ar pačių pasirinktus aspektus, rezultatus pasižymi lentelėje.
3. **Pasikeitimas:** porose ar grupelėse rezultatai lyginami, pagrindžiami, aptariami ir užfiksuojami raštu. Tikslas – sutarti dėl vieno rezultato.
4. **Plenumas:** kelios grupės pateikia savo rezultatus. Jie patvirtinami.

2.5.13 Nagrinėti priežastis ir padarinius

Tikslas: moksleiviai turi išmokyti atpažinti priežasčių ir padarinių ryšį.

Metodo esmė

Vargu ar yra tekstų be priežastinės struktūros. Dažnai priežasties-padarinių ryšiai nulemia teksto struktūrą. Todėl vyresni moksleiviai turi suvokti šios struktūros identifikavimą kaip strategiją, kurios pagalba galima prasiskverbti iki teksto branduolio.

Teksto analizė bendradarbiaujant

1. **Pasirengimas:** mokytojas/-a parenka tekstą, kuriame priežastinė struktūra atlieka pagrindinį vaidmenį.
2. **Individualus darbas:** moksleiviai išanalizuoja žingsnius, kurie sąlygojo tekste aprašytą įvykį, tuos žingsnius užfiksuoja keliais raktiniais žodžiais.
3. Moksleiviai lapo viršuje rėmeliuose užsirašo išeities tašką arba klausimą. Žemiau vieną po kito vardija toliau buvusius žingsnius. Kiekvieną žingsnį apibrėžia rėmeliu ir susieja juos rodyklėmis.
4. **Pasikeitimas:** grupelės nariai pateikia savo rezultatus ir mėgina susitarti dėl vieno varianto. Jei sekos diagramos atrodo skirtingai, moksleiviai pasitelkę tekstą turi patikrinti, kokie žingsniai paminėti ten.
5. **Plenumas:** Viena ar dvi grupės pateikia savo rezultatus, kiti pataiso ir papildo. Pabaigoje rezultatai patvirtinimi.

2.5.14 Struktūruoti tekstą

Tikslas: Moksleiviai turi išmokyti perteikti tekstą prasminga struktūra.

Metodo esmė

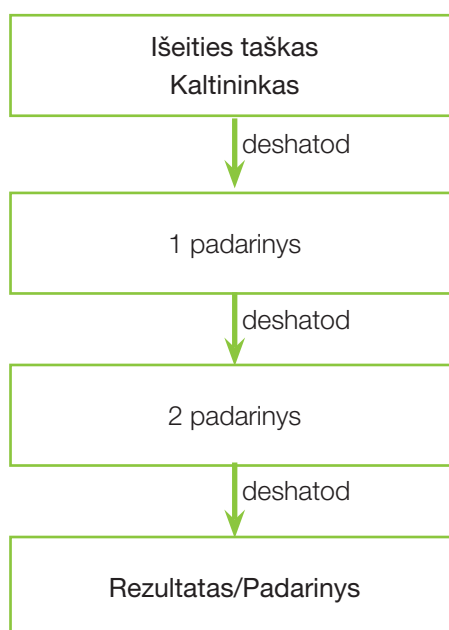
Moksleiviai gauna tekstą, suskirstytą į sudėtingas dalis. Jų užduotis – sudėlioti šias dalis teisinga tvarka ir taip atstatyti sklandų tekstą.¹¹

Individuali teksto analizė

1. Pasirengimas: mokytojas/-a suskaido tekstą į sakinius, fragmentus ar strofas.
2. Vaikai persiskaito atskiras teksto dalis ir svarsto, kokia tvarka jas reikėtų sudėlioti, kad tekstas būtų sklandus.
3. Dabar vaikai gauna teksto originalą ir lygina jį su savo variantu. Jie svarsto, kodėl autorius pakreipė pasakojimo veiksmą būtent šitaip.

Teksto analizė bendradarbiaujant

1. **Pasirengimas:** mokytojas/-a suskaido tekstą į sakinius, fragmentus ar strofas.
2. **Individualus darbas:** moksleiviai išdėlioja atskiras teksto dalis, tvarko jas ir sudeda teisinga tvarka.
3. **Pasikeitimas:** moksleiviai diskutuoja apie savo rezultatus ir juos pagrindžia. Jie sutaria dėl vieno bendro sprendimo.
4. **Plenumas:** keli moksleiviai pateikia plenumė savo grupės rezultatą.

¹¹ Altenburg 2009, p. 23–27

2.5.15 Kaip įveikti teksto sunkumus

Tikslas: moksleiviai turi išmolti suprasti teksto dalis iš konteksto.

A pratimas

Metodo esmė

Skaitant tekstą ne viskas suprantama iš karto, kyla klausimų klausimų dėl, pvz., sunkių, nežinomų žodžių, sudėtingų teksto pasažų arba tam tikrų sąsajų. Kompetentingas skaitytojas intuityviai įsiklauso, jei jam kas nors pasirodo neaišku. Moksleiviai turi išmolti nepraleisti to, kas neaišku, o pasiaiškinti.

Individuali teksto analizė

1. Moksleiviai skaito tekstą ir paraštėje pasižymi tai, ką suprato. Taip sudaromos «supratimo salos».¹²
2. Dabar jie imasi vietų, kurių nesuprato. Jie svarsto, ką galėtų reikšti sunkios teksto vietos susiejus jas su tuo, kas buvo parašyta prieš tai ir po to. Spėjimus mokiniai užsirašo. Čia galima naudoti ir žemiau aprašytas strategijas.
3. Moksleiviai klasėje skaito visą tekstą ir tose vietose, kur kuris nors kažko nesuprato, išsako savo spėjimus, pagrindžia juos, o kiti mokiniai pasako, kaip jie supranta tą vietą. Grupė sutaria dėl bendro varianto, užsirašo jį ir imasi kitos neaiškios vietos.
4. Pabaigoje kiekvienas mokinys rašo teksto santrauką, taip dabar įtvirtinamas ir kontroliuojamas teksto suvokimas.

Teksto analizė bendradarbiaujant

1. **Individualus darbas:** Moksleiviai skaito tekstą ir paraštėje pasižymi tai, ką suprato. Taip sudaromos «supratimo salos».
2. Dabar jie imasi vietų, kurių nesuprato. Jie svarsto, ką galėtų reikšti sunkios teksto vietos susiejus jas su tuo, kas buvo parašyta prieš tai ir po to. Spėjimus mokiniai užsirašo. Čia galima naudoti ir žemiau aprašytas strategijas.
3. Moksleiviai klasėje skaito visą tekstą ir tose vietose, kur kuris nors kažko nesuprato, išsako savo spėjimus, pagrindžia juos, o kiti mokiniai pasako, kaip jie supranta tą vietą. Prieš pereinant prie kitos neaiškios vietos visi atpasakoja aptartą vietą savais žodžiais.
4. **Plenumas:** Moksleiviai klasėje skaito visą tekstą, grupės išsako savo spėjimus, kaip jos supranta sunkias teksto vietas, ir jas pasiaiškina. Jei kas nors dar neužsirašė teisingos teksto vietos reikšmės, padaro tai dabar.

Variantai

- ▶ Moksleiviai gali pasižymėti ir visa tai, ko jie nesuprato, ir tuomet bandyti suprasti tas vietas iš konteksto.
- ▶ Moksleiviai turėtų pamažu susipažinti su žemiau pateiktomis strategijomis ir ir naudoti jas gilindamiesi į neaiškias teksto vietas.

¹² Plg. Leisen, 2008, p. 192 ir toliau.

B pratimas

Metodo esmė

Vaikai gauna tekstą su vienu ar daugiau tuščių tarpų. Gali trūkti vieno žodžio, sakinio arba viso fragmento. Remdamiesi informacija, pateikta likusioje teksto dalyje, vaikai bando užpildyti tarpą taip, kad jų įrašas tiktų turinio ir gramatikos prasme. Moksleiviai turi apsvaryti, kas geriausiai tinka į tuščius tarpus atsižvelgiant į kontekstą.¹³

Individuali teksto analizė

1. Pasirengimas: mokytojas/-a pašalina iš teksto vieną ar daugiau pagrindinių sąvokų (pvz., antraštę, žodį, raktinį žodį teksto pabaigoje).
2. Vaikai skaito tekstą ir pasižymi, kaip galima užpildyti tuščią tarpą.
3. Moksleiviai pristato savo sprendimus klasėje ir juos aptaria.
4. Pabaigoje moksleiviai gauna teksto originalą ir palygina jį su savo variantu.
5. Kaip papildoma užduotis gali būti prašoma pasižymėti, kaip moksleiviai surado savo sprendimą. Kokios kitos teksto vietos išdavė, kas turėtų būti tuščioje vietoje? Kokios gramatikos taisyklės pasitarnavo?

Teksto analizė bendradarbiaujant

1. **Pasirengimas:** mokytojas/-a pašalina iš teksto vieną ar daugiau pagrindinių sąvokų (pvz., antraštę, žodį, raktinį žodį teksto pabaigoje).
2. **Individualus darbas:** moksleiviai svarsto, kokia sąvoka gali užpildyti tuščią vietą ir pasižymi ją.
3. **Pasikeitimas:** moksleiviai lygina, diskutuoja ir pagrindžia savo sprendimus. Jie turi prieiti vieningos nuomonės, kuri sąvoka tinkamiausia.
4. **Plenumas:** moksleiviai pateikia savo rezultatus klasėje ir aptaria juos.
5. Skaitomas originalus tekstas ir lyginamas su surastais sprendimais.

¹³ Altenburg, 2009, S. 28 - 35

Strategijos, kaip įveikti sunkumus analizuojant tekstus

2.5.16 Patikrinti, ar gerai supratai

Tikslas: moksleiviai turi išmokti klausinėdami savo bendraklasius patikrinti, ar šie suprato tekstą, kad vėliau patikrintų ir savo teksto suvokimą.

Metodo esmė

Kad skaitant būtų galima patikrinti, ar gerai supranti tekstą, vis reikėtų kelti klausimus apie tai, ką perskaitei. Kad moksleiviai šito išmokyti, pirmiausia turi pasimokyti uždavinėti šiuos klausimus vieni kitiems grupėje. Šitaip tikrindami savo bendraklasių teksto suvokimą jie įpras vėliau tokių klausimų pagalba patikrinti ir savo teksto suvokimą. Be to, moksleiviai turi išmokti keldami klausimus išklausinėti apie svarbią tekste pateiktą informaciją ir taip patikrinti, ar gerai išskyrė pagrindinę teksto mintį, o ne klausinėti apie šalutinius tekste paminėtus dalykus. Todėl pabaigoje jie turėtų aptarti ir klausimų kokybę.

Teksto analizė bendradarbiaujant

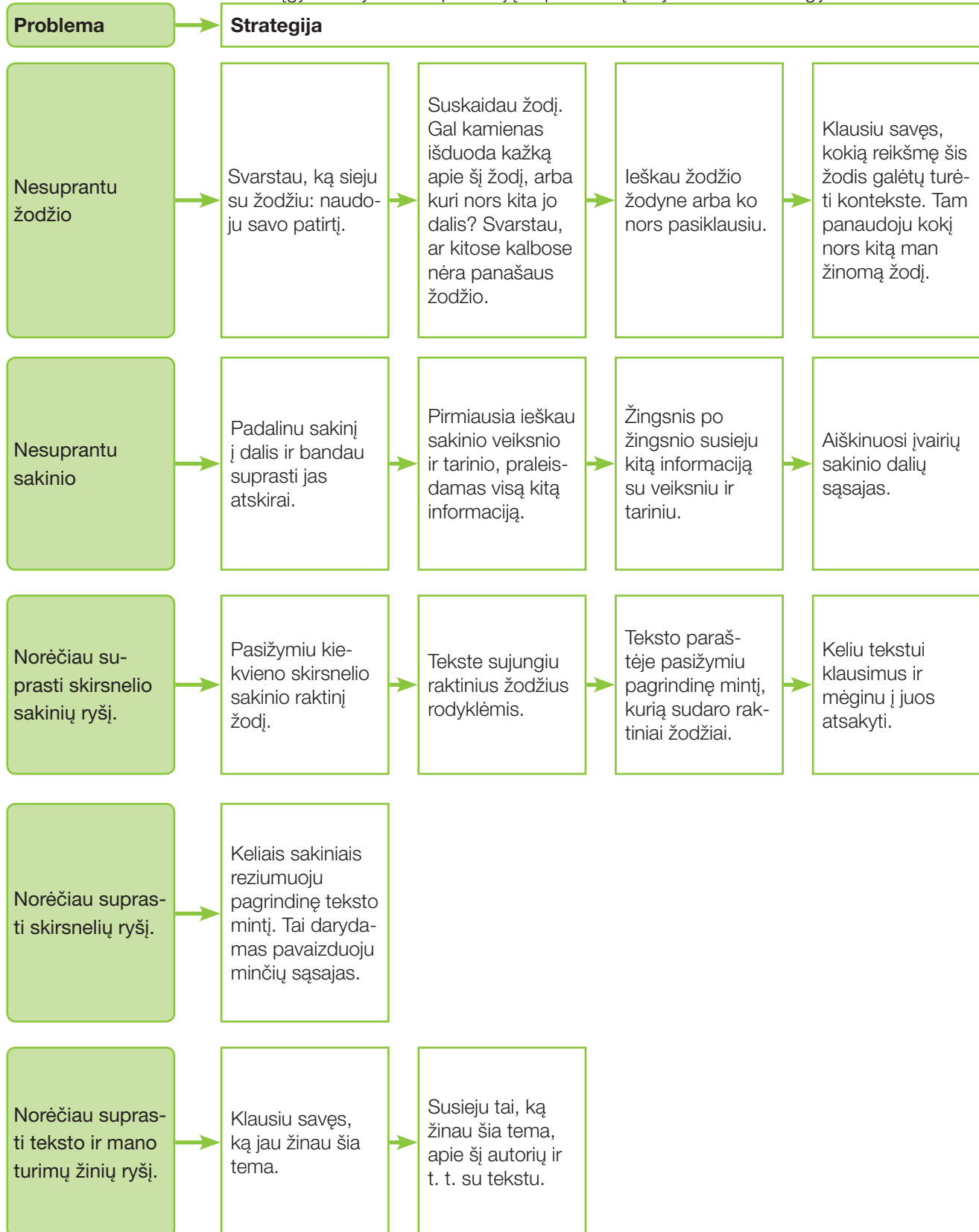
1. **Individualus darbas:** moksleiviai skaito teksto ištrauką, galvoja jai klausimus ir juos pasižymi. Klausimai turi būti esminiai.
2. **Pasikeitimas:** pirmasis moksleivis skaito klausimą. Grupės nariai pasako, ar šiuo klausimu galima sužinoti esminius tekste paminėtus dalykus ir pagrindžia tai. Tuomet aptaria klausimo kokybę ir į jį atsako. Tada laikrodžio rodyklės kryptimi kiti mokiniai skaito savo klausimus ir jie vėl aptaria. Pabaigoje komanda turi nuspręsti, kurie trys klausimai buvo geriausi.
3. **Plenumas:** grupės užduoda klausimus klasėje, ir kitos grupės pasako, ar šiuo klausimu galima sužinoti esminius tekste paminėtus dalykus ir atsako į klausimus.

Praktiniai patarimai

Kad būtų lengviau sugalvoti klausimus, moksleiviai gali užsirašyti raide K prasidedančius klausimus ant kairiosios rankos pirštų arba pasižymėti juos nedidelėje kortelėje, kurią bus galima naudoti ne vieną kartą.

2.6 Skaitymo strategijų kombinacija analizuojant tekstus

Norint įgyti skaitymo kompetencijų nepakanka įvaldyti atskiras strategijas.

Kai siekiama išanalizuoti tekstą, reikia prasmingu eiliškumu kombinuoti anksčiau išmoktas skaitymo strategijas. Tam yra skirtingų modelių, kurie pateikiami šiame skyriuje. Pirmaisiais metais mokytojas/-a turi supažindinti mokinius su šiuo procesu pateikdamas/-a skirtingas skaitymo strategijas. Pamažu mokytojus galima skatinti savarankiškai taikyti strategijas.

Kombinuojant skaitymo strategijas reikia atsižvelgti į tai, kad skaitymas turi būti įtrauktas į pamoką, kurioje naudojami tekstai ir kurioje tekstas tinkamu būdu išanalizuojamas. Kaip tai bus įgyvendinama, priklauso nuo konkrečios pamokos. Mes paminėsime tik keletą idėjų.

2.6.1 Skaitymo procesas – skirstymas fazėmis

Moksleiviai neturėtų gauti teksto su užduotimi jį išanalizuoti, bet jiems turėtų būti suteikta galimybė prieš skaitant atsiverti tam, kas jų laukia tekste. Tai įmanoma, jei jie išsakys savo lūkesčius, susijusius su teksto tema, o tam reikia prisiminti jau turimas žinias šia tema ir susikurti skaitymo tikslą. Lūkesčių išsakymas ir turimų žinių prisiminimas padeda nuodugniai išanalizuoti tekstą, taigi susieti jį su savo pasauliu, ir taip pat sužadina susidomėjimą teksto tema. Moksleiviai klausia savęs, kas tekste rašoma apie tai, ką jie jau žino, ir ar jis tenkina jų lūkesčius. Taip pat ir skaitymo tikslas motyvuoja, nes jis suteikia skaitymui kryptį ir prasmę, taip sukuriama motyvacija. Visa tai sustiprina pasikeitimas.

Lygiai tokia pat svarbi yra fazė po skaitymo. Bendrauti perskaičius tekstą ypatingai svarbu teksto įsisavinimui. Tokiu būdu galima pasitikrinti savo lūkesčius, apgalvoti tekstą ir jį vertinti. Kognityvinė teksto analizė įvyksta ne tik skaitant, bet ir (ypatingai) po skaitymo.

Kokias strategijas galima naudoti skaitant, buvo išsamiai aprašyta ankstesniuose skyriuose. Todėl paminėjus strategijas nurodoma į jų aprašą tuose skyriuose.¹⁴

¹⁴ Išsamiau apie tai kalbama remiantis Rudolfo Steffeno tobulinimosi metodika, sukurta remiantis Bamberger (2000), Groeben (1984) Singer (1969) Hurrelmann (2002), Rosebrock (2003)

Prieš skaitant

1. Apgalvoti lūkesčius

- ▶ Kas galėtų būti aprašoma šiame tekste, į kokius klausimus galėtume rasti atsakymą?
- ▶ Kas iš to, kas pateikta tekste, galėtų būti man svarbu?

2. Prisiminti turimas žinias

- ▶ Ką jau žinau šia tema?
- ▶ Ką man ši tema primena, pvz., konkrečią patirtį?

3. Išsikelti sau tikslą, pvz.

- ▶ Norėčiau gerai suprasti tekstą ir gauti atsakymus į man kylančius klausimus.
- ▶ Norėčiau galėti paaiškinti tai, kas aprašyta tekste, kitam žmogui.

Skaitant

1. Sutraukti tekstą ir suprasti jo struktūrą (skaityti reduktyviai)

- ▶ Patikrink, ar tekstas prasmingai suskirstytas. Brūkšneliais žymėkis teksto vietas, kur prasminga pradėti naują pastraipą: kas yra susiję, o kur prasideda kažkas nauja?
- ▶ Ieškok pagrindinės minties ir ją pasižymėk. Pabrauk svarbiausią žodį.
- ▶ Kiekvieno prasminio vieneto/kiekvienos patraipos paraštėje užsirašyk tinkamą aprėpiančią sąvoką apie turinio esmę.
- ▶ Sutrauk kiekvieną prasminį vienetą, ir tik tada skaityk toliau.

2. Kaip stebėti ir kontroliuoti, ar viską supranti (skaityti metakognityviai)

- ▶ Pasvarstyk, kokias strategijas norėtum naudoti skaitydamas šį tekstą ir sąmoningai jas taikyk.
- ▶ Jei skaitydamas eilutę ne viską supratai, paraštėje iškart pasižymėk klaustuką.
- ▶ Pasvarstyk, ar supratai visą tekstą, ar kažkur nesi tikras.
- ▶ Kelk klausimus, kad patikrintum, ar gerai supratai.
- ▶ Padaryk sunkesnių vietų santraukas.
- ▶ Jei kurių nors žodžių nesupranti iš konteksto, pasitikrink jų reikšmes žodyne.

3. Susieti tekstą su savo žiniomis ir mintyse plėtoti (skaityti analizuojant)

- ▶ Tai, ką perskaitei, susiek su turimomis žiniomis.
- ▶ Tai, ką perskaitei, pabandyk įsivaizduoti: po kiekvieno skirsnelio trumpam užsimerk ir įsivaizduok tai, ką perskaitei.
- ▶ Kiekvienam skirsneliui nusipiešk paprastą simbolį, kuris tau iliustruotų, kas buvo aprašoma šiame skirsnyje.

Po skaitymo

- ▶ Apgalvok, ką dabar sužinojai duota tema. Kas tau pasirodė ypatingai įdomu? Savo mintis užsirašyk trumpais sakiniais.
- ▶ Pasvarstyk, su kuo gali susieti tai, ko išmokai iš teksto, ir ką apie tai galvoji. Savo mintis užsirašyk trumpais sakiniais.
- ▶ Pasvarstyk, ar įvyko tai, ko tikėjaisi tekste.
- ▶ Pasvarstyk, kur galėtum panaudoti ar pritaikyti tai, ką perskaitei tekste.
- ▶ Atsakyk į klausimus teksto pagalba.
- ▶ Ar turi dar klausimų šia tema? Kokių?

2.6.2 Teksto suvokimo žingsniai

Žemiau pateiktas skirstymas padės šeštos–septintos klasės mokinėjams žingsnis po žingsnio susipažinti su įvairiomis skaitymo ir teksto analizės fazėmis.

1 žingsnis: Apžvelk teksto temą

- ▶ Atkreipk dėmesį į pavadinimą ir skyrelių pavadinimus, jei tokių yra.
- ▶ Pasižiūrėk į iliustracijas ir grafinius piešinius, jei tokių yra.
- ▶ Kaip manai, apie ką galėtų būti pasakojama tekste? Ko tikiesi iš teksto?

2 žingsnis: Prisimink, ką jau žinai

- ▶ Pasvarstyk, ką jau žinai šia tema. Pasižymėk tai trumpais žodeliais arba sakiniais. Papasakok apie tai savo partneriui.

3 žingsnis: Skaityti ir suprasti

Skaityk tekstą vadovaudamasis šiais žingsniais:

1. Pasižymėk sąvokas ar sakinių dalis, kurios tau atrodo svarbios galvojant apie teksto temą. Pasibrauk pieštuku tai, ko nesupranti. Paraštėje prie tos vietos pabrauk brūkšnį arba padėk klaustuką.
2. Jei prasideda nauja tema, vienu dviem sakiniais reziumuok prieš tai buvusį skirsnelį. Pabandyk iš konteksto pasiaiškinti vietas, kurių nesupratai. Tam naudok konteksto strategiją. Jei tai nepadedą, atsiversk, pvz., Tarptautinių žodžių žodyną.
3. Taip skaityk skirsnelis po skirsnelio toliau.
4. Dabar parašyk viso teksto santrauką, remdamasis atskirų skirsnelių santraukomis.

4 žingsnis: Pakartoti

- ▶ Pasitikrink, kaip atsimeni: pakartok svarbiausius punktus ir jų sąsajas nežiūrėdamas į savo užrašus.
- ▶ naudodamasis savo užrašais atsakyk į šiuos klausimus: ...

5 žingsnis: Žvilgsnis atgal

- ▶ Pasvarstyk, ar tikrai gerai supratai tekstą, o gal nesi tikras.
- ▶ Pagalvok, ar pritaikėi tau žinomas teksto analizės strategijas.
- ▶ Pasvarstyk, su kuo gali susieti tai, ko išmokai iš teksto, ir ką apie tai galvoji. Savo mintis pasižymėk.
- ▶ Pasvarstyk, ar radai tekste tai, ko tikėjaisi. Gal dar turi klausimų šia tema?
- ▶ Ar norėtum toliau gilintis į šią temą? Apie ką norėtyum sužinoti daugiau? Pasižymėk tai užrašuose.

Kaip pritaikyti šiuos žingsnius

Mokytojas/-a ruošdamasis apgalvoja, kaip valdyti skaitymo procesą. Pvz., užduotys 1 ir 2 žingsniui gali būti užrašytos ant lentos ir pirmiausia atliekamos individualiai, po to pasikeičiant su partneriu arba mokinių grupėje. (Žr. pagrindinį mokymosi bendradarbiaujant principą: Mąstyti–Pasikeisti su partneriu–Pateikti.) 3–5 fazių užduotis galima užrašyti popieriaus juostelėse. Moksleiviai po kiekvienos darbo fazės traukia naują užduoties juostelę. Pažengusiems mokiniams ir klasėms teksto analizei galima iš karto duoti «naudojimo instrukciją» su 1–5 fazėmis. 4 ir 5 fazėje mokinys renkasi vieną užduotį.

2.6.3 Skaityti tekstą turint omenyje savo klausimus Užduotys šeštai ir septintai klasėms

Šis metodas savo fazėmis atitinka aukščiau pateiktus teksto suvokimo žingsnius (2.6.2 skyrelis). Skirtumas tik toks, kad moksleiviai formuoja savus klausimus duoto teksto tema (3 žingsnis) ir tuomet skaito tekstą turėdami omenyje šiuos klausimus. Tik kitame žingsnyje patikrinama, ar tekste esama dar kitos informacijos, svarbios šiai temai.

1 žingsnis: Apžvelk teksto temą

- ▶ Atkreipk dėmesį į pavadinimą ir skyrelių pavadinimus, jei tokių yra.
- ▶ Pasižiūrėk į iliustracijas ir grafinius piešinius, jei tokių yra.

2 žingsnis: Prisimink, ką jau žinai

- ▶ Pasvarstyk, ką jau žinai šia tema. Pasižymėk tai trumpais žodeliais arba sakiniiais.

3 žingsnis: Pasvarstyk, kas tekste turėtų arba galėtų būti papasakota šia tema.

- ▶ Užsirašyk teksto tema keletą klausimų.

4 žingsnis: Skaityk

- ▶ Skaityk tekstą turėdamas omenyje savo klausimą(-us). Užsirašyk atsakymą(-us).

5 žingsnis: Įsisavink teksto turinį

- ▶ Dar kartą skaityk tekstą, po kiekvieno skirsnelio pakelk akis nuo teksto. Pamėgink savais žodžiais pakartoti atsakymus į tavo klausimus, kurie duodami šiame skirsnyje (tyliai murmedamas). Pasižiūrėk, ar skirsnyje pateikta dar daugiau informacijos ir padaryk jos santrauką (užsirašyk daugiausia du trumpus sakinius).
- ▶ Šitaip analizuok kiekvieną skirsnelį.

6 žingsnis: Pakartok

- ▶ Viską perskaitęs dar sykį peržvelk savo užrašus. Pasvarstyk, kaip susiję atskiri punktai. Pavaizduok sąsajas grafiškai, pvz. pagal «Concept Map» modelį.
- ▶ Pasitikrink, kaip atsimeni: pakartok pagrindinius punktus ir jų sąsajas nežiūrėdamas į savo užrašus.

7 žingsnis: Žvilgsnis atgal

- ▶ Pasvarstyk, ar tikrai gerai supratai tekstą, o gal nesi tikras.
- ▶ Pagalvok, ar pritaikėi tau žinomas teksto analizės strategijas.
- ▶ Pasvarstyk, su kuo gali susieti tai, ko išmokai iš teksto, ir ką apie tai galvoji.
- ▶ Pasvarstyk, ar radai tekste tai, ko tikėjaisi. Gal turi dar klausimų šia tema? Ar norėtum toliau gilintis į šią temą?

Savo mintis vienu iš 7 žingsnio punktų užsirašyk užrašuose.

2.6.4 Teksto detektyvai tiria bylas: skaitymo strategijų pratybos pradinukams

Šiam metodui panaudoti kai kurie aukščiau aprašyti žingsniai. Išskirtinis yra motyvuojantis detektyvo ar detektyvės vaidmuo, kurį atlieka vaikai: byla, kurią jie turi ištirti, yra tekstas. Įrankiai, su kuriais jie dirba, yra įvairios strategijos. Priklausomai nuo vaikų amžiaus naudojamos arba vos kelios, arba iki septynių strategijų. Atskirus bylos tyrimo būdus (strategijas) pirmiausia žingsnis po žingsnio ir rūpestingai pateikia mokytojas/-a, vaikai juos pakartoja ir mokosi vadovaujami mokytojo/-os. Taip pat mokytojas/-a kartu su vaikais aiškinasi, kokia atskirų skaitymo strategijų funkcija ir nauda, nes tik tokiu būdu vaikai galės ilgesnį laiką savarankiškai ir sėkmingai naudoti strategijas.¹⁵

Teksto analizė žingsnis po žingsnio

Prieš skaitant

- ▶ Kokia yra užduotis? Koks mano asmeninis tikslas?
- ▶ Kaip man pasiekti savo tikslą? Kokius tyrimo būdus (skaitymo strategijas) naudosi?

Skaitant

Pasirinktų tyrimo būdų naudojimas::

- ▶ Atkreipti dėmesį į pavadinimą
- ▶ Vaizdžiai įsivaizduoti
- ▶ Įveikti teksto sunkumus
- ▶ Pasitikrinti, kaip supratai
- ▶ Pabraukti pagrindinę mintį
- ▶ Padaryti skirsnelio santrauką
- ▶ Pasitikrinti, kaip atsimeni
- ▶ Apmąstyti tekstą

¹⁵ Šios skaitymo strategijos pratybos aprašytos Gold, Andreas, 2007: Lesen kann man lernen. Lesestrategien für das 5. und 6. Schuljahr. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht ir

Gold Andreas / Mokhlesgerami Judith / Rühl Katja / Souvignier Elmar, 2004: Wir werden Textdetektive. (Anleitungen und Materialien zu einem Lesetraining in den Jahrgangsstufen 5/6). Göttingen

Perskaičius

- ▶ Ar pasiekiau savo tikslą? Ar bylos tyrimo metodai man padėjo?
- ▶ Kodėl aš pasiekiau arba nepasiekiau savo tikslo?
- ▶ Kas man pavyko?
- ▶ Ką kitą kartą galėčiau padaryti geriau?

Kaip taikyti metodą

Mokytojas/-a pirmiausiai sukuria sąlygas pratyboms, aptardamas klasėje, koks yra geras detektyvas. Jaunesnėse klasėse galima atsinešti detektyvo aprangos detalių ar reikmenų, juos galima apžiūrėti arba pasimatuoti.

Pasirodė naudinga šias pratybas vykdyti ilgesnį laiką, o ne taikyti kaip «kompaktinį kursą» gimtosios kalbos pamokoje. Mes rekomenduojame taikyti šį metodą ir ir kitų dalykų pamokose, pavyzdžiui, «Žmogus ir pasaulis». Taip vaikai susipažins su įvairiomis galimybėmis naudoti, praktikuoti ir įtvirtinti metodą. .

Praktika parodė, kad reikia tikėtis daugiau kaip 25 pamokų, o metodus reikėtų diegti daugiau nei trejus mokslo metus, apgalvotai ir motyvuotai, jei norime kad moksleiviai taptų gerais teksto detektyvais. Mokytojams pasiruošti pamokoms bus lengviau, jei mokykooje bus surinktas tekstų (literatūrinių bei dalykinių, kurie papildytų oficialias mokomąsias priemones) rinkinys.

Kaip supažindinti ir mokyti teksto detektyvų metodo

1. Mes tampame tekstų detektyvais: reikia surasti paraleles su tikrais detektyvais. 1 paveikslėlio pagalba galima pradėti temą. Pirmiausia paprašykite mokinių, kad jie visų pirma individualiai dirbdami pagalvotų ir suformuluotų savo pačių mintis, po to pasi-keistų grupėje ir sukurtų savo bendrą pasiūlymą. Jei trūks svarbių punktų, aptarkite tai su vaikais. Tikslas – kad mokiniai suprastų pratybų veiksmą.

Detektyvai 	Teksto detektyvai
<p>Ką veikia detektyvas?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ gauna užduotį ▶ apklausia žmones ▶ stebi žmones ▶ renka informaciją ▶ svarsto ir daro išvadas 	<p>Ką veikia teksto detektyvas?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ gauna užduotį ▶ kelia klausimus tekstui ▶ gerai įsiskaito ▶ renka informaciją iš teksto ▶ svarsto ir daro išvadas
<p>Kokių savybių reikia detektyvui?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ nuoseklumo ▶ kantrybės ▶ gebėjimo sutelkti dėmesį ▶ gerai įsivertinti 	<p>Kokių savybių reikia teksto detektyvui?</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ gerai įsigilinti į tekstą ▶ kantrybės ▶ gebėjimo sutelkti dėmesį ▶ gerai įsivertinti

2. Kodėl verta tapti teksto detektyvu...? ⇒ Aptarti remiantis konkrečiais pavyzdžiais ir situacijomis
3. Susispažinti su detektyvo darbo metodais (skaitymo strategijomis)
4. Nuolat naudoti detektyvo metodus ⇒ Pateikti moksleiviams kaip pagalbą «teksto detektyvo» korteles.
5. Patikrinti su mokiniais, kiek, jų nuomone, jiems padėjo detektyvo metodai. (pasikalbėti apie mokymąsi.)
6. Ilgesnį laiko tarpsnį raginti naudoti išmokus metodus.
7. Kartą per metus pasiūlyti moksleiviams praeiti intensyvesnę detektyvų oprogramą, pavadinus tai kartojimo kursu arba teksto detektyvų dirbtuvėmis.

Kortelės su užduotimis savarankiškam mokymuisi

Instrukcijas moksleiviams apie atskiras strategijas rasite pateiktas kaip skaitymo strategijų korteles.¹⁶

Šias korteles galima naudoti ir su gimnazistais. Visose mokymosi pakopose svarbu pateikti ir išmokyti naudotis strategijomis dar prieš pateikiant korteles moksleiviams savarankiškam naudojimui. Moksleiviai turi būti susipažinę su pagrindiniais mokymosi bendradarbiaujant principais ir taikymo būdais.

Apie skaitymo strategijų pratybų veiksmingumą

Šios programos veiksmingumas buvo tyrinėjamas išsamiais tyrimais.¹⁷ Tyrimai įrodė, kad perteikti skaitymo strategijas pavyko, be to, buvo galima pasiekti perteikimo efektą skaitymo kompetencijos atžvilgiu. Papildomos kartojimo pamokos padidina programos efektyvumą.

¹⁶ «2 priedas: skaitymo strategijų kortelės», Pavyzdį, pagal kurį galima atsispausdinti medžiagą visai klasei, galima rasti IQES Bibliothek: www.iqesonline.net ⇒ Bibliothek, ieškoti sąvokos «Lesestrategiekarten»

¹⁷ Plg. Gold, 2007, p. 86 ir toliau.

3 Kaip įsisavinti skaitymo strategijas mokymosi bendradarbiaujant pagalba

Ankstesniame skyriuje parodėme, kokiais metodais galima įsisavinti atskiras strategijas, tačiau nesigilinome, kaip moksleiviai gali patys įsisavinti strategijas ir kaip tai atlikti mokymosi bendradarbiaujant pagalba. Šiame skyriuje aprašysime mokymosi bendradarbiaujant metodus, kurių pagalba vienu metu įsisavinamos iš karto kelios skaitymo strategijos. Žemiau pateiktoje apžvalgoje aprašysime metodus ir paminėsime, kokias skaitymo strategijas jais galima įsisavinti.

Mokymosi meto- das	Trumpas metodo aprašymas	Skaitymo strategijos, kurias galima įsisavinti šiuo metodu	Taikoma nuo
Skaitymas ir reziūnavimas pakaitomis	Pagal šį metodą vienas moksleivis skaito teksto atkarpą, o kitas atpasakoja jos turinį. Vėliau vaidmenimis pasikeičiama. Pabaigoje kiekvienas moksleivis turi atpasakoti viso teksto turinį.	<ul style="list-style-type: none"> ▶ skaityti be klaidų, sklandžiai ir su intonacija ▶ reziūnuoti tai, kas perskaityta 	3 kl.
Skaitymo ir rašymo mokymasis poroje (CIRC)	Šis metodas labai gerai ištyrinėtas; jis laikomas vienu veiksmingiausių mokymosi bendradarbiaujant metodų. Tačiau atidžiau pažiūrėjus tai ne vienas metodas, o metodų poroje rinkinys. Atskirų pratimų nebūtina atlikti nustatyta tvarka. Juos reikėtų rinktis pagal kompetencijas, kurias turi įgyti moksleiviai. Atskiroms moksleivių poroms galima skirti skirtingas užduotis, priklausomai nuo jų pasiekimų.	<ul style="list-style-type: none"> ▶ sklandžiai skaityti balsu ▶ skaityti sudėtingus žodžius ▶ formuluoti klausimus pagal tekstą ir j juos atsakyti ▶ suprasti naujus žodžius iš konteksto ▶ reziūnuoti tekstus 	3 kl.
Bendradarbiavimas su scenarijumi	Šiuo metodu galima įsisavinti visas skaitymo strategijas. Moksleivių porai mokytojas/-a duoda tiksliausius nurodymus, pateikiamus scenarijaus forma, kada ir kokias skaitymo strategijas jie turi naudoti. Kai moksleiviai įvaldys kelias strategijas, bus galima jiems duoti užduotį patiems pasvastyti, kokias strategijas naudoti teksto analizei.	<ul style="list-style-type: none"> ▶ visos strategijos, priklausomai nuo to, kokias parenka mokytojas/-a arba pasirenka moksleivis 	4 kl.
Klausimų namelis	Naudodami mokymosi bendradarbiaujant metodą «Klausimų namelis» moksleiviai gali mokytis įvairiuose teksto suvokimo lygiuose kelti klausimus tekstui ir atsakyti vienas kitam į juos. Priklausomai nuo teksto lygmens jie ragina vienas kitą naudoti skirtingas skaitymo strategijas.	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Kelti klausimus apie teksto turinį, analizę ir teksto vertinimą ▶ atsakyti į klausimus ir atsakant naudoti skirtingas skaitymo strategijas 	5 kl.
Skaitymas pakaitomis	Po individualaus skaitymo fazės moksleiviai analizuoja tekstą taip: grupelės nariai paeiliui atlieka šiuos veiksmus: <ul style="list-style-type: none"> ▶ kelia klausimus apie teksto fragmento turinį ▶ reziūnuoja teksto fragmento turinį ▶ patikrina, ar suprato tekstą, o gal kas nors liko neaišku, jei taip, siekia pasiaiškinti šias teksto vietas ir žodžius. ▶ bando nuspėti, apie ką galėtų būti rašoma tolesniuose skirsneliuose. 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Kelti klausimus apie tekstą ▶ Reziūnuoti skirsnelius ▶ Pasitikrinti, ar supratai ▶ Bandyti nuspėti 	6 kl.

3 pav. Mokymosi bendradarbiaujant perteikimo metodai, kuriais galima mokytis skaitymo strategijų

3.1 Skaitymas pakaitomis ir reziumavimas

Tikslas: Moksleiviai analizuoja tekstą dirbdami poromis. Taip jie mokosi skaityti garsiai be klaidų, sklandžiai ir su intonacija, įdėmiai klausytis, reziumuoti tai, kas išgirsta ir tyliai kalbėti.

Metodo esmė

Kai moksleiviai drauge analizuoja tekstus, dažnai vyksta intensyvūs komunikatyvieji ir kognityvieji procesai. Taigi greta teksto analizės technikų įgijamos ir kitos svarbios kompetencijos. Taikant žemiau aprašytą metodą moksleivis skaito teksto skirsnelį, o partneris turi atpasakoti turinį. Skaitant kitą skirsnelį vaidmenimis pasikeičiama. Pabaigoje kiekvienas moksleivis turi atpasakoti viso teksto turinį.

Procesas

Mokytojas/-a sudaro poras, kurios kartu analizuos tekstus. Visi turi gebėti teisingai atpasakoti teksto turinį. Tam moksleiviai naudoja daug aiškiai struktūruotų žingsnelių.

1. Kiekvienas tyliai persiskaito pirmąjį teksto skirsnelį.
2. Moksleivė A pusbalsiu skaito pirmąjį skirsnelį – aiškiai ir su intonacija. Moksleivis B neskaito kartu, tačiau atidžiai klausosi. Jei pirmajai moksleivei labai sunku aiškiai perskaityti, galima leisti kitam skaityti kartu. Klausančiojo ar skaitančiosios kartu užduotis yra atidžiai įsiterpti tada, kai skaitančioji skaito akivaizdžiai neteisingai arba neaiškiai. Mat klausantysis atsakingas už tai, kad viską suprastų.
3. Moksleivis B savais žodžiais atpasakoja teksto turinį, o partnerė A patikrina, ar viskas teisingai. A ir B gali dar vienas kitam uždavinėti klausimus, jei jie ko nors nesuprato. Norint atsakyti į klausimus galima naudotis tekstu. Tai, ko nepavyksta išsiaiškinti, moksleiviai užsirašo, kad vėliau galėtų aptarti pamokoje.
4. Abu moksleiviai tyliai skaito antrąjį skirsnelį.
5. Dabar pasikeičiama vaidmenimis ir moksleivis B garsiai skaito antrąjį skirsnelį, moksleivė A imasi užduočių, kurias ką tik turėjo moksleivis B.
6. Moksleivė A savais žodžiais atpasakoja, ką išgirdo, o partneris B patikrina, ar viskas teisingai.
7. Vaidmenimis keičiamasi iki pat teksto pabaigos.
8. Dabar abu moksleiviai kiekvienas sau parašo teksto santrauką. Tam gali naudotis tekstu. Mokytojas/-a nurodo, kokia maksimali santraukos apimtis sakiniiais.

Praktiniai patarimai

Skirsnelių sudarymas: Svarbu, kad atskiri teksto skirsneliai tikrai būtų prasmingi ir ne per ilgi. Priešingu atveju prieš pateikiant tekstą moksleiviams reikėtų jį suskirstyti kitaip..

Apie mokytojo/-os vaidmenį

Jei mokytojas/-a nori pabrėžti individualią savo atsakomybę, gali prisėsti prie atskirų porų ir paraginti vieną ar kitą mokinį pateikti skirsnelio santrauką arba pademonstruoti, kaip suprato iki šiol perskaitytą teksto dalį.

Skaityti tyliai ir skaityti balsu

Iš skaitymo tyrimų žinome, kad pradedantieji, visų pirma pirmokai ir antrokai, linkę skaityti balsu, kad suprastų tekstą. Tačiau kai jie išmoksta skaityti tyliai, skaitymas balsu tampa skaitančiajam papildoma užduotimi, kuri trukdo suvokti teksto prasmę. Todėl reikėtų palikti moksleiviams galimybę prieš skaitant balsu persiskaityti tekstą tyliai.

Variantai

Mokytojas/-a skaito balsu: pirmoje pamokoje mokytojas/-a balsu skaito klasėje sudarydamas skirsnelius. Po kiekvieno skirsnelio moksleiviai pakaitomis pateikia kiekvieno skirsnelio santrauką.

Be skaitymo balsu: moksleiviai tyliai skaito po skirsnelį kiekvienas sau. Skaityti balsu nebereikia. Tada moksleivė A savais žodžiais atpasakoja tyliai perskaitytą skirsnelį. Moksleivis B patirkiną, ar santrauka teisinga.

Mokytis skaityti balsu: jei jaunesni moksleiviai, pradedantys mokytis užsienio kalbos, turi mokytis tik skaityti, galima naudoti tik tokį metodą, kad du moksleiviai skaito vienas kirtam balsu ir taisy vienas kitą.

Tolesnis darbas

Tekstą reikia susieti su moksleivių turimomis žiniomis: galima praplėsti santraukas prašant papildomai pateikti savo asociacijas ir partneriui ar partnerei pasakyti, su kuo galima susieti tai, kas buvo perskaityta. Priklausomai nuo tikslo čia galima naudoti ir kitas skaitymo strategijas, pvz., vidinių vaizdinių formavimą, turinio performulavimą, vertinimą ir taip toliau.

Kad moksleiviai galėtų tikslingai toliau analizuoti ir vertinti tekstą, mokytojas/-a paruošia tam klausimyną.

Metodo taikymas

Skaitymas ir reziūmavimas pakaitomis tinka tuomet, kai reikia įsisavinti naują mokomąją medžiagą ir taikytinas taip pat tuomet, kai reikia pagilinti ir taikyti įgytas kompetencijas.

3.1.1 Šio metodo efektyvumas – empirinis tyrimas

pradedant pratybas buvo atliktas testas, pabaigoje testu buvo pamatuotas pratybose pasiektas rezultatas.¹⁸ Moksleivių rezultatas po tris mėnesius trukusių pratybų atitinka tikėtinus visų mokslo metų rezultatus.

¹⁸ Šis empirinis tyrimas aprašytas Voss/Müller/Blatt 2007.

Organizacinės prielaidos

Laikas: 3 mėnesiai; dukart per savaitę ateinantis skaitovas gimtosios kalbos pamokos pradžioje skaito apie 20 min.

Vieta: Visur, kur mokytojas/-a gali sekėti akimis moksleivius – klasėje, grupinio darbo kambaryje, koridoriuje, priešais klasę.

Skaitiniai: moksleiviai tekstus pasirenka patys iš turimų knygų (pvz., skaitinių knygų, klasės bibliotekos, knygų dėžės iš knygyno). Svarbu, kad tekstas būtų dviem egzemplioriais.

Skaitymo porų sudarymas

- ▶ Moksleivių testas skaitymo patikrinimo būdu (sunkiai perskaitomų žodžių skaitymo testas, žr. žemiau).
- ▶ Skaitymo porų iš dviejų moksleivių, kurių vienas skaito geriau, kitas prasčiau, sudarymas. Skaitymo partneriai turi būti nevienodų, bet ne per daug skirtingų skaitymo gebėjimų.

Mokytojo/-os užduotis

Mokytojo/-os užduotis yra atidžiai lydėti poras, jas stebėti, įsikišti, jei klausantysis nepastebi per daug klaidų arba komentuoja, jei nedalykiškai kritikuojama, jei į klaidą reaguojama, bet nesuteikiama reikiama pagalba.

Patikrinimas, ar mokymasis buvo sėkmingas

Po trijų mėnesių vėl atliekamas sunkiai perskaitomų žodžių skaitymo testas. Taip galima lengvai nustatyti, ar padaryta pažanga.

Sunkiai perskaitomų žodžių testas

Sunkiai perskaitomų žodžių testą galima rasti tinklalapyje www.wilfriedmetze.de/html/stolper.html. Vaikams pateikiama 60 sakinių, kuriuose yra po vieną sunkiai perskaitomą žodį, jiesm perskaityti skiriama 4 minutės. Testas leidžia įvertinti skaitymo tikslumą (klaidingai perskaitytų sakinių skaičius) ir dėl trumpo laiko, skirto atlikti testui, taip pat teikia informacijos apie skaitymo tempą (perskaitytų ir teisingų sakinių skaičius). Kadangi teste vieną žodį iš sakinio konteksto reikia identifikuoti kaip trikdį ir taip sakinio lygmenyje apdorojama informacija, šis testas leidžia pažvelgti į gebėjimą skaityti suprantant prasmę.

Ateinančių skaitovų modelio Vokietijos mokyklose rezultatų apžvalga

Vidutinis rezultatų pagerėjimas yra apie 6,6 sakinio per 4 min. Paskaičiavus vidutinį rezultatą per minutę išeina vidutinis 1,64 sakinių prieaugis ($n=318$). Tai atitinka sunkiai perskaitomų žodžių testų dokumentacijoje užfiksuotą prieaugį nuo trečios iki ketvirtos klasės – taigi laukiamą rezultatų pagerėjimą per visus metus, kuris pasiekiamas per tris mėnesius. Aukščiausias rezultatų prieaugis bendrosiose mokyklose vidutiniškai 7,1 sakinio, toliau eina gimnazijos (6,6 sakinio) ir pagrindinės bei realinės mokyklos (5,8 sakinio). Berniukai ir mergaitės iš ateinančio skaitovo modelio gauna vienodai naudos (6,5 sakinio). Vaikai, gimę ne Vokietijoje, gali gauti netgi daugiau naudos (8,3 sakinio; $n=39$) nei Vokietijoje gimę vaikai (6,3 sakinio; $n=274$). Ne vokiečių kilmės vaikų mokymosi prieaugis, skaičiuojant pagal standartinius nuokrypius šiose grupėse, vis homogeniškesnis (SD 5 palyginti su 6,3). Jei lyginsime vidutinius rezultatų prieaugius pagal tėvų išsilavinimą, tai didžiausias prieaugis yra vaikų iš vidutinio išsilavinimo šeimų (7,8; $n=132$), toliau eina vaikai iš menkesnio išsilavinimo šeimų (6,6 sakinio; $n=103$). Vaikų prieaugis iš aukšto išsilavinimo šeimų yra menkesnis – 4,4 sakinio ($n=71$). Be to, šioje grupėje išsisklaidymas su standartiniu nuokrypiu 8,1 gerokai didesnis nei 5,3 ir 5,2 pirmosiose grupėse. Tai reiškia, kad vaikai iš aukšto išsilavinimo šeimų iš ateinančio skaitovo modelio gauna skirtingai naudos.

Nuorodos

Metodą verta taikyti vienu metu bent dviem klasėms. Baigiant atskiras ateinančių skaitovų fazes mokytojai turėtų atlikti trumpą įvertinimą, kad pasikeistų patirtimi, duotų vieni kitiems patarimų ar tiesiog pasidalytų įspūdžiais.

Pradžioje mokytojas su vienu mokiniu turėtų pademonstruoti, kaip vertinti ir padėti skaitančiajam.

Daugelis mokytojų pastebėjo, kad naudinga nepaisant to, kad vaikai dirba savarankiškai, dalyvauti vaikų darbe suinteresuotai klausinėjant ir klausantis jų, taip pat skaityti gimtosios kalbos pamokoje (žodynas, gramatika, teksto struktūra).

Moksleiviai susikūrė metakognityviasias struktūras mokymuisi ir skaitymui. Daugelis jų

įsisąmonino buvusias sunkumus skaitant, pvz., kad jie negalėjo perskaityti ilgų žodžių, skaitė neaiškiai arba praleisdavo tai, ko nesuprasdavo.

Šią programą labai rekomenduotina padaryti mokyklinės programos elementu.

3.2 Darbas poromis skaitant ir rašant (CIRC)

Šis metodas¹⁹ labai gerai ištyrinėtas; jis laikomas vienu efektyviausių mokymosi bendradarbiaujant metodų (Slavin/Madden 1999, p. 21). Atidžiau pažvelgus tai ne vienas metodas, o darbo poromis metodų rinkinys. Atskirų pratimų nebūtina atlikti nustatyta tvarka. Juos reikėtų rinkti pagal kompetencijas, kurias turi įgyti moksleiviai. Atskiroms moksleivių poroms galima skirti skirtingas užduotis, priklausomai nuo jų pasiekimų.

Grupių sudarymas

Pagal atsitiktinumo principą sudaromos ketveriukės. Kita galimybė – sudaryti grupes pagal mokinių skaitymo kompetencijos kokybę.

- ▶ Mokytojas/-a padalija klasę į dvi grupes, vienoje – silpnesni skaitovai, kitoje – stipresni.
- ▶ Du moksleiviai iš šių grupių sudaro porą.
- ▶ Dabar sudaromos ketveriukės. Kiekvienoje grupėje yra stipresnių skaitovų pora ir silpnesnių skaitovų pora. Jei kyla sunkumų, moksleiviai gali vieni kitiems padėti.

1 pratimas: skaitymo balsu pratybos

- ▶ Pirmiausia abu poros mokiniai persiskaito tekstą tyliai.
- ▶ Tada moksleiviai pakaitomis skaito teksto skirsnelius balsu. Kol vienas skaito, kitas atidžiai klausosi ir įsikiša, jei pirmasis padaro klaidą (ką nors praleidžia, neaiškiai ar neteisingai ištaria, neteisingai kirčiuoja). Pataisius skaitovas kartoja tą sakinį tol, kol perskaito sklandžiai ir teisingai sukirčiavęs.

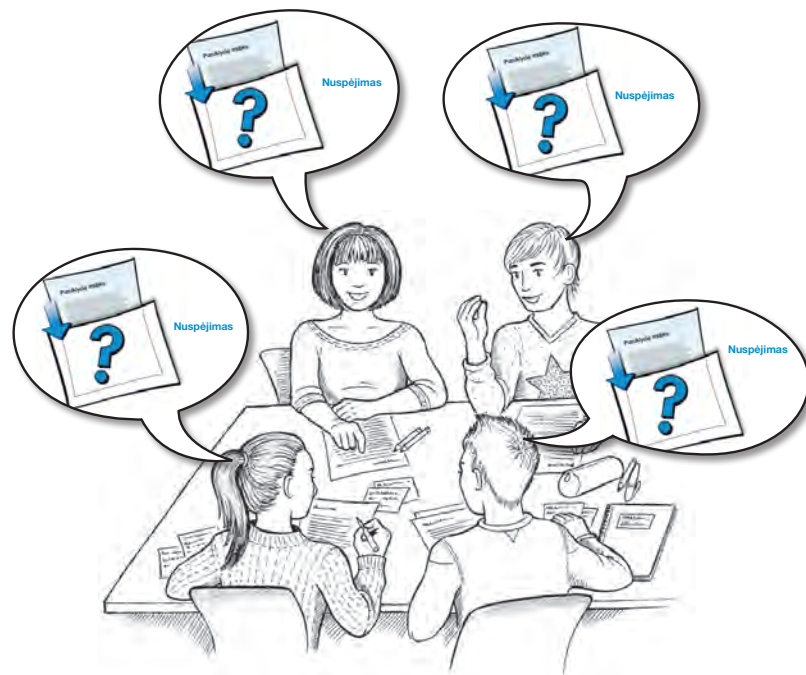
2 pratimas: sudėtingų žodžių skaitymo pratybos

- ▶ Moksleiviai gauna iš mokytojo tekstą ir sunkiai perskaitomų žodžių, kurie yra tekste, sąrašą.
- ▶ Moksleiviai turi mokytis šiuos žodžius ištarti sklandžiai ir teisingai sukirčiavę.
- ▶ Moksleiviai skaito žodžius vienas kitam balsu.
- ▶ Dabar moksleiviai drauge skaito tekstą (žr. 1 pratimą).

¹⁹ CIRC yra santrumpa, reiškianti Cooperative Integrated Reading and Composition. Metodo aprašymas šiuose puslapiuose pateiktas pagal Robert E. Slavin ir Nancy E. Madden

3 pratimas: teksto analizės pratybos su pateiktais arba pačių sugalvotais klausimais²⁰

- ▶ Moksleiviai skirsnelis po skirsnelio perskaito tekstą tyliai. Kiekvienam skirsneliui gauna klausimus, kuriuos perskaitę skirsnelį pakaitomis užduoda vienas kitam ir atsako į juos. Be to, jie turi bandyti spėti, kaip teksto veiksmas klostytis toliau. Pažengę moksleiviai negauna klausimų, bet turi patys uždavinėti juos įvairiuose teksto lygiuose.
- ▶ Pabaigoje moksleiviai gauna klausimus iš viso teksto.
- ▶ Pabaigoje moksleiviai gauna užduotis apie tekstą raštu.

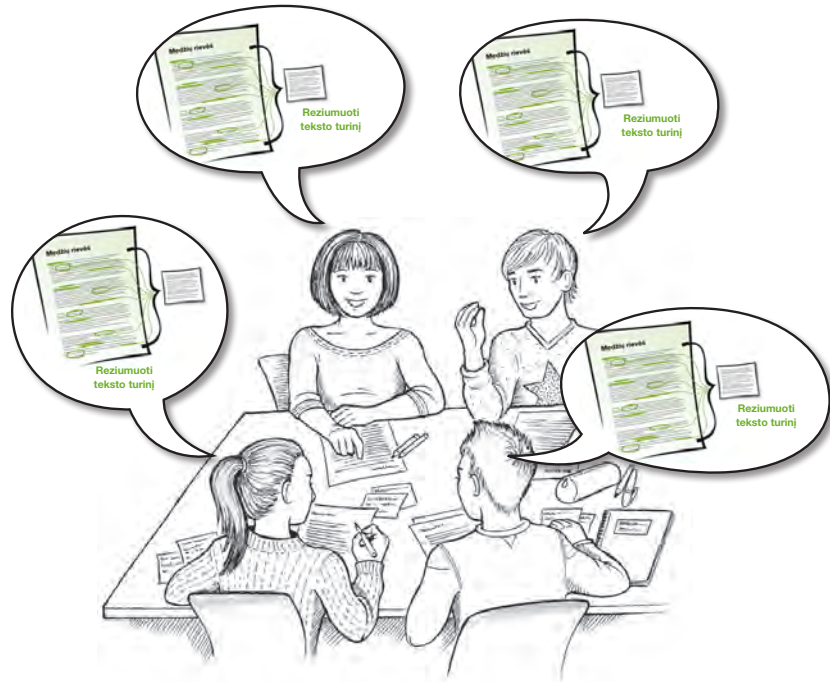
4 pratimas: naujų žodžių mokymosi pratybos

- ▶ Moksleiviai gauna iš mokytojo tekstą ir sąrašą žodžių, esančių tekste, kurie daugumai veikiausiai bus nauji.
- ▶ Moksleiviai turi perskaityti tekstą ir iš konteksto mėginti pasiaiškinti sąraše pateiktus žodžius. Šiam tikslui jie prie kiekvieno žodžio užrašo jo reikšmę ir tuomet sugalvoja naują prasmingą sakinį su šiuo žodžiu. Galima naudoti ir aiškinamuosius žodynus.
- ▶ Moksleiviai pasitaria tarpusavyje ir nusprendžia, kuris variantas geriausias.

²⁰ Taip pat plg. «Klausimų namelis» 64 puslapyje, «Grozinio teksto analizė 6 ir 7 klasėse» 74 puslapyje ir «Kaip dirbti remiantis mokymosi bendradarbiaujant koncepcija» 74 puslapyje, kur aprašoma, kaip moksleiviai gali išmokti patys kelti klausimus tekstui.

5 pratimas: teksto santraukos rašymo pratybos²¹

- ▶ Moksleiviai gauna tekstą, padalytą į skirsnelius.
- ▶ Partneris A skaito balsu primąjį skirsnelį, partneris B klausosi ir turi reziomuoti, kas buvo aprašyta skirsnelyje.
- ▶ Skaitant kitą skirsnelį pasikeičiama vaidmenimis.
- ▶ Pabaigoje partneris A turi reziomuoti visą tekstą. Kitas partneris turi sąrašą su pagrindiniais teksto elementais ir jo pagalba tikrina santrauką.
- ▶ Po to partneris B reziuuoja, o partneris A tikrina santrauką.
- ▶ Dabar abu moksleiviai gilinasi į mokomąją medžiagą taip, kad galėtų ją ilgesniam įsiminti, pvz., susieja tai, ką mokosi, su ankstesnėmis savo žiniomis, kuria paveikslus arba braižo schemas.

6 pratimas: rašybos pratybos

- ▶ Moksleiviai po, pvz., klasės darbo sudaro sąrašą žodžių, kuriuos užrašė klaidingai.
- ▶ Jie vienas kitam diktuoja žodžius iš sąrašo ir apibraukia žodžius, kuriuos užrašė teisingai. Kitą kartą diktuojami tik tie žodžiai, kurie buvo užrašyti klaidingai.
- ▶ Po kiek laiko visą sąrašą reikėtų padiktuoti dar kartą, kad būtų galima patikrinti, ar moksleiviai žodžius įsiminė ilgam laikui.

²¹ Plg. «3.1 Skaitymas pakaitomis ir reziumavimas» 53 puslapyje

7 pratimas: reguliarus skaitymas

- ▶ Moksleiviai kasdien po 20 min. skaito namuose. Tai, ką perskaitė, užrašo į sąrašą, o tėvai kasdien parašu patvirtina, kad jų vaikai skaitė 20 min.
- ▶ Moksleiviai reguliariai klasėje pristato knygas, kurias skaitė.
- ▶ Kai moksleiviai baigia savo užduotis pamokoje, jiems leidžiama toliau skaityti knygą. Tam klasėje visuomet reikėtų turėti knygų.

Mokytojo/-os vaidmuo

Mokytojas/-a po skaitymo tytomis fazės vaikšto po klasę ir tikslingai dirba arba su skaitymo grupėmis, arba su skaitymo poromis, arba su atskirais moksleiviais ir paskatina kiekvieną pagal poreikį.

Mokytojas/-a nusprendžia, kur moksleiviai dirbs (reikia matyti visus).

Pratybų pradžioje mokytojas/-a demonstruoja, kaip visi gali skaityti balsu vienu metu toje pačioje patalpoje, vienas kitam netrukdydami (darbas poroje 30 cm atstumu vienas nuo kito/garsumas, sėdėjimo poza).

Pabaigoje mokytojas/-a trumpai apklausia, ar garsas netrukde susikaupti ir siekti tikslo, kaip pavyko dirbti poroje/grupėje.

Rinkti taškus grupėje

Kad motyvacija grupėje būtų didesnė, moksleiviai gali rinkti taškus, kurie paskui skaičiuojami kaip grupės rezultatas. Šiuos taškus jie gali gauti, pvz., atlikdami reguliarius testus, kuriais tikrinama, ko jie išmoko per pratybas porose. Taškus galima skirti ir už skaitymo sąrašus, kuriuose užfiksuota, ką moksleiviai skaito namuose.

Pratimų naudojimas pamokoje

Kartą per savaitę pamokoje ugdomos kompetencijos ir strategijos, kurias reikės taikyti dirbant poromis, pvz., nuspėti žodžių reikšmes iš konteksto, atpasakoti turinį arba atsakyti į klausimus iš teksto iš įvairių teksto suvokimo lygmenų.

Priklausomai nuo ugdomų kompetencijų ir pamokoje mokomų sričių pratybas galima praplėsti.

3.3 Skaitymo strategijų naudojimas dirbant poromis: bendradarbiavimas pagal scenarijų

3.3.1 Mokytojas/-a nurodo skaitymo strategiją

Sąvoka «bendradarbiavimas pagal scenarijų» galima aprėpti visus skaitymo poroje metodus naudojant mokymąsi bendradarbiaujant. Pavadinimas kilo iš to, kad mokytojas pateikia partneriams tikslus nurodymus scenarijaus forma, kada jie turi taikyti kokias strategijas.²² Pvz., partneriai analizuoja tekstą taip, kad abu perskaito skirsnelį, vienas atpasakoja tekstą, o kitas patikrina santrauką (Skaitymas ir reziūmavimas pakaitomis). Tačiau mokytojas/-a gali duoti partneriams ir užduotį taikyti kitas skaitymo strategijas. Tam turi būti parenkamas tinkamas tekstas.

Pavyzdžiai:

- ▶ Vienas moksleivis skaito skirsnelį, kitas vaizdžiai įsivaizduoja jo turinį, tada abu dalijasi savo įsivaizdavimais, galiausiai apsikeičia vaidmenimis.
- ▶ Vienas moksleivis skaito skirsnelį, kitas jį reziūmuoja ir tuomet pasako, kokios asociacijos kyla ir ką jis apie tai galvoja.
- ▶ Vienas moksleivis skaito skirsnelį, kitas jį reziūmuoja ir tada abu kartu svarsto, kokias giminines sąvokas galima tam sugalvoti, tai yra kokios bendrosios temos ar aspektai aptariami skirsnyje.
- ▶ Vienas moksleivis skaito skirsnelį, kitas reziūmuoja jį ir tada svarsto, kokios priežastys ir padariniai paminėti tekste.

3.3.2 Partneriai patys renkasi skaitymo strategijas

Kai moksleiviai įvaldo keletą skaitymo strategijų, galima jiems duoti užduotį kartą perskaityti tekstą (arba pirmąjį skirsnelį) ir tada paprašyti patiems pasvarstyti, kokios strategijos galėtų būti skirtos jam analizuoti. Pabaigoje jie turėtų pasvarstyti, ar strategijas pasirinko tinkamai.

- ▶ Mokytojas/-a turėtų parinkti pakankamai sudėtingą tekstą, kad moksleiviai turėtų ką veikti ir antrą kartą analizuodami skirsnelį bei nenuobodžiautų.

Individuali analizė

1. A ir B skaito pirmąjį teksto skirsnelį individualiai.
2. A ir B individualiai pasirenka viena iš žinomų skaitymo strategijų, kurią nuo dabar nori naudoti šiam tekstui analizuoti. (Pvz., sugalvoti skirsneliams pavadinimus; pasižymėti raktinius žodžius; pasižymėti klausimą ir atsakymą arba nusipiešti nedidelį simbolį)
3. A ir B dar kartą skaito skirsnelį ir naudoja pasirinktą strategiją.
4. Taip mokiniai skirsnelis po skirsnelio išanalizuoja visą tekstą.

²² Konrad, Klaus / Traub, Silke, 2001: Kooperatives Lernen. Theorie und Praxis in Schule, Hochschule und Erwachsenenbildung. Baltmannsweiler.

Analizė bendradarbiaujant

1. A reziumuoja teksto turinį arba kelia klausimus apie teksto turinį, arba priklausomai nuo pasirinktos skaitymo strategijos vykdo kitokią veiklą.
2. B stebi, kad darbas būtų atliktas korektiškai ir iki galo, padeda, papildo arba atsako į klausimą.
3. Pasikeičiama vaidmenimis: B reziumuoja, aiškina, užduoda klausimus ir t. t. (priklausomai nuo pasirinktos skaitymo strategijos)
4. A stebi, kad darbas būtų atliktas korektiškai ir iki galo, padeda, papildo.

Šis procesas kartojamas ir analizuojant kitus skirsnelius. Dirbant individualiai moksleiviai naudoja vis tą pačią skaitymo strategiją.

Pateikti ir vertinti

Pabaigoje pagal atsitiktinumo principą parinkti moksleiviai pateikia visai klasei pagrindinius viso teksto turinius, o mokytojas/-a tuo metu gali patikrinti, ar moksleiviai analizuodami tekstą dalimis suprato jo visumą.

Prieš pateikiant klasei mokytojas/-a gali įtraukti dar vieną savikontrolės fazę. Pvz., moksleivių porai galima duoti sąrašą su sumaišytais pavadinimais kiekvienam skirsneliui. Moksleiviai turi priskirti pavadinimus skirsneliams. Mokytojas/-a gali įterpti į sąrašą ir du netinakmus pavadinimus, kuriuos moksleiviai turėtų atpažinti ir išbraukti.

Pabaigoje mokytojas turėtų trumpai apklausti moksleivius apie bendradarbiavimą poroje. Pateikdami vertinimus klasėje moksleiviai pasikartos gero bendradarbiavimo kriterijus.

3.4 Klausimų namelis

Kaip mokytis svarankiškai kelti klausimus tekstui

Šios skaitymo kompetencijų pamokos tikslas – kad moksleiviai išmokyti savarankiškai taikyti strategijas, ir dar taip, kad turėdami platų strategijų spektrą gebėtų pasirinkti pagal konkrečią situaciją. Mokymosi bendradarbiaujant metodas «Klausimų namelis» skatina moksleivius savarankiškai naudoti vieną iš svarbiausių strategijų, kuri juos ragina kelti klausimus apie tekstą įvairiuose lygmenyse. Keldami šiuos klausimus moksleiviai skatina vienas kitą naudoti skirtingas strategijas.

«Klausimų namelis» turi iš viso 3 aukštus, kiekvienas jų simbolizuoja vieną iš trijų pagrindinių teksto suvokimo lygmenų: kiekviename aukšte yra surašyti klausimai arba klausimų užuomazgos iš konkretaus teksto suvokimo lygmens: apatiniame aukšte yra klausimai, susiję su teksto turiniu. Antrame aukšte yra klausimai, padedantys analizuoti tekstą. Viršutiniame aukšte yra klausimai, susiję su teksto apmąstymu ir vertinimu. Klausimai yra bendro pobūdžio, moksleiviai, analizuodami konkretų tekstą, turi susieti klausimus su juo. Pirmasis klausimų namelis skirtas dalykiniam tekstui, antrasis - grožiniam tekstui.

3.4.1 Teksto analizė bendradarbiaujant «Klausimų namelio» pagalba

Individualus darbas: moksleiviai gauna tekstą, jį skaito. Perskaičius kiekvienas užsirašo bent po du klausimus tekstui iš «Klausimų namelio» apatinio aukšto.

Grupinis darbas: moksleiviai iš eilės užduoda kiekvienas po vieną klausimą. Kiti turi mėginti teisingai jį atsakyti. Kiekvienas moksleivis turi keturias kalbėtojo korteles (mažus lapelius, ant kurių užsirašo savo vardą); kaskart atsakius vieną kortelę padeda jį stalo vidurį. Kas atiduoda visas savo korteles, turi palaukti, kol ir kiti padės visas korteles. Klausimą užduodantis moksleivis paskiriamas mokytojo, visi kiti gali kelti ranką. To paties klausimo negalima užduoti du kartus.

Individualus darbas: dabar visi moksleiviai užsirašo bent po du klausimus iš antrojo «Klausimų namelio» aukšto.

Grupinis darbas: moksleiviai iš eilės užduoda po vieną klausimą. Kiti turi vėl bandyti teisingai jį atsakyti. Kiekvienas moksleivis turi keturias kalbėtojo korteles, kaskart atsakius vieną kortelę padeda jį stalo vidurį. To paties klausimo negalima užduoti du kartus.

Individualus darbas: dabar visi moksleiviai užsirašo bent po du klausimus tekstui iš viršutinio «Klausimų namelio» aukšto.

Grupinis darbas: moksleiviai iš eilės užduoda po vieną klausimą. Kiti turi vėl bandyti teisingai jį atsakyti. Kiekvienas moksleivis turi keturias kalbėtojo korteles, kaskart atsakius vieną kortelę padeda jį stalo vidurį. To paties klausimo negalima užduoti du kartus.

Plenumė: teksto turinys reziumuojamas skirsneliais. Tuomet kiekviena grupės visiems mokiniams užduoda sunkiausias savo klausimus iš antro ir viršutinio aukštų.

3.4.2 Klausimų dalykiniam tekstui trijuose skirtinguose lygmenyse apžvalga

Darbo įrankis, skirtas 6 ir 7 klasių moksleiviams

Užduokite vienas kitam skirtingose lentelės grafose esančius klausimus arba formuluo-
kite juos patys. Galite juos keisti, kad geriau tiktų konkrečiam tekstui. Mėginkite į kalusi-
mus įtraukti kuo konkretesnes išraiškas, pvz., tai, ką reikia lyginti arba pagrįsti.

Prisiminkite, kad turite palikti laiko grupės nariams apmąstyti klausimą, kurį uždavėte.
Juo plačiau galima atsakyti į klausimą, juo jis įdomesnis – ir juo įdomesnis atsakymas,
juo jis geresnis!

1. Perteikti informaciją ir reziumuoti skirsnelį	2. Analizuoti: giliau išanalizuoti atskirus teksto elementus ir pavaizduoti jų sąsajas	3. Apmąstyti ir vertinti
<p>Klausimai apie tam tikrą informaciją skirsnyje, kurie prasideda raide K.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kas? ▶ Kur? ▶ Kada? ▶ Kaip? ▶ (Kurlink?) ▶ (Kokie?) 	<p>Priežastys, sąlygos ir aplinkybės</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kokių reiškinų priežastys ir sąlygos yra šiame skirsnyje? ▶ Kokios priežastys ir aplinkybės vaizduojamos? ▶ Kodėl? ▶ Kokios yra ... (to ir to) priežastys? ▶ Kokie ... (to ir to) padariniai? 	<p>Klausimai apie teksto intencijas</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Ko galima pasimokyti iš šio skirsnio arba teksto? Kokias išvadas savo gyvenimui galima padaryti iš šio skirsnio? ▶ Ką šis skirsnelis arba tekstas galėtų paveikti/sąlygoti?
<p>Klausimai apie sunkesnių žodžių ar vietų supratimą, į kuriuos dar nebuvo atsižvelgta.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kaip iš tiesų vadinasi ...? ▶ Mes dar nepasiaiškinome ... 	<p>Padariniai</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kieno padariniai yra tekste? ▶ Kieno padariniai tekste pavaizduoti? 	<p>Sąsajos su savo gyvenimu ar anksčiau įgytomis žiniomis:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Ar tau žinoma/pažįstama tai, kas aprašyta skirsnyje ar tekste?
<p>Santrauka</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Reziumuok tai, kas buvo aprašyta kiekviename skirsnyje ar tekste. 	<p>Palyginimai</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Ar yra kažkas, kas tekste lyginama? Atskleisk to, kas lyginama, bendrybes ir skirtumus. 	<p>Vertinimas</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kaip tu tai vertini? ▶ Ar yra kažkas, kam tu pritari? Kodėl? Kurioms mintims pritari?
<p>Priskyrimas kontekstui</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kas nutiko anksčiau, nei skirsnyje vaizduojamu laiku, kas paminima? ▶ Kas vyksta po to? 	<p>Pagrindimas</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kaip pagrindžiami teksto teiginiai? ▶ Ar pagrindimas iliustruojamas pavyzdžiais? 	<p>Suprantamumas</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Kaip vertini, ar skirsnelis lengvai suprantamas? Nuo ko priklauso, jei kažkas nelabai aišku?

3.4.3 Klausimų grožiniams tekstams trijuose skirtinguose lygmenyse apžvalga

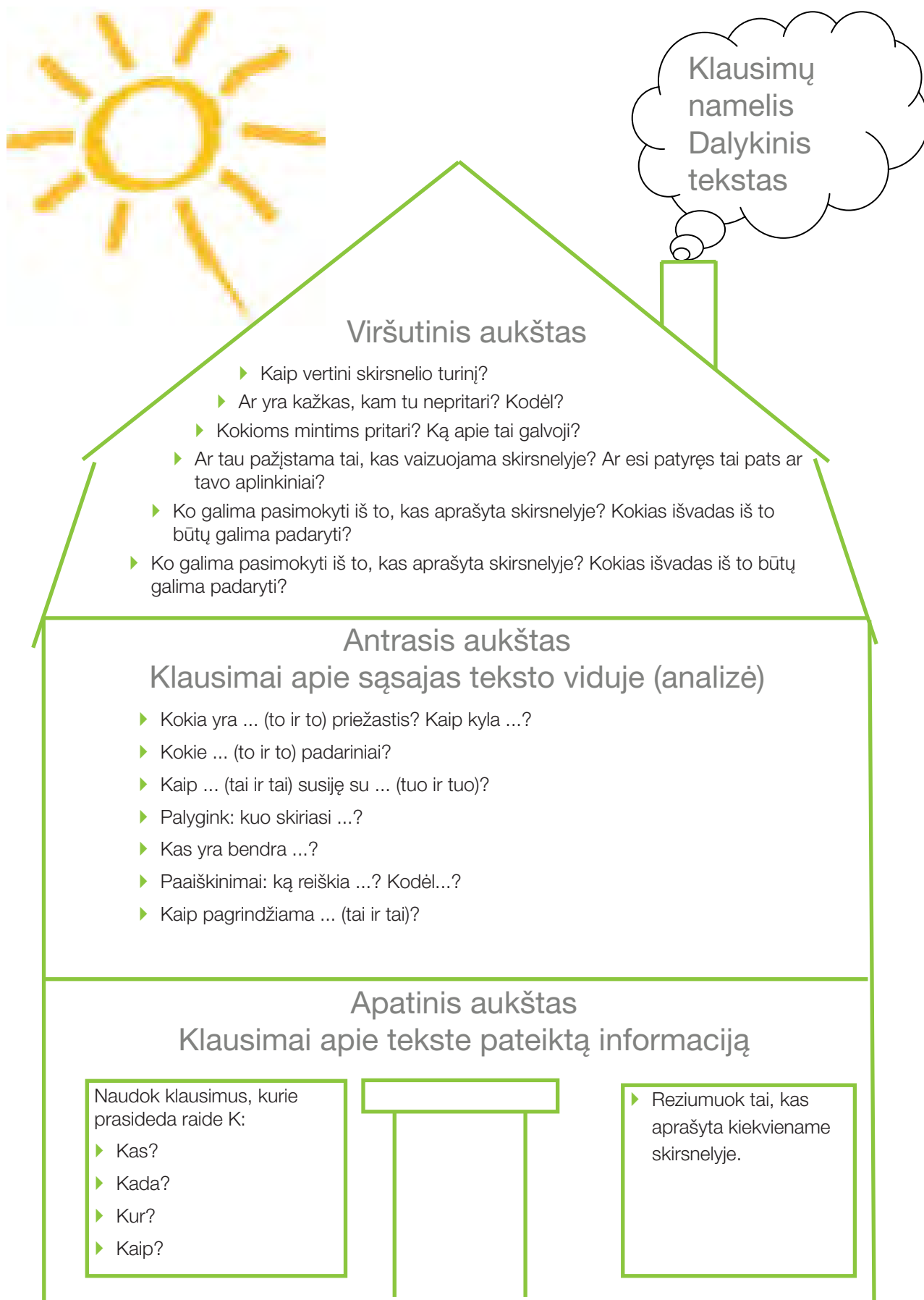
Darbo įrankis, skirtas 6 ir 7 klasių moksleiviams

Užduokite vienas kitam skirtingose lentelės grafose esančius klausimus arba formuluo-
kite juos patys. Galite juos keisti, kad geriau tiktų konkrečiam tekstui. Mėginkite į klau-
simus įtraukti kuo konkretesnes išraiškas, pvz., tai, ką reikia lyginti arba pagrįsti.

Prisiminkite, kad turite palikti laiko grupės nariams apmąstyti klausimą, kurį uždavėte.

Juo plačiau galima atsakyti į klausimą, juo jis įdomesnis – ir juo įdomesnis atsakymas,
juo jis geresnis!

1. Perteikti informaciją ir rezi- muoti skirsnelį	2. Analizuoti: giliau išanalizuoti atskirus teks- to elementus ir pavaizduoti jų sąsajas	3. Apmąstyti ir vertinti
Klausimai apie tam tikrą informaciją skirsnelyje, kurie prasideda raide K. ▶ Kas? ▶ Kur? ▶ Kada? ▶ Kaip? ▶ (Kurlink?) ▶ (Kokie?)	Klausimai apie asmenų ryšius ▶ Kaip susijęs ... su ... ? ▶ Kokie ... santykiai? ▶ Kodėl?	Klausimai apie teksto intencijas ▶ Ko galima pasimokyti iš skrisne- lio ar teksto? ▶ Kokia galėtų būti skirsnelio ar teksto prasmė? ▶ Ką galėtų įtakoti skirsnelis ar tekstas?
Klausimai apie sunkesnių žodžių ar vietų supratimą, į kuriuos dar nebuvo atsižvelgta. ▶ Kaip iš tiesų vadinasi ...? ▶ Ką reiškia... ? ▶ Mes dar nepasiaiškinome ...	Klausimai apie asmenų motyvus ▶ Dėl kokių motyvų veikia ... ? ▶ Kodėl jis/ji tai daro?	Sąsajos su savo gyvenamąja aplinka ▶ Kaip tai susiję su mano paties gyvenimu? ▶ Ar man šie dalykai pažįstami asmeniškai ar iš artimųjų?
Santrauka ▶ Reziumuok tai, kas buvo apra- šyta kiekviename skirsnelyje ar tekste.	Paklausk apie tipiškas personažų savybes. ▶ Charakterizuok... ▶ Kokie yra tipiški ... požymiai?	Alternatyvos ▶ Ar personažai galėjo elgtis ki- taip? Kas tada būtų nutikę?
Priskyrimas kontekstui ▶ Kas nutiko anksčiau, nei skirs- nelyje vaizduojamu laiku, kas paminima? ▶ Kas vyksta po to?	Paklausk apie to, kas nutiko, prie- žastis ▶ Kodėl nutiko taip, kad... ?	Vertinimas ▶ Kaip vertini ... elgesį? ▶ Kaip tu pasielgtum tokioje situa- cijoje?
	Paklausk apie padarinius to, ką daro žmonės ▶ Kur veda tai, kad...	
	Skatinimas paaiškinti ▶ Kokia yra ... (tam tikro daikto, sakinio, gesto) reikšmė? ▶ Ką reiškia ši metafora? Kokios yra lyginamų dalykų bendrybės?	

4 pav. «Klausimų namelis», dalykinis tekstas

5 pav. «Klausimų namelis», grožinis tekstas

3.5 Skaitymo strategijų naudojimas bendradarbiaujant: skaitymas pakaitomis

Skaitant pakaitomis moksleiviai analizuoja tekstą bendradarbiaudami ir patys reguliuoja savo žinių konstravimo procesą. Tai darydami jie sistemingai naudoja kompetencijas, kurios pasirodė esančios reikšmingos tekstų suvokimui tiek atliekant tyrinėjimus, tiek pamokose.

Sakymo pakaitomis bendradarbiaujant strategija remiasi tuo, kad pirmiausia skaitymo kompetencijos vystymui svarbu pasidalinti įspūdžiais apie anksčiau individualiai išanalizuotą tekstą ir naudoti skaitymo strategijas. Naudojant šį metodą po individualaus skaitymo fazės bendradarbiavimo centre atsiduria keturi veiksmai:

1. Kelti klausimus apie teksto turinį
2. Reziumuoti teksto turinį
3. Kontroluoti, ar tekstas gerai suprantamas, patikrinti, gal liko kas nors neaišku ir tada paskatinti pasiaiškinti šias teksto vietas ir žodžius.
4. Mėginti nuspėti, apie ką galėtų būti rašoma tolesniuose skirsniuose.

Pirmiausia moksleiviai individualiai skaito pirmąjį teksto skirsnelį. Čia jie turėtų naudoti jiems žinomas teksto analizės technikas (pvz., pasižymėjimą). Galiausiai kiekvienas grupės narys gauna vieną iš keturių užduočių:

1. Viena moksleivė kelia klausimus pirmajam skirsneliui, jie turi būti susiję su svarbiausia jo informacija. Grupės nariai turi atsakyti į pirmosios moksleivės ar pirmojo moksleivio klausimus.
2. Kitas mokinys, sėdintis pagal laikrožio rodyklę, savais žodžiais atpasakoja skirsnelio turinį; kiti santrauką patikrina.

3. Trečia mokinė tikrina, ar dar liko neaiškių teksto vietų, kurios galėjo būti paprasčiausiai praleistos atliekant pirmuosius žingsnius. Ji turėtų klausti apie sunkesnes formuluotes, painius sakinius arba nepažįstamus žodžius, kad suvokimo sunkumus būtų galima įveikti drauge. Tam galima naudoti pagalbines priemones (žodynus).
4. Ketvirtasis mokinys kuria prognozę, kas galėtų vykti tolesniuose skirsneliuose. Analizuojant dalykinius tekstus moksleivis turi pasvarstyti, kokios informacijos tekste iki šiol dar nebuvo. Grožiniuose tekstuose reikia spėlioti, kokie veiksmai galėtų kilti iš esamos situacijos. Tokią prognozę reikia užsirašyti ir kitame etape patikrinti.

Po tokios teksto dalies analizės bendradarbiaujant grupės nariai individualiai skaito kitą skirsnelį. Užduotys slenka pagal laikrodžio rodyklę. Pirmiausia patikrinama praėjusio rato prognozė. Tada prasideda antrojo skirsnelio aptarimas. Taigi skaitant pakaitomis kiekvienas moksleivis po kiekvieno skirsnelio gauna naują užduotį, o tekstas analizuojamas skirsnelis po skirsnelio, derinant individualų darbą su darbu bendradarbiaujant.

Štai taip viskas vyksta

Klasės susėda prie stalų po keturis moksleivius. Kiekvienas mokinys gauna kortelę, kurioje nurodyta jo užduotis. Kai keičiamasi vaidmenimis, ši kortelė tiesiog perduodama kitam.

Individualaus darbo fazė

Moksleiviai skaito pirmąjį teksto skirsnelį.

Bendradarbiavimo fazė

Asmuo A: Jis kelia klausimus apie teksto turinį. Kiti komandos nariai atsako į asmens A klausimus.

Asmuo B: Jis padaro teksto skirsnelio santrauką. Po to komandos nariai atsiliepia, ar santrauka vykusi, o gal reikia papildyti ar pataisyti, kad būtų įtraukti visi pagrindiniai skirsnelio dalykai.

Asmuo C: Jis prašo asmens D paaiškinti neaiškius žodžius ar teksto vietas.

Asmuo D: Jis pabaigoje bando spėlioti, kas galėtų vykti tolesniuose teksto skirsneliuose.

Individualaus darbo fazė

Moksleiviai tyliai skaito kitą teksto skirsnelį.

II darbo bendradarbiaujant fazė

Po pokalbio apie pirmąjį teksto skirsnelį ir perskaičius antrąjį skirsnelį laikrodžio rodyklės kryptimi užduotys perduodamos kitiems grupės nariams.

Asmuo B: pirmiausia aptariama buvusi asmens D prognozė: Ar antrame skirsnyje buvo tokios informacijos, kaip tikėtasi? Ar pirmosios teksto analizės fazės pabaigoje išsakytas spėjimas pasitvirtino?

Galiausiai asmuo B užduoda klausimus, į kuriuos galima atsakyti remiantis tekstu.

Asmuo C: formuluoja ir pateikia teksto skirsnelio santrauką.

Asmuo D: prašo paaiškinti likusias neaiškias teksto vietas.

Asmuo A: baigdamas savo vaidmenį bando spėlioti, kas galėtų vykti tolesniame skirsnyje.

Po to eina tolesnės individualaus darbo ir darbo bendradarbiaujant fazės.

Kas pasiteisino dirbant šiuo metodu?

Vizualizuoti užduočių pasidalijimą

Kad būtų aišku, kuriam mokiniui teko kokia užduotis, paranku duoti moksleiviams keturias skirtingų spalvų korteles, kiekviena kortelė reiškia kitą užduotį. Papildomas simbolis arba trumpa nuoroda kortelėje padeda teisingai atlikti užduotį. Kai užduotys skiriamos kitam moksleiviui, kortelės irgi perduodamos. Taip niekuomet nekils nesusipratimų dėl to, kas turi atlikti kokią užduotį. Jei neturite po ranka spalvotų kortelių, kiekvienas moksleivis gali paimti į ranką spalvotą pieštuką. Šiuo atveju ant lentos rašykite, kokia spalva reiškia kokią užduotį. Moksleiviai pasikeitus užduočiai perduoda pieštukus laikrodžio rodyklės kryptimi.

Mokytojas turi klausytis

Labai naudinga, kad mokytojas darbo fazėje prisėstų prie vienos kurios grupės ir atidžiai klausytųsi, kaip moksleiviai šnekasi apie tekstą. Tik taip paaiškėja, ar moksleiviams sekasi teisingai taikyti skaitymo pakaitomis žingsnius.

Mokytojas gali dirbti kartu su grupe

Jūs galite prisidėti prie kurios nors grupės moksleivio vaidmenyje ir dirbti kartu su ja. Moksleiviams jūs būsite pavyzdys ir tuo pačiu procesą matysite iš vidaus. Jei taikėte skaitymą pakaitomis tik keletą kartų, nuoširdžiai rekomenduotume jums kaskart padirbėti kitoje grupėje, nes tik taip pažinsite moksleiviams keliamus reikalavimus dirbant šiuo metodu.

Atsižvelgti į skirtingą skaitymo tempą

Skirsnelio skaitymo tylomis fazėje dažniausiai moksleiviai baigia nevienodu laiku. Greitesni skaitovai turėtų paimti nuo stalo iš anksto padėtą lapą užrašams, kad galėtų ruošti jiems paskirtai užduočiai raštu. Jie gali panaudoti šį laiką ir tam, kad pasižymėtų turinio raktinius žodžius ar nusipieštų simbolį, kuris jiems atrodo tinkamas skirsneliui.

Kad greitesnieji skaitovai nepaskubėtų perskaityti viso teksto ir vėliau galėtų prognozuoti, kas bus aprašyta kituose skirsneliuose, teksto skirsnelius galima duoti po vieną. Paprastas variantas: tekstą galima sulankstyti nuo apačios po skirsnelį.

Galimybės diferencijuoti

Skaitant pakaitomis galima sudaryti ir vienodo pajėgumo moksleivių grupes, kad moksleivių rezultatyvumas būtų daugmaž panašus. Tuomet greitesnieji ar stipresnieji moksleiviai dirbs greičiau, o mažiau greiti ar silpnesni skaitovai irgi bus vienoje grupėje. Tačiau tuomet nebebus galimybės silpnesniesiems pasimokyti iš stipresniųjų.

Variantai

Galima skirti papildomą užduotį trečiajam moksleiviui pateikti klausimus apmąstymui. Tuomet teksto analizė bus pagilinta. Šis variantas aprašytas 2 metodų portfelyje:

4 Grožinio teksto analizė 6 ir 7 klasėse

Yra daugybė būdų išanalizuoti grožinį tekstą.

Geriausia, kad mokytojas praneštų, jog trumpai apžvelgs įvairias galimybes analizuoti tekstą prieš moksleiviams patiems išmėginant keletą jų tekstui analizuoti.

4.2 skyrelio «Pavyzdinės užduotys» pateikti užduočių pavyzdžiai, kaip analizuoti Brechto dramą (Bertoltas Brechtas, «Galilėjaus gyvenimas», Frankfurtas prie Maino, 1998) – žinoma, tai įmanoma ir su bet koku grožinės literatūros tekstu.

Pateikiamos penkios skirtingos galimybės.

1. Analitinė analizė
2. Analizė įsivaizduojant
3. Sceninė analizė
4. Asmeninė-emocinė analizė
5. Vizualioji analizė

4.1 Kaip dirbti remiantis mokymosi bendradarbiaujant koncepcija

1. Mokytojas/-a pateikia skirtingus analizės būdus.
2. Kiekvienas mokinys bando nuspėti, kuris būdas jam priimtinausias, kuris mažiausiai priimtinas. Kiekvienas moksleivis susidaro prioritetų sąrašą.
3. Sudaromos daugių daugiausia keturių asmenų grupelės iš moksleivių, kurie pirmoje vietoje įrašė tą patį analizės būdą.
4. Grupėse tekstas skaitomas tyliai, jei užduotyje nenurodoma kitaip.
5. Moksleiviai pradeda užduotį pagal pasirinktą analizės būdą. Visas užduotis moksleiviai pirmiausia atlieka po vieną.
6. Vėliau grupelių nariai pateikia savo rezultatus ir apsversto darbo procesą, paminėdami ir užsirašydami pozityviąsias ir negatyviąsias pasirinkto analizės būdo puses.
7. Vėliau moksleiviai bando išanalizuoti tekstą kitu būdu. Koku, reikia nuspręsti pagal prioritetų sąrašą. Kiekvienas moksleivis turi būti išbandęs tris metodus. .
8. Pabaigoje kiekvienas moksleivis turi patikrinti savo prioritetų sąrašą ir priklausomai nuo įgytos patirties jį pataisyti, jei reikia. Žinoma, šis prioritetų sąrašas nėra galutinis; įdomu, ar jis keisis ir kaip keisis.

4.2 Pavyzdinės užduotys

Remiantis Bertolto Brechto drama «Galilėjaus gyvenimas», 1 scena, p. 9–14

Analitinė analizė

Analitinio proto savybė – lyginti ir ieškoti skirtumų. Toks protas siekia suprasti sąvokas, koncepcijas ir teorijas, atskiriant jas nuo kitų.

Ką mes tyrinėjame teksto fragmentuose: pagrindinis skirtumas, kurį vaidžiai įkūnija Galilėjus, yra tarp «senųjų laikų ir naujųjų laikų».

Užduotis: surask abiejų laikų požymius ir skiriamuosius bruožus, kuriuos pamini Galilėjus, ir sulygink juos T diagramoje.

Analizė įsivaizduojant

Teatro pjesės yra nepilni tekstai, dramoje daug tuščių vietų: to, kas vyksta scenoje, tik maža dalis yra numatyta ir užfiksuota autoriaus. Visa kita palikta skaitytojo nuožiūrai. Jis turi įsivaizduoti aktorių aprangą, jų judesius, scenografiją ir dar daug kuo papildyti pjesę.

Užduotis: grupė turi susėsti glaudžiai. Vienas lėtai skaito tekstą balsu, kiti užsimerkia. Skaitovas po kiekvieno trumpo fragmento (ne daugiau kaip kelių sakinių) stabteli, per šią pertraukėlę visi kiti turi gerai įsivaizduoti scenovaizdį ir veiksmą scenoje bei veikiančiųjų asmenų gestus bei mimiką. Kai viską detalai įsivaiduoja, pakelia ranką. Kai rankas pakelia visi mokiniai, galima skaityti toliau. Kai Galilėjus naudoja paveikslus arba pasakoja istorijas, juos irgi reikia matyti savo vaizduotėje.

Sceninė analizė

Drama yra parašyta scenai. Ją reikia suvaidinti. Veikiantieji asmenys scenoje kalbėdami juda; jie ištaria žodžius, tačiau su gestais, mimika, kūno laikysena ir judesiais. Sutelkti dėmesį tik į šiuos judesius, nekreipiant dėmesio į žodžius, – dar vienas būdas analizuoti duotą tekstą.

Užduotis: pamėginkite grupėje suvaidinti pantomimą pagal duotą tekstą. Apšilimui ir pasitreniravimui išeikite į koridorių. Galite tekstą pasidalinti, kad kiekvieną pjesės veikiantįjį asmenį vaidintų du iš jūsų.

Asmeninė-emocinė analizė

Kai susiduriame su teksta, jų sukeliama vaizdiniai lyginami su mūsų turėtais vidiniais vaizdiniais. Teksto temos atgaivina panašias mūsų gyvenimo temas. Jei paklūstame šiai pirmajai reakcijai, galime įsigilinti į tekstą, net jei lyg ir (laikiniai) nutolstame nuo teksto veiksmo ir temos.

Užduotis: perskaityk žemiau pateiktą citatą ir leisk kilti bet kokiems vaizdiniais, prisiminimams ir asociacijoms savo viduje:

«O dabar mes rengiamės į didelę kelionę. Senasis laikas baigėsi, stojo naujas. Miestai ankšti, taip pat ir mūsų galvos. ... Bet dabar galime sakyti: taip yra, bet taip neturi likti. Mat viskas juda, mano drauge.» (pažodinis vertimas)

Kokios asociacijos tau kyla perskaičius tokį gyvenimo pajautimą? Parašyk pasakojimą,

asmeninį išgyvenimą ar savo apmąstymą, kuriuose atsispindėtų tavo asociacijos, atsiminimai ir norai, tavo mintys ir jausmai.

Vizualioji analizė

Piešiniu mes kartais galime pasakyti dalykus, kuriuos sunku išreikšti žodžiais arba kuriems išreikšti prireiktų tūkstančių žodžių. Sąvokas ir koncepcijas dažnai galima labai gyvai pavaizduoti piešiniais. (koncepcija = apmatai, planas arba vaizdiniai to, kaip susiję dalykai)

Užduotis: pavaizduok senąjį ir naująjį pasaulius, apie kuriuos kalba Galilėjus, vienu ar dviem piešiniais. Jie gali būti spalvoti arba piešiniai pieštuku, gali būti pavaizduoti konkretūs daiktai arba abstrakcijos. Darbui gausi DIN A3 formato lapą.

5 Kompetencijos pakopos teksto suvokime

Norint tikrai suvokti tekstą ir jį išsiaiškinti reikia įvairių kompetencijų iš įvairių lygių bei pakopų. Kai jūs kaip mokytojas/-a duosite užduotis tekstui analizuoti, orientuokitės į šias kompetencijų pakopas.

Šiame skyriuje pateikiama plati teksto suvokimo kompetencijų pakopų apžvalga. Kiekvienoje pakopoje paminėti keli operatoriai, kurių pagalba galima kelti klausimus įvairiuose reikalavimų lygiuose.

Tikslas – kad moksleiviai išmokyti savarankiškai išanalizuoti tekstą įvairiose kompetencijų pakopose. Tam jie pirmiausia turi išmokyti kelti klausimus!

5.1 Užduočių formulavimas įvairiuose reikalavimų lygiuose

Šiame skaitymo suvokimo kompetencijų pakopų modelyje¹ skiriamos penkios pakopos:

1. Perteikti informaciją
2. Suvokti visą tekstą
3. Analizuoti tekstą
4. Vertinti ir apmąstyti
5. Kurti ir formuoti

Visose šiose pakopose moksleiviai naudoja metodus, kategorijas ir strategijas, kurias išmoko. Kad teksto pagalba įgytas žinojimas iš pasyvaus virstų protingu žinojimu, jį reikia pritaikyti naujame kontekste.

Šios pakopos atitinka teksto suvokimo proceso eiliškumą, o 5 pakopa yra neprivaloma. Taigi pakopos rikiuojasi viena ant kitos. Tačiau tai nereiškia, kad jos turi būti vis sudėtingesnės. Kiekvienoje pakopoje gali būti paprastesnių ir sudėtingesnių užduočių. Taigi kiekvienas moksleivis sugebės analizuoti tekstą kiekvienoje pakopoje. O kadangi jūs kaip mokytojas/-a kiekvienoje kompetencijos pakopoje, pvz., galite pasižymėti skirtingų reikalavimų klausimus bei skirtingas užduotis, tokiu būdu grupėje galima diferencijuoti ir atsižvelgti į skirtingus besimokančiųjų gebėjimus. Galimybės, kaip pateikti skirtingo sudėtingumo laipsnio užduotis, pateiktos dešinėje lentelės pusėje.

¹ Ši apžvalga remiasi tipiškių reikalavimų kompetencijos pakopai aprašymu Tarptautinio moksleivių gebėjimų vertinimo (PISA) subskalėje. Subskalių diferencijavimas Tarptautiniame moksleivių gebėjimų vertinime sugalvotas dėl skaitymo pažangos nustatymo, bet ne tam, kad jomis būtų keliamos užduotys pamokose. Todėl Tarptautiniame moksleivių gebėjimų vertinime pateikta lentelė čia tiek transformuota, kad ji yra pagalba duodant užduotis pamokoje. Be to, ji susieta su (pakeista) Bloomo taksonomija, plg. Albert Bremerich-Vos: Benjamin S. Bloom (ir kiti) revisited. In: Lernstandbestimmung im Fach Deutsch. Weinheim und Basel 2008, p. 29–51. Taip plg. operatorių sąrašą pagrindiniams egzaminams 10.

5.2 Pirmoji pakopa: pateikti informaciją

Šios pakopos užduotys skirtos tam, kad moksleiviai išmokyti perteikti tekste slypinčią informaciją, pvz., kaip atsakymus į raide K prasidedančius klausimus.

Užduotis	Paiškinimas	Galimybės diferencijuoti
Kelti raide K prasidedančius klausimus	Raide K prasidedantys klausimai (kas, kada, kur, kaip, kodėl) yra nulemti teksto turinio. Jų negalima rinktis bet kaip, nes jie turi būti susiję su esmine informacija.	Klausimų sudėtingumas skiriasi, nes <ul style="list-style-type: none">▶ informacija, apie kurią klausiama, gali būti aiškiai pateikta arba ne tokia akivaizdi,▶ gali būti konkuruojančios informacijos, kuri išskyla atsakant į klausimą.

5.3 Antroji pakopa: suvokti visą tekstą

Šios pakopos užduotys skirtos tam, kad moksleiviai išanalizuotų pagrindinius teksto teiginius ir tuo remdamiesi reziumuotų bei struktūriškai perteiktų teksto turinį.

Užduotis	Paaiškinimas	Galimybės diferencijuoti
1 Reziumuok, pavaizduok	Reziumuojant arba vaizduojant tekste aprašytus dalykus turinys turi būti pateiktas struktūruotas, tai yra sutvarkytas. Žinomiausia santraukos forma yra turinio atpasakojimas, kuriam galioja keletas taisyklių.	Šių užduočių sudėtingumas skiriasi tuo, kad <ul style="list-style-type: none"> ▶ pagrindinė mintis gali būti skirtingo kompleksškumo, ▶ pagrindinė mintis gali kartotis, o gali būti paminėta tik vieną kartą, ▶ pagrindinė mintis gali būti suformuluojama akivaizdžiai ar mažiau akivaizdžiai.
2 Performuoluok	Testo suvokimą moksleiviai gali pademonstruoti ir keisdami teksto formą, pvz., pakeisdami ją vaidmenų žaidimu arba radijo pjese. Nuo kūrinių 5 pakopoje šie skiriasi tuo, kad tai, ką reikia pakeisti, yra duota, nereikia sugalvoti nieko naujo.	Šios užduoties sudėtingumas skiriasi tuo, kad <ul style="list-style-type: none"> ▶ duotas tekstas gali būti skirtingo kompleksškumo, ▶ reikalavimai produktui gali būti skirtingi.
3 Duok pavyzdį	Teksto suvokimą moksleiviai gali pademonstruoti ir konstruodami pavyzdžius, kurie turi atspindėti sąvoką arba teksto idėjas.	Šios užduoties sudėtingumas skiriasi tuo, kad <ul style="list-style-type: none"> ▶ tema gali būti daugiau arba mažiau artima mokinio pasauliui.

5.4 Trečioji pakopa: teksto analizė

Šios pakopos užduotys skirtos tam, kad moksleiviai suskaidytų vientisą tekstą į elementus ir išanalizuotų elementų sąsajas bei ryšius visumoje.

Užduotis	Paaiškinimas	Galimybės diferencijuoti
1 Surikiuok	Rikiavimas yra teksto elementų klasifikavimas pagal bendruosius požymius. Klasifikuojant tekstas darosi lengviau suvokiamas, nes daugybė elementų priskiriami santykinai nedideliame kiekiui gimininių sąvokų.	Šios užduoties sudėtingumas skiriasi tuo, kad <ul style="list-style-type: none"> ▶ elementų bendrumai gali būti daugiau ar mažiau akivaizdūs, ▶ gimininės sąvokos gali būti nurodomos arba ne, ▶ kategorijas galima sudarinėti pagal vieną ar daugiau požymių.

Užduotis	Paaiškinimas	Galimybės diferencijuoti
2 Palygink	Lyginant įvairūs teksto aspektai analizuojami pagal tai, kokie yra jų bendrumai ir panašumai bei skirtumai. Palyginimui taip pat priskiriama tai, kad pavyzdžiuose, atvejuose, elgesio modeliuose, veiksmuose, situacijose etc. atpažįstami pavyzdžiai, taisyklės, motyvai ar pasikartojančios (charakterių) ypatybės.	Sudėtingumo laipsnis skiriasi tuo, kad <ul style="list-style-type: none"> ▶ palyginimas ar supriešinimas gali būti susijęs tik su vienu teksto požymiu arba su keliais, ▶ tekstas gali būti skirtingo kompleksškumo.
3 Patyrinėk	Tyrinėjant reikia identifikuoti atskirus aspektus ar problemas, išanalizuoti jų struktūrą ir įvertinti jų sąsajas su visuma.	Sudėtingumo laipsnis skiriasi tuo, kad <ul style="list-style-type: none"> ▶ tyrinėjimo aspektai gali būti nurodyti arba ne, ▶ jų kompleksškumo struktūra gali būti skirtinga, ▶ gali būti kalbama apie turinio arba apie formos aspektus, ▶ aspektų ryšiai su teksto visuma gali būti nevienodai akivaizdūs.
4 Susiek	Atliekant šią užduotį atskirus teksto elementus reikia identifikuoti ir pavaizduoti jų sąsajas, pvz., argumentų sąsajas su teze arba argumentų sąsajas tarpusavyje.	Sudėtingumo laipsnis skiriasi tuo, kad <ul style="list-style-type: none"> ▶ susiejami teksto elementai yra nurodyti arba ne, ▶ sąsajos gali būti skirtingo kompleksškumo.
5 Daryk išvadas	Žodžių, sakinių ar teksto atkarpų reikšmė atskleidžiama darant išvadas.	Sudėtingumo laipsnis skiriasi tuo, kad <ul style="list-style-type: none"> ▶ išvados gali būti nevienodai akivaizdžios, ▶ iš pateikto teksto arba jo su atskirais reiškiniais susijusių teiginių galima arba negalima išvesti bendras išvadas.
6 Aiškink	Reikia suvokti ir aprašyti literatūrinių reiškinių (tekstų, teksto dalių, kalbos figūrų, palyginimų, metaforų, personifikacijų, simbolių etc.) perkeltinę prasmę.	Sudėtingumo laipsnis skiriasi tuo, kad <ul style="list-style-type: none"> ▶ aiškinami reiškiniai arba aiškinamas tekstas gali būti nevienodo sudėtingumo, ▶ reikia išaiškinti atskirus reiškinius arba galimas teksto kaip visumos intencijas bei konstruoti galimas teksto reikšmes.

5.5 Ketvirtoji pakopa: vertinti ir apmąstyti

Šios pakopos užduotys skirtos tam, kad moksleiviai išmokyti vertinti tekstą bei atskirus jo elementus atsižvelgiant į kokybę, konsistenciją, teisingumą ir tinkamumą remiantis tam tikrais kriterijais. Be to, tekstą reikia susieti su tuo, kas yra anapus teksto, pvz., su savo žiniomis arba kitomis pozicijomis.

Užduotis	Paiškinimas	Galimybės diferencijuoti
1 Vertink	Atliekant šią užduotį svarbu, kad teksto forma ir turinys būtų vertinami deramai pagrindžiant. Tam reikia pasitelkti dalykines žinias arba kasdienės žinias ir patyrimą.	Sudėtingumo laipsnis skiriasi tuo, kad <ul style="list-style-type: none"> ▶ problema gali būti skirtingo kompleksškumo, ▶ teksto suvokimas gali būti nevienodo tikslumo, kad būtų įmanoma vertinti, ▶ žinios, kurias reikia pasitelkti, gali būti plačiai paplitusios kasdienės žinios arba dalykinės žinios.
2 Patikrink	Atliekant šią užduotį reikia patikrinti, ar problema sprendžiama tinkamai, ar argumentuojama teisingai. Reikia atskleisti ir prieštaravimus arba klaidas. Argumentacijos ar atpasakojimo patikrinimas visų pirma skirtas vidinei dermei. Tekstui nereikia taikyti išorinių vertės mastelių.	Sudėtingumo laipsnis skiriasi tuo, kad <ul style="list-style-type: none"> ▶ prieštaravimai ar klaidos gali būti aki-vaizdžios arba ne, ▶ tekstas gali būti skirtingo kompleksškumo.
3 Susiek su savo žiniomis, palygink su kitomis pozicijomis, perkelt į savo gyvenimą	Atliekant šią užduotį svarbu ne tai, kaip analizėje, palyginti arba susieti teksto elementus, bet lyginti ir susieti su pozicijomis ir mintimis, kurias moksleiviai įgijo anksčiau, arba su ankstesne jų patirtimi. Šios pakopos užduotys gali būti skirtos tam, kad tai, kas aprašyta tekste, būtų susieta su moksleivių gyvenimu, arba jo pagalba atsakyti į moksleiviui kilusius klausimus.	Sudėtingumo laipsnis skiriasi tuo, kad <ul style="list-style-type: none"> ▶ ryšys su savomis žiniomis gali būti nevienodai glaudus, ▶ tekstas gali būti nevienodai artimas moksleivių patirčiai, ▶ sąsajos su kitomis pozicijomis ir tektais, su kuriais reikia lyginti, gali būti nevienodai aiškios.

5.6 Penktoji pakopa: kurti ir formuoti

Šios pakopos užduotys skirtos tam, kad mokykliai išmokyti reaguoti į tekstą kūrybingai ir taip analizuoti jį gilesniuose sluoksniuose.

Aufgabe	Erläuterung	Möglichkeiten zur Differenzierung
1 Pabandyk pakeisti perspektyvą	Šioje užduotyje siūloma įsijausti į literatūrinį herojų, pvz., vidiniame monologe, laiške ar dienoraščio įrašė arba (analizuojant dalykinį tekstą) produktyvia forma reaguoti į tekstą, pvz., sukurti skaitytojo laišką.	Sudėtingumo laipsnis skiriasi tuo, kad <ul style="list-style-type: none"> ▶ įsijausti į tekste vaizduojamą personažą gali būti nevienodai lengva, ▶ teksto rūšis gali būti nevienodai gerai pažįstama moksleiviui, ▶ reikalavimai diferencijuoti tekstą gali būti nevienodi.
2 Interpretuok scenoje	Atliekant šią užduotį tekstą reikia analizuoti scenoje, pvz., sukuriant pantomimą, suvaidinant biografiją rolėms, kuriant dialogus scenoje, vaidmenų interviu etc.	Sudėtingumo laipsnis skiriasi tuo, kad <ul style="list-style-type: none"> ▶ skatinama naudoti sceninę formą gali būti daugiau ar mažiau pažįstama moksleiviams, ▶ reikalavimai diferencijuoti sceninę interpretaciją gali būti nevienodi.
3 Parašyk paralelinį tekstą	Atliekant šį tekstą reikia perrašyti jį kita teksto rūšimi, parašyti alternatyvą veiksmui (pvz., sugalvoti kitokią pabaigą), pratęsti teksto fragmentą, sukurti priešingą tekstą etc.	Sudėtingumo laipsnis skiriasi tuo, kad <ul style="list-style-type: none"> ▶ skatinama naudoti paralelinio teksto forma gali būti moksleiviams pažįstama daugiau arba mažiau, ▶ reikalavimai diferencijuoti tekstą gali būti nevienodi.

6 Teksto analizė vyresnėse gimnazijos klasėse

6.1 Apmąščius pažymėti

Jau ir jaunesni moksleiviai turėtų mokytis išskirti pagrindinę teksto mintį ir pažymėti arba apibraukti pagrindines sąvokas. Ši žymėjimo technika turėtų būti vis toliau įsisavinama moksleiviams augant. Tai, kas krito į akį skaitant tekstą, pasižymėjus paraštėje bus didelė pagalba toliau analizuojant tekstą. Tikslus pasižymėjimas paraštėje palengvina ir atminties darbą, nes to, ką pasižymėjai, nebereikia įsidėmėti. Tačiau jei paraštėje yra mažai vietos, kaip dažniausiai ir nutinka, vyresni moksleiviai turėtų išmokyti naudoti santrumpas. Čia kiekvienas gali susikurti savą sistemą. Žemiau pateiksime keletą pavyzdžių, kuriuos galima praplėsti kaip nori:

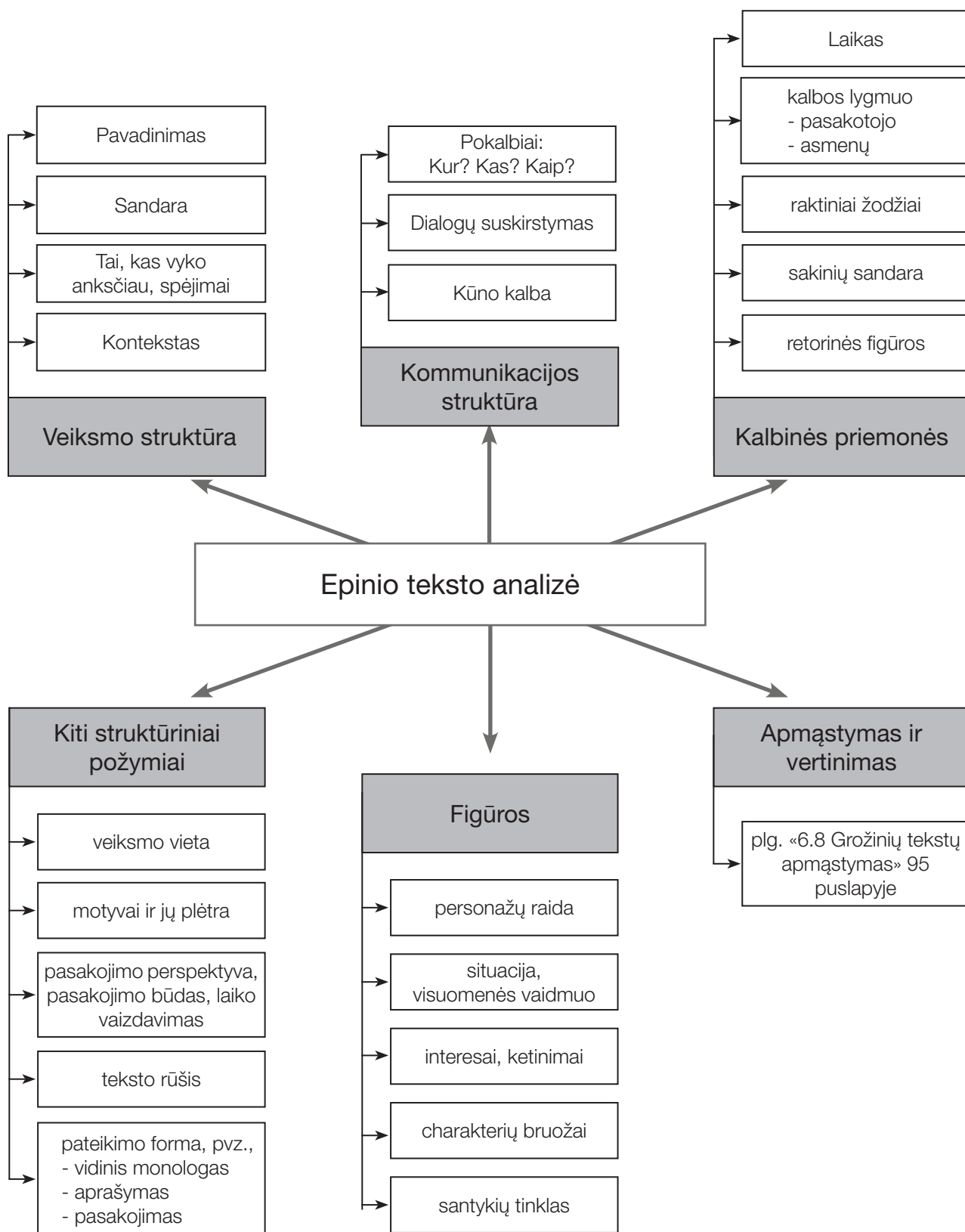
!	ypatingai svarbu
?	nesuprantama
žod.	vėliau paieškoti žodyne
s	tiksli autoriaus santrumpa
tez.	tezė
arg.	argumentas
??	abejotina
ne	tiesioginis prieštaravimas

► pagrindines sąvokas galima užsirašyti ir paraštėje

6.2 Epinio teksto analizė

Procesas ir aspektai, į kuriuos reikia atkreipti dėmesį

Analizės aspektai	Paaiškinimai
1 Įvadas	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Autorius, pavadinimas, teksto rūšis/žanras, sukūrimo/publikavimo laikas, tema
2 Tekstot/temų samprata	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Jei įmanoma, priskyrimas visų autoriaus raštų kontekstui ▶ Duomenys apie turinį
3 Teksto sandara	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Teksto fragmento pasakojamosios atkarpos ▶ Vidinė vyksmo struktūra (pvz., užuomazga, dinaminis vyksmas iki kulminacijos arba dviejų polių pasikeitimas) ▶ Nuorodos į ankstesnes teksto dalis, bandymai spėti, kas bus toliau
4 Teksto formos/žanro požymiai	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Pasakojimo perspektyva, pasakojimo būdas, laikas (pasakojamasis laikas - papasakotas laikas) ▶ Pasakojimo perspektyvos nagrinėjimas: pvz., autoriaus, veikiančiojo asmens, neutralusis pasakotojas, pasakojimas pirmuoju asmeniu ▶ Pasakojimo būdai: pasakojamasis, sceninis, vidinis monologas, atpasakota tiesioginė kalba ▶ Laikas: pagreitinimas, sulėtinimas, persiklojimas ▶ Išanalizuoti suvokimų ir aprašymų pasakojamąjį ir turinio funkcijas ▶ Išanalizuoti teksto rūšis
5 Veikiančių asmenų vaizdavimas ir motyvai	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Veikiančiųjų asmenų vaizdavimo analizė ir asmenų, jų santykių nagrinėjimas, motyvų analizė ▶ Komunikacijos struktūra
6 Kalbinės ir stilistinės teksto sandaros analizė ir išaiškinimas	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Metaforos ir kitos vaizdžiosios priemonės ▶ Stilistinė struktūra: (kitos) retorinės priemonės ▶ Sintaksinė struktūra: sakinių sandara (paratakinė ir hipotakinė sakinio sandara) ▶ Semantinė struktūra: motyvai, kertiniai žodžiai, žodžių laukai ▶ Veiksmažodžių laiko ypatybės
7 Kontekstualizavimas	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Romano ištrauka ir visas romanas epochos kontekste
8 Apmąstytas baigiamasis vertinimas	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Susieti teksto ištrauką su visu tekstu <ul style="list-style-type: none"> a Kokią funkciją teksto ištrauka atlieka visame tekste? b Kuo ištrauka prisideda prie galimos viso teksto interpretacijos? ▶ Santykis su ištraukos tema ▶ Vertinimas (jei įmanoma, naudojant pateiktus klausimus) ▶ Daryti išvadas atsižvelgiant į struktūros, intencijos ir poveikio/skaitytojo vaidmens santykį, atkreipiant dėmesį į fikcijos ir realybės santykį

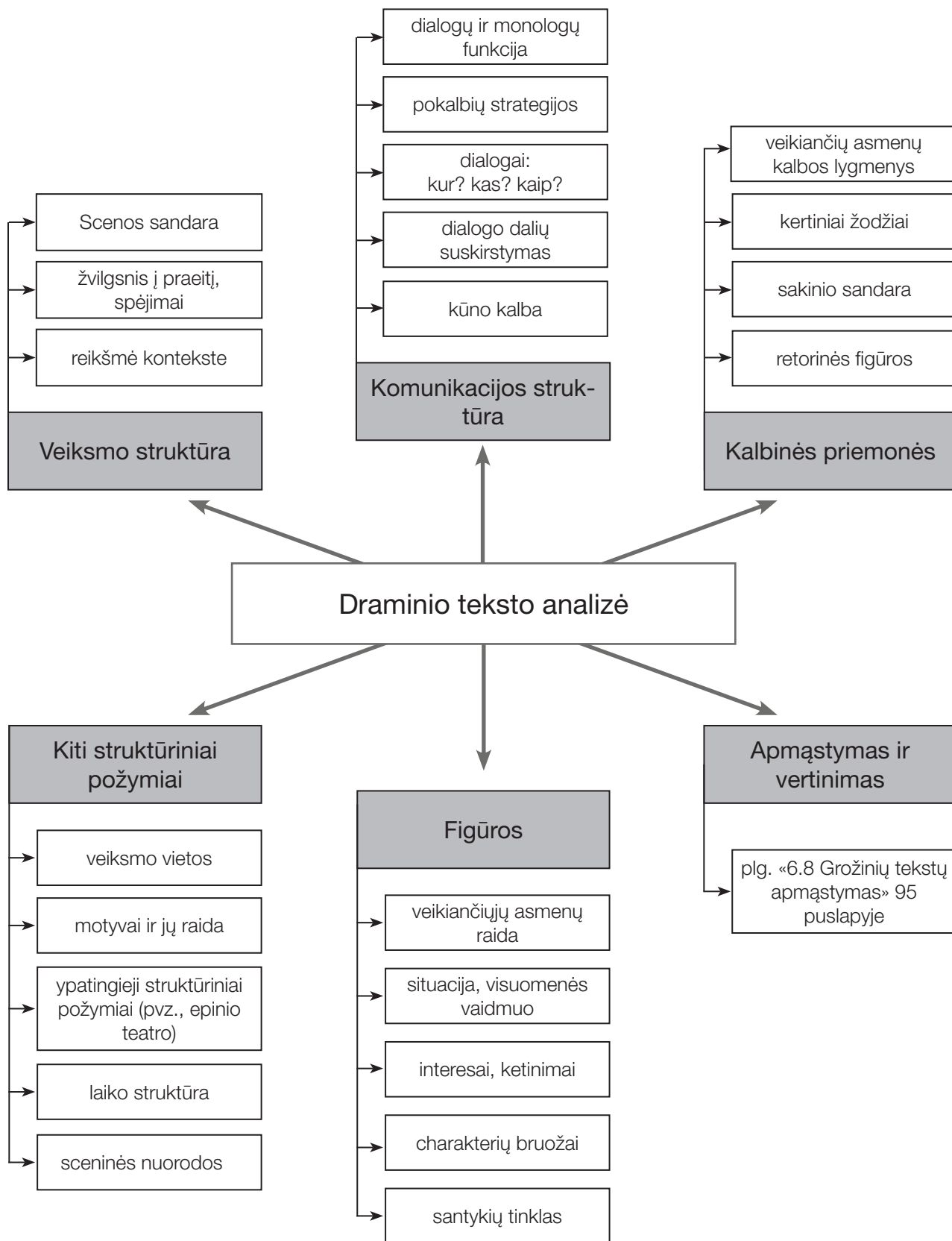
Nuoroda: Čia pateiktus aspektus visuomet reikia analizuoti atsižvelgiant į jų funkciją. Reikia pasirinkti tuos aspektus, kurių reikia konkrečiai analizės užduočiai ir pateiktam tekstui analizuoti.

6 pav. Epinio teksto analizė

6.3 Dramos scenos analizė

Procesas ir aspektai, į kuriuos reikia atsižvelgti

Analizės aspektai	Paaiškinimai
1 Įvadas	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Autorius, pavadinimas, teksto rūšis/žanras, sukūrimo/publikavimo laikas, ištraukos tema
2 Teksto/temų samprata	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Jei įmanoma, priskyrimas dramos kontekstui ▶ Turinio detalės
3 Veiksmo struktūra	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Scenos fazės ▶ Vidinė vyksmo struktūra (pvz., įžanga, dinaminis judėjimas iki kulminacijos) ▶ Tai, kas buvo aprašyta anksčiau, spėjimai ▶ Veiksmo vietos
4 Teksto rūšies/žanro bruožai	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Scenos pastabos ▶ ypatingieji struktūros požymiai (pvz., epinio teatro)
5 Personažų vaizdavimas ir jų komunikacijos konsteliacijos	<p>a situatyvusis kontekstas</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ vieta, laikas ▶ dialogo partneriai ▶ pokalbio dingstis <p>b Veiksmo dėl santykių analizė</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Pokalbio fazės (skirstymas pagal turinį, pokalbio fazės: užuomazgos rūšis, dinamika, dramatinė kulminacija, posūkio taškas, trikdžiai, pertrūkiai, pabaigos rūšis) ▶ Pokalbio partnerių tikslai ir strategijos, kuriomis jie nori siekti tikslų ▶ Pokalbio partnerių santykiai (socialinės konsteliacijos, santykių klostymasis pokalbio metu, išreiškiami jausmai ir charakterių sąvokos) (analizei naudok ir tokias sąvokas: simetriškas, papildomas, pranašusis, antraeilis)
6 Kalbinių ir stilistinių teksto formų analizė ir nagrinėjimas	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Kalba <ul style="list-style-type: none"> - retorinės figūros (antitezė, eufemizmas, hiperbolė, ironija, metafora ir kt.) - veikiančiųjų asmenų kalbos lygmenys - kalbos stilius (specifinis konkrečiai lyčiai, konkrečiai epochai) - sakinio skyryba (klaustukai, šauktukai, pauzės ženklai) - semantinė struktūra: motyvai, kertiniai žodžiai, žodžių laukai) - kūno kalba
7 Kontekstualizavimas	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Dramos ištrauka ir visa drama savo epochos kontekste
8 Apmąstytos galutinės vertinimas	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Susieti sceną su visa drama <ul style="list-style-type: none"> - kokią funkciją scena atlieka visumoje (jei įmanoma, priskirti pagal Freytago dramos schemą) - Kaip ši scena prisideda prie galimos visos dramos interpretacijos? ▶ Santykis su dramos ištraukoje atskleidžiama tema ▶ Vertinimas (jei įmanoma, remiantis pateiktais klausimais)

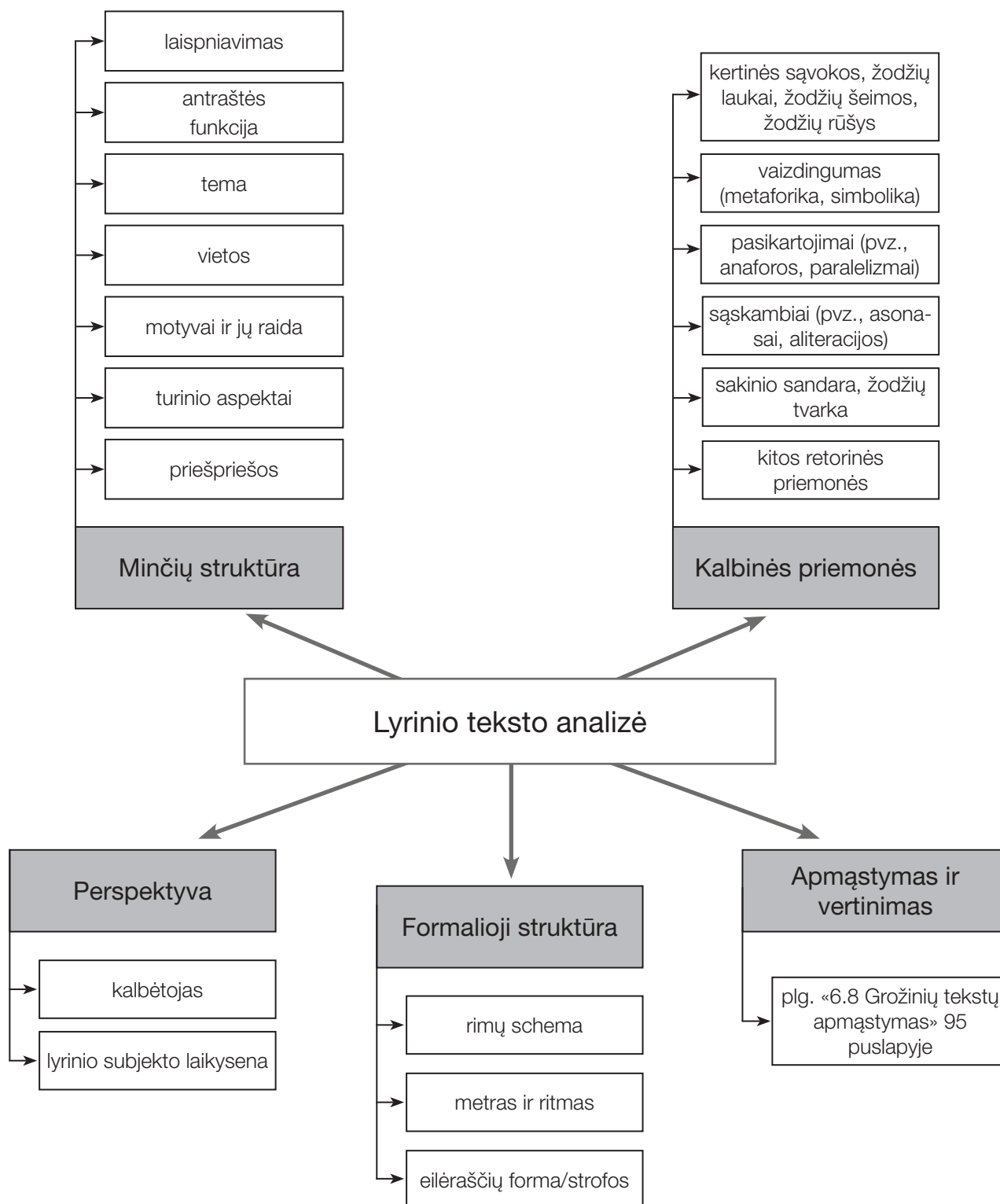

7 pav. Draminio teksto analizė

6.4 Lyrinio teksto analizė

Procesas ir aspektai, į kuriuos reikia atsižvelgti

Analizės aspektai	Paaiškinimai
1 Įvadas	▶ Autorius, pavadinimas, teksto rūšis/žanras, sukūrimo/publikavimo laikas, tema
2 Teksto/temos suvokimas	▶ Turinio duomenys
3 Teksto formos/žanro sandaros bruožai	▶ Formaliosios eilėraščio sandaros ir vidinio strofų ryšio aprašymas ▶ Metras ir ritmas ▶ Rimų schema ▶ Lyrinio subjekto pozicija (Aš arba Mes) ▶ Lyrinio subjekto sielos būsenos nagrinėjimas išoriniam pasauliui atvaizduoti ▶ Formaliųjų elementų funkcija
4 Temos ir motyvai	▶ Eilėraščio temų ir motyvų nagrinėjimas ▶ Struktūriniai elementai, pvz., priešpriešos ir įtampos kilimas ▶ Pavadinimo funkcija ▶ Vietos
5 Kalbinės-stilistinės teksto formos nagrinėjimas ir aprašymas	▶ metaforos ir kitos vaizdingumo priemonės ▶ sąskambiai (pvz., asonansai, aliteracijos) ▶ pasikartojimai (pvz., anaforos, paralelizmai) ▶ stilistinė struktūra: (kitos) retorinės priemonės ▶ sintaksinė struktūra ▶ semantinė struktūra: motyvai, kertiniai žodžiai, žodžių laukai
6 Kontekstualizavimas	▶ Lyrinis tekstas savo epochos kontekste
7 Apmąstytos galutinės išvados	▶ Apibūdinti eilėraščio pobūdį, pvz., apeliuojantis- perspėjantis ▶ Daryti išvadas iš <ul style="list-style-type: none"> - struktūros, intencijos ir poveikio sąveikos, atsižvelgiant į fikcijos ir realybės santykį - vertinimas (jei įmanoma, naudojant nurodytus klausimus) - požiūris į eilėraščio temą

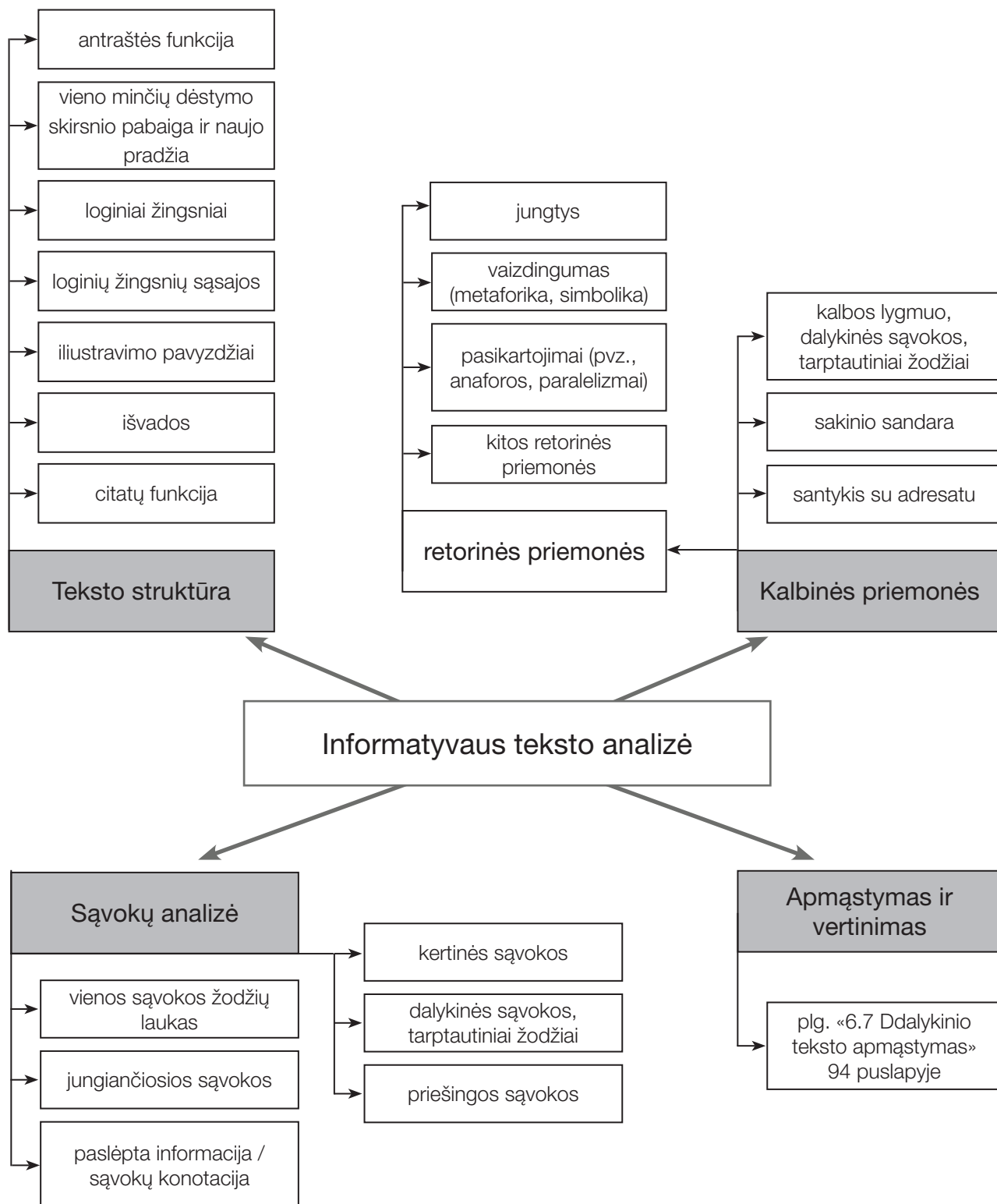
Nuoroda: Aprašytus aspektus visuomet reikia nagrinėti atsižvelgiant į jų funkciją. Reikia rinktis tuos aspektus, kurie naudingi konkrečiai analizei ir konkrečiam tekstui.

8 pav. Lyrinio teksto analizė

6.5 Informatyvaus dalykinio teksto analizė

Procesas ir aspektai, į kuriuos reikia atsižvelgti

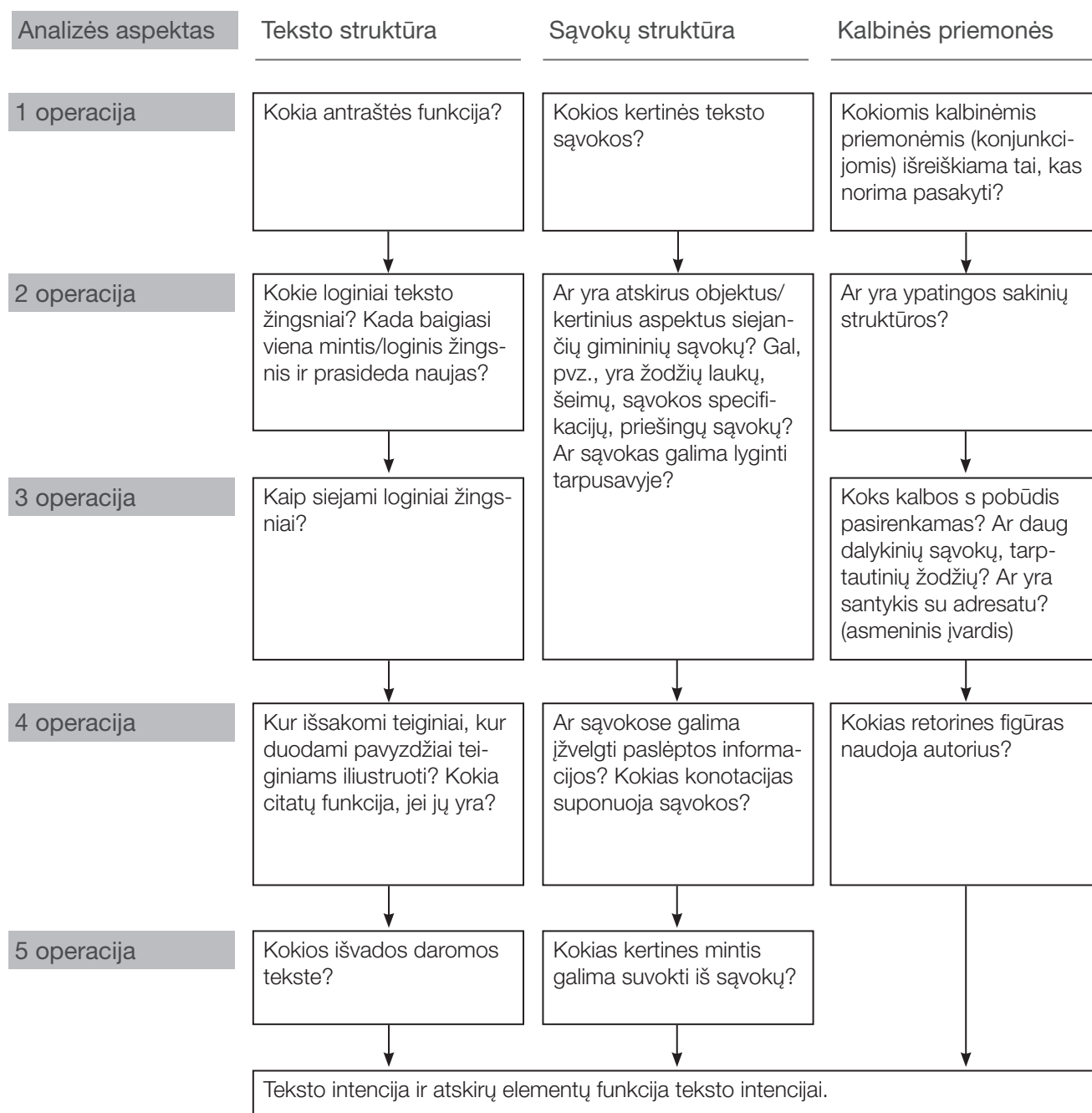
Analizės aspektai	Paaiškinimai
1 Įvadas	▶ Autorius, pavadinimas, teksto rūšis/žanras, sukūrimo/publikavimo laikas, tema
2 Teksto suvokimas/ temos suvokimas	▶ Turinio duomenys/pagrindinės minties santrauka
3 Teksto sandara	▶ loginė teksto sandara
4 Teksto forma	▶ teksto pobūdį apibūdinti pagrindžiant (feljetoniškai-eseistinis, publicistiškai-žurnalistinis ar mokslinis)
5 Teksto turinio/sąvokų analizės nagrinėjimas	<ul style="list-style-type: none"> ▶ nagrinėti kertines temas bei teiginius ir atpasakoti juos savais žodžiais ▶ paslėpta informacija/sąvokų konotacijos ▶ iliustravimo pavyzdžiai ▶ antraštės funkcija ▶ citatų funkcija
6 Kalbinės-stilistinės teksto formos nagrinėjimas ir apibūdinimas	<ul style="list-style-type: none"> ▶ stilistinė struktūra: retorinės priemonės ▶ sintaksinė struktūra ▶ semantinė struktūra: kertinės sąvokos, tarptautiniai žodžiai
7 Kontekstualizavimas	▶ Tekstas tematikos kontekste pasitelkiant tai, kas jau žinoma iš anksčiau
8 Vertinimas, apmąstytos galutinės išvados	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Teksto vientisumas ir darnumas ▶ santykis su teksto tema atsižvelgiant į anksčiau įgytas žinias ▶ vertinimas (jei įmanoma, naudojant duotus klausimus, taip pat informacijos pateikimo vertinimas)

9 pav. Informatyvaus teksto analizė

2 teksto suvokimo lygmuo: su tekstu susijęs informatyvus dalykinio teksto analizavimas

Reikia pasirinkti operacijas, naudingas duoto teksto analizei.

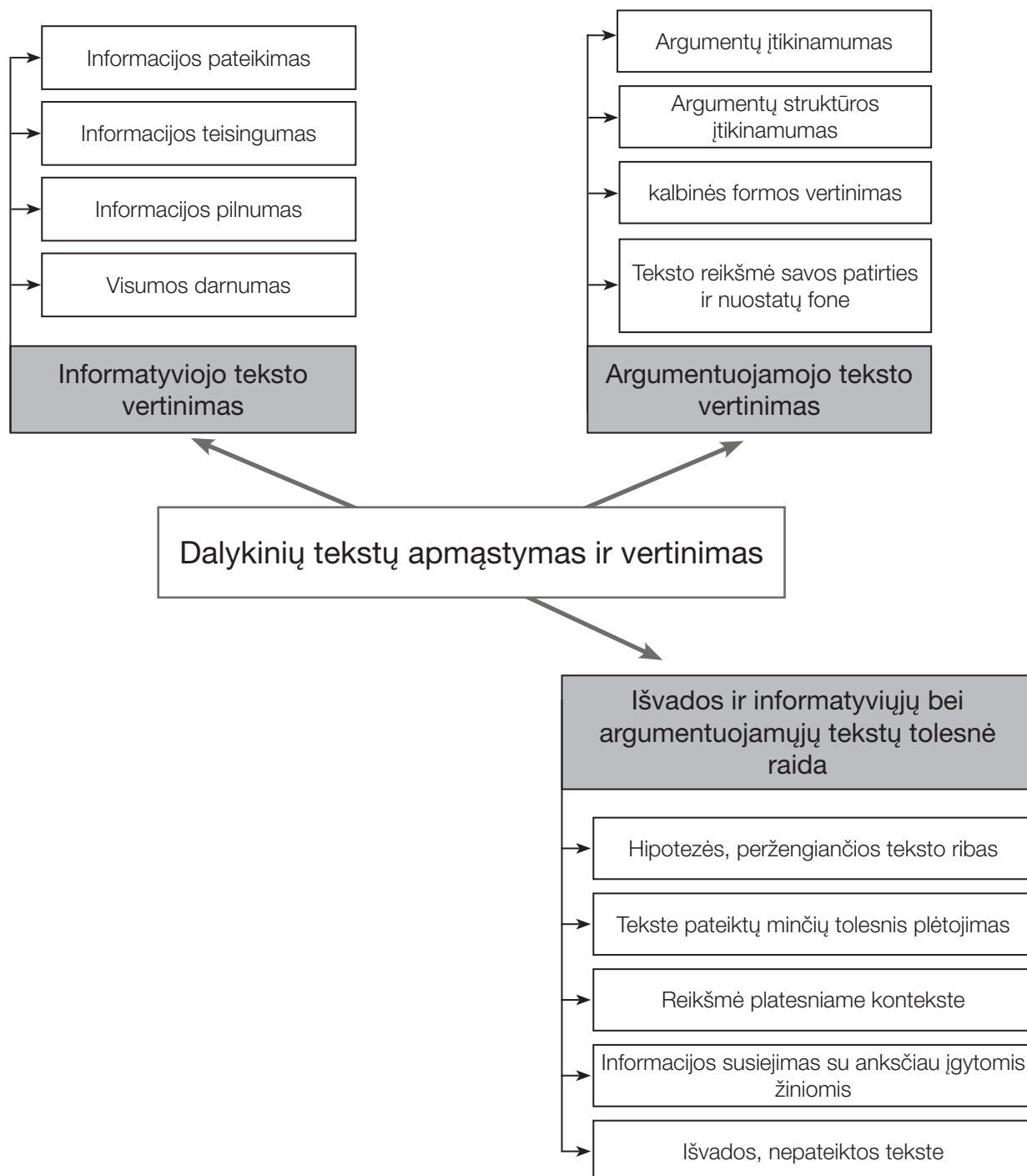

6.6 Argumentuojamojo teksto analizė

Procesas ir aspektai, į kuriuos reikia atsižvelgti

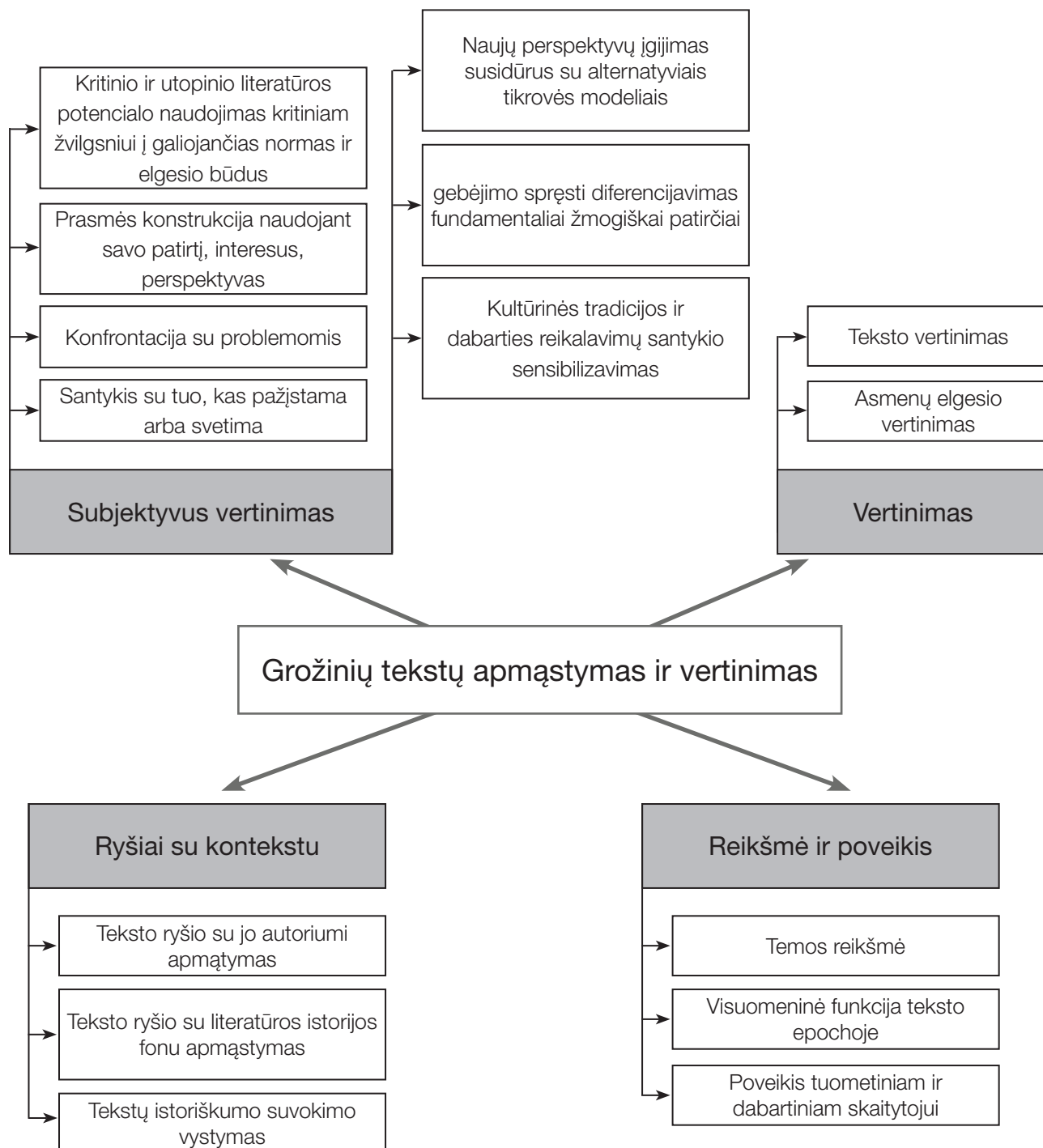
Analizės aspektai	Paaiškinimai
1 Įvadas	▶ Autorius, pavadinimas, teksto rūšis/žanras, sukūrimo/publikavimo laikas, tema
2 Teksto/temos suvokimas	▶ Turinio duomenys / Pagrindinės minties santrauka
3 Teksto sandara	▶ Paminėti ir paaiškinti pradinę autoriaus tezė (mėginimas argumentuoti), aprašyti argumentatyviąją teksto sandarą (tezė - argumentai - pavyzdžiai - kontrargumentai - išvada)
4 Teksto forma	▶ pagrindžiant apibūdinti teksto pobūdį (feljenoškai-eseistinis, publicistiškai-žurnalistinis ar mokslinis)
5 Autoriaus pozicija, santykis su adresatu	▶ Autoriaus vertinimai ir požiūris ▶ Kaip autoriaus pozicija matoma iš rašymo būdo: ar autorius kreipiasi į skaitytoją? Ar jis už ką nors agituoja? Ar tekstas kviečiantis-poleminis?
6 Teksto turinio nagrinėjimas ir sąvokų analizė	▶ kertinių sąvokų, temų ir argumentų nagrinėjimas ir atpasakojimas savais žodžiais ▶ paslėpta informacija / sąvokų konotacijos ▶ antraštės funkcija ▶ citatų funkcija
7 Kalbinės-stilistinės teksto formos nagrinėjimas ir apibūdinimas	▶ stilistinė struktūra: retorinės priemonės ▶ sintaksinė struktūra ▶ semantinė struktūra: kartinės sąvokos, tarptautiniai žodžiai ▶ kalbos stilius
8 Kontekstualizavimas	Tekstas tematikos kontekste atsižvelgiant į anksčiau įgytas žinias
9 Vertinimas, apmąstytos galutinės išvados	▶ bendros autoriaus strategijos apžvalga: tikslas ir kelias, kuriuo siekiama tikslo ▶ santykis su teksto tema ▶ vertinimas (jei įmanoma, naudojant duotus klausimus, pvz., argumentų įtikinamumas, reikšmė savo patirties ir nuostatų fone, kalbinės formos vertinimas ▶ daryti išvadas

6.7 Ddalykinio teksto apmąstymas

10 pav. Dalykinio teksto apmąstymas

6.8 Grožinių tekstų apmąstymas

11 pav. Grožinio teksto apmąstymas

7 Skaitymo tyrimų užkulisiai

7.1 Skaitymas kaip interakcija su tekstu

Atliekant Tarptautinį moksleivių gebėjimų vertinimą skaitymo kompetencija apibrėžta taip: Skaitymo kompetencija reiškia

- ▶ suprasti parašytus tekstus,
- ▶ juos naudoti
- ▶ ir mąstyti apie juos, kad būtų galima paisiekti savo tikslus, toliau plėtoti savo žinias ir potencialą ir dalyvauti visuomeniniame gyvenime.

Taigi skaitymo kompetencija reiškia ne vien sklandų teksto skaitymą, gebėjimą skaityti, bet ir tekstų suvokimą kaip universalų kultūros įrankį, kaip sąlygą profesinei sėkmei ir mokymuisi visą gyvenimą.

Konstruktivistinis skaitymo kompetencijos apibrėžimas aprėpia plačiau nei prasmės bei informacijos pasiėmimas iš tekstų ir jų panaudojimas.

Žvelgiant iš šios perspektyvos suprantant tekstą vyksta į prasmę orientuotas informacijos apdorojimas, kuris susideda iš konstruktyvios skaitytojo žinių ir tekste esančios informacijos integracijos. Teksto suvokimo tikslas yra sukurti koherentišką mentalinę reprezentaciją kaip tekste pavaizduotų dalykų modelį. Ši mentalinė reprezentacija susideda ne tik iš eksplicitiškai tekste pateiktos informacijos reikšmės rekonstrukcijos; joje ši yra susijusi su anksčiau įgytomis žiniomis apie tinkamą reprezentaciją. Taigi skaitymas yra teksto valdomas konstrukcijos procesas ir žinojimo valdomas integracijos procesas. Konkrečiai tai reiškia, pvz., kad teksto sąvokos visuomet papildomos reikšmėmis, kurios saugomos prote. Dažnai šios reikšmės saugomos tam tikrais vaizdiniais arba siejamos su vaizdiniais ir situacijomis. Todėl moksleiviai skaitant turi būti skatinami atskleisti šį ryšį. Juk skaitymas visuomet yra ir vaizduotės pasiekimas.

Tačiau skaitant ne visuomet su tekstu siejamos tik anksčiau įgytos žinios, tekstas gali pakeisti ir padėti geriau suprasti savo pasaulį. Pavyzdžiui, psichologinis tekstas apie esmines baimės ir troškimo galias žmoguje gali paskatinti atrasti šiuos modelius savo gyvenime. Čia ne tik anksčiau įgytos žinios siejamos su tekstu, bet ir keičiasi savęs bei pasaulio įsivaizdavimas. Jei toks ryšys su tuo, kas perskaityta, apsiriboja tik anksčiau įgytomis žiniomis, tekstas iš esmės lieka nesuprastas, net jei skaitytojas gali jį teisingai atpasakoti. Todėl teksto suvokimo procesai turi visuomet atverti galimybę susieti tekstą su savo pasauliu, kad skaitytojo santykis su tekstu būtų abipusis. Savas mentalinis modelis skaitant tekstą praplečiamas, keičiamas ir detalizuojamas. Taigi skaitymas yra mintyse vykstantis konstrukcijos procesas ir interakcijos procesas aktyviai analizuojant tekstą bei savo pasaulį.

7.2 Skaitymo proceso dalys

Tekstai suprantami tuo geriau, kuo sklandesnis yra skaitymas. Sklandų skaitymą sudaro skaitymo tikslumas, automatizavimas, skaitymo greitis ir tinkamas kirčiavimas/intonavimas. Juo lėčiau skaitoma, juo sunkiau moksleiviams dažniausiai susieti sakinio žodžius. Kartais sakinio ar pastraipos pabaigoje jie nebežino, kas buvo pradžioje.

Pagal Richter/Christmann (2002), skaitymo procesą sudaro daugybė dalinių procesų, jų sėkmė priklauso ir nuo skaitymo sklandumo:

- ▶ žodžių prasmių suvokimas
- ▶ atskirų žodžių ryšių sudarymas
- ▶ sakinių kaip reikšminių vienetų integracija (vietinės koherencijos pastraipos viduje sudarymas)
- ▶ skirsnelių/pastraipų (teksto temų) susiejimas į globalią teksto koherenciją: mentalinės teksto reikšmės reprezentacijos kaip tekste pavaizduoto turinio situacijos modelio sukūrimas
- ▶ superstruktūrų sukūrimas (žinios apie tekstų rūšis ir joms būdingas teksto struktūras)
- ▶ teksto intencijos atpažinimas ir retorinių bei argumentuojamųjų strategijų atpažinimas.

Taigi pirmiausia apčiuopiamos žodžių reikšmės. Tai vyksta tik pasitelkiant anksčiau įgytas žinias: juo platesnis žodynas, juo geriau suprantami žodžiai. Tada nustatomi ryšiai tarp atskirų žodžių ir suprantamas atskiras sakinys. Tuomet pastraipos sakiniai susiejami į reikšminius vienetus, paprastai pastraipos vienetus. Siejant skirsnelius/pastraipas galiausiai sudaroma mentalinė teksto reikšmės reprezentacija, tekste atpasakoto turinio modelis. Geri skaitytojai sukuria lokalias koherencijas siedami vieną su kitu vienas po kito einančius sakinius, ir globalią koherenciją, integruodami plačiai aprėpiančias teksto temas ir teksto dalis. Jie atkreipia dėmesį į tai, kaip susiję teiginiai, ieško pasikartojančių pavyzdžių ir pritaiko skaitymo tempą pagal skirtingo sudėtingumo tekstus. Kadangi tekstuose ne visada viskas pasakoma aiškiai, skaitant reikia užpildyti ir tuščias vietas, t. y. tai, kas nepasakyta, atspėti iš konteksto. Skaitymo tyrimuose tokios išvados vadinamos inferencijomis.

Tačiau: teksto suvokimas nėra vien tik eksplicitiškai tekste paminėtos informacijos reikšmių rekonstrukcija, bet ir vyksta įvairiuose lygiuose, būtent analizės lygmenyse bei apmąstymo ir vertinimo lygmenyse. Kai teksto turinys suprastas, jį reikia analizuoti kitame, aukštesniame lygmenyje, pvz., – priklausomai nuo moksleivių amžiaus – atsižvelgiant į retorines-stilistines priemones, jų funkciją, atsižvelgiant į teksto intenciją ir galimą pritaikymą ar teksto ribas peržengiančius pavyzdžius. Galiausiai apmąstymo procesai (tarp jų ir kontekstualizavimas) tampa aiškūs ir gaunama paskata vertinti. Ypač čia ieškoma vietos savame mentaliniame modelyje, kur patalpinti naujai įgytas žinias, kad jas būtų galima naudoti vėliau. Jei žinios įvertinamos kaip prasmingos ir reikalingos, jo susiejamos kitaip, nei jei būtų atmetamos. Tokį susiejimą labai sustiprina pasikeitimas nuomonėmis ir diskusijos.

7.3 Skaitymo kompetencijos įgijimo prielaidos

Skaitymo kopetencijų temos tyrinėtojai sutaria dėl veiksnių, kuo skiriasi geri skaitytojai nuo silpnų. Skaitymo kompetencijoms įgyti reikalingos šešios prielaidos:

1. Kognityvusis pagrindinis gebėjimas
2. Anksčiau įgytos žinios (apie pasaulį ir aplinkybes), žodynas
3. Teksto suvokimo strategijos
4. Teksto požymių žinojimas / Žinios apie teksto pavyzdžius
5. Interesai / Motyvacija
6. Individuali koncepcija

7.3.1 Kognityvusis pagrindinis gebėjimas

Kognityvų pagrindinį gebėjimą, taigi bendrąjį intelektą, mokykla iš visų šių veiksnių gali įtakoti mažiausiai.

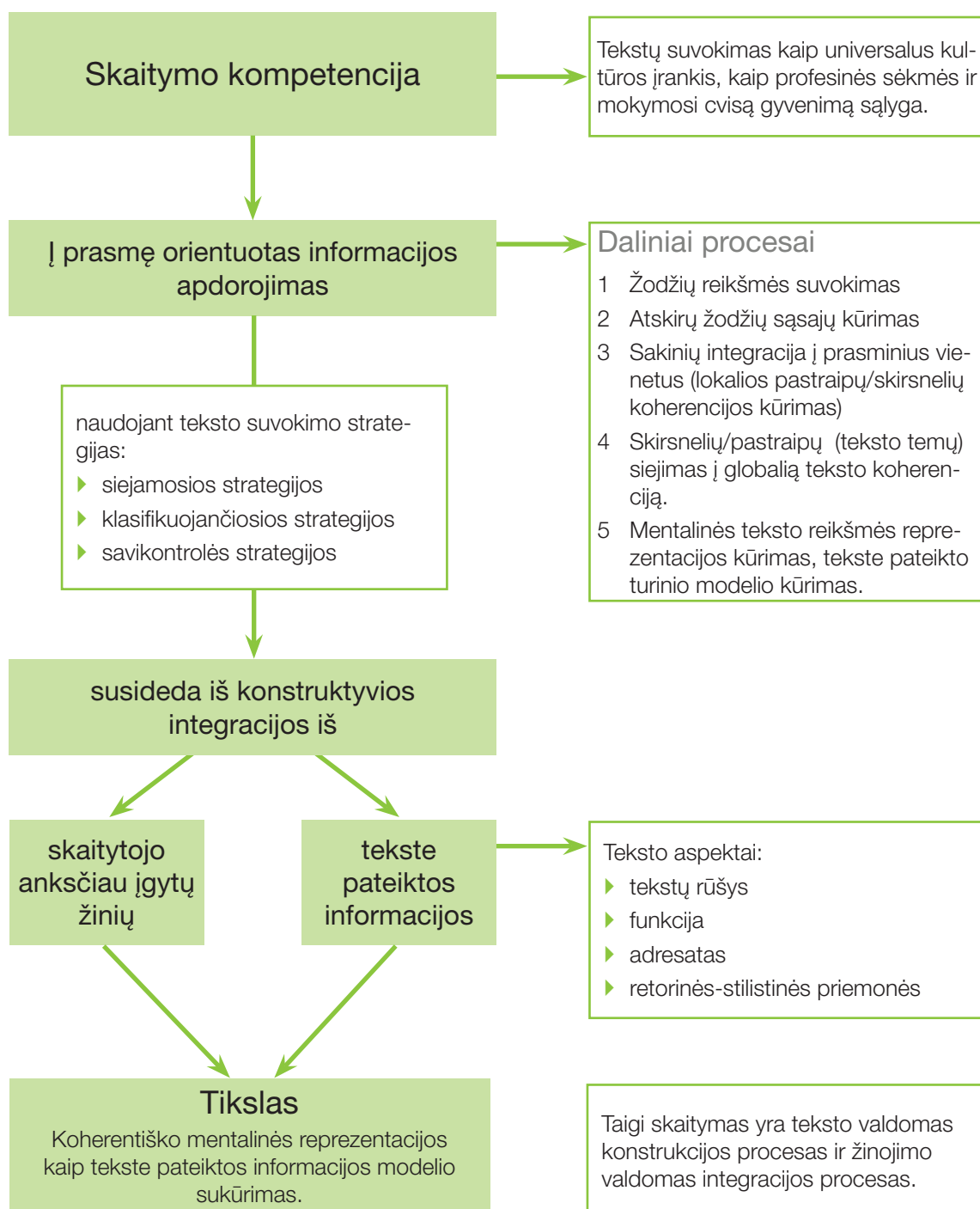
7.3.2 Anksčiau įgytos žinios (apie pasaulį ir aplinkybes), žodynas

Juo daugiau anksčiau įgytų žinių moksleiviai turi (Nr. 2), juo lengviau suvokia tekstą. Čia svarbu ir tai, kad būtų sukurtas ir sustiprintas tvirtas ankstesnių žinių tinklas, kad būtų galima integruoti naujas žinias. Tam reikia sąmoningai dirbti su žodynu, pavyzdžiui, kuriant žodžių laukus, kai reikia atsižvelgti ne tik į pasyvų, bet ir į aktyviai naudojamą žodyną. Grožiniuose tekstuose anksčiau įgytos žinios, siejamos su teksto turiniu, mažiau reikšmingos nei dalykiniuose tekstuose (plg. Gold, 2007, p. 17). Tačiau tai negalioja žinioms apie literatūros formas, tai yra žinioms apie teksto pavyzdį.

7.3.3 Teksto suvokimo strategijos

Teksto suvokimo strategijų įgyjimas šioje pagalbinėje priemonėje išsamiai aptartas. Tikslas – pasiekti, kad moksleiviai gebėtų savarankiškai ir tinkamai naudoti skaitymo strategijas. Matt kaip tik teksto suvokimo strategijų naudojimas yra pagrindinis gerų skaitytojų bruožas. Teksto suvokimo strategijos yra konkrečios technikos, palengvinančios tekstų suvokimą ir gebėjimą atsiminti; jas galima naudoti tikslingai ir lanksčiai. Pagal tinkamų strategijų naudojimą lengviausia atskirti gerus skaitytojus nuo prastų. Silpni skaitytojai skaito tekstą nenaudodami tam tikrų strategijų ir yra linkę sunkesnes vietas praleisti. Pralisdami jie nepastebi, kad ko nors nesuprato. Jie pasitenkina tuo, ką «pasiima» iš teksto pirmą kartą jį skaitydami. Šitaip jie nemato informacijos sąsajų, o tik pasiima iš teksto atskirą informaciją, atpasakoja ją nesusiedami su tekstu ir susikuria savas sąsajas, kurios grindžiamos jų spėjimais.

Tuo tarpu geri skaitytojai skaitydami naudoja strategijas. Jie sąmoningai sieja tai, ką skaito, su tuo, ką jau žino, bando tai, ką perskatė, redukuoti iki esminių teiginių, sąmoningai suvokia, jei ko nors nesupranta, naudoja efektyvius metodus suvokti nežinomiems žodžiams ir turiniams. Dėl šios priežasties teksto suvokimo strategijų mokymasis šiame «Skaitymo kompetencijų metodų pakete» užima ypatingą vietą.

12 pav. Grafinė skaitymo kompetencijos apžvalga

7.3.4 Teksto požymių žinojimas / Žinios apie teksto pavyzdžius

Pamokose paprastai mokomasi pažinti teksto požymius ir įgyti žinių apie tekstų pavyzdžius. Tas, kuris žino tam tikrų teksto rūšių požymius, žino, į ką ypatingai atkreipti dėmesį. Jis ironišką glosą ar satyrą skaitys kitaip nei dalykinį tekstą. Skaitydamas pasaką atpažins pasakoms būdingus pavyzdžius. Žinos, kad skaitant reportažą tai, kas svarbu, nuo nesvarbių dalykų skirti reikia kitaip nei skaitant straipsnį žinyne. Todėl svarbu pamokoje susipažinti su kiek įmanoma daugiau tekstų rūšių ir ir įsidėmėti jų požymius. Tekstų rūšių apžvalgą rasite 9 skyriuje «9 Teksto rūšių apžvalga» 104 puslapyje.

7.3.5 Interesai / Motyvacija

Interesas ir motyvacija skaitant vaidina labai svarbų vaidmenį. Jei jie yra, moksleivis pasirengęs sakityti. Skaitymas visuomet vyksta konkrečiose situacijose ir su tam tikra intencija. Intencija nulemia tai, su kokiais klausimais imamasi skaityti tekstą. Tik tuomet, kai «pažadunami» klausimai teksto tema, tekstas analizuojamas su konkrečiu interesu. Taigi skaitymo interakcijos procesas prasideda tik tuomet, kai atsiduria tam tikroje situacijoje, kurioje kykla klausimai ir kurioje aktyvuojamos anksčiau įgytos žinios. Šį interesą mokytojas/-a turėtų sužadinti prieš skaitant tekstą. Taigi skaitymo kompetencijų reikėtų mokytis iš reikšmingų turinių. Moksleiviams turi būti aišku, koku tikslu jie skaito tekstą. Pirmiausia grožiniuose tekstuose – bet retsykiais ir dalykiniuose tekstuose – emocijos skaitant vaidina svarbų vaidmenį. Pozityvūs jausmai skaitant – moksleiviams tai pirmiausia susidomėjimas, bet ir galimybė susitapatinti – sąlygoja ypatingai intensyvius skaitymo procesus. Tuo tarpu išorinis mokyklinių reikalavimų spaudimas skaitant gali susilpninti norą skaityti. Taip pat ir gebėjimas sklandžiai ir suprantamai skaityti sukelia pozityvius jausmus.

Mokyklos kontekste, žinoma, nemažą vaidmenį atlieka ir išorinio pripažinimo motyvacija. Mat tas, kuris skaito, sulaukia pripažinimo ir pasiekia geresnių rezultatų.

7.3.6 Savivertė

Gerai skaitytojai turi pozityvią savivertę skaitymo atžvilgiu. Jie pasikliauja savo gebėjimais skaityti ir pasitikėdami sėkme imasi skaitymo užduoties (plg. Gold 2007, p. 28). Jų nereikia motyvuoti, jei ko nors nesupranta ar negali įveikti. Todėl svarbu, kad mokykla padėtų moksleiviams susikurti teigiamą savivertę – ne tik dėl skaitymo gebėjimų. Tas, kuris skaito, turėtų sulaukti pripažinimo. Mokykla gali sukurti įvairių būdų auginti moksleivių pasitikėjimui savo skaitymo gebėjimais. Tai bus atskleista kitame skyriuje apie skaitymo kultūrą.

Teigiama savivertė paprastai lemia ir tai, kad tikslo atkakliai siekiama toliau, pasitaikius kliūtims nepasiduodama. Tas, kuris tiki, kad jam sekasi, paprastai išsiugdo ir stipresnę valią, norą pasiekti visišką sėkmę. Visi šie gebėjimai yra iš asmeninių kompetencijų srities.

8 Sukurti skaitymo kultūrą

Moksleivių motyvaciją ir susidomėjimą skaitymu galima labai pozityviai paveikti sukuriant skaitymo kultūrą mokykloje. Tai ypač svarbu turint omenyje moksleivius, kurie skaityti neišmoko namuose arba išmoko nedaug. Skaitymo socializacija visų pirma vyksta šeimoje. Jei to nebuvo, socializaciją reikia «pasivyti» mokykloje. Jei pavyksta pasiekti, kad moksleiviai taptų skaitytojais, kuriems skaitymas yra kasdienybė ir savaime suprantamas dalykas, tai bus labai pozityvus poveikis. Tai skatina asmenybės formavimąsi, žadina fantaziją, praturtina žodyną, stiprina gebėjimą susikaupti, daro gyvenimą turiningesnį ir dar daug kitų dalykų. Dažnas skaitymas labai gerai paveikė ir skaitymo automatizavimo procesus. Juo daugiau skaitoma, juo skaitymas sklandesnis. Šį poveikį dar labiau sustiprina skaitymas balsu (plg. Gold 2007, p. 22). Todėl labai efektyvus ir skaitymo poroje modelis (žr. «3.2 Darbas poromis skaitant ir rašant (CIRC)» 58 puslapyje).

Vyresnio amžiaus jaunuoliai skaito vis mažiau (plg. Gold 2007, p. 44). Todėl kuriant skaitymo kultūrą mokykloje reikėtų ypač atkreipti dėmesį į tai, kad skaityti būtų skatinami ne tik jaunesni moksleiviai, kuriuos lengviau sužavėti skaitymu, bet ir vyresni, į paauglystę žengiantys moksleiviai neprarastų susidomėjimo knygomis.

Skaitymo kultūros tikslas yra padidinti moksleivių susidomėjimą skaitymu ir jų angažuotumą. Labai tinkamas tam pasirodė skaitymo pasas². Tai, ką moksleiviai skaito, turi įrašyti savo skaitymo pase. Kiekvienai knygai jame skirta viena eilutė. Ten įrašomas autorius ir knygos pavadinimas, kada knyga pradėta ir baigta skaityti, kiek puslapių, ir galbūt dar tai, kokį pažymį knyga mokiniams parašytų. Tėvai parašu turi patvirtinti, kad vaikas tikrai knygą skaitė. Jei mokytojas tą knygą žino, gali užduoti vaikui klausimų apie ją, kad patikrintų, ar knyga tikrai perskaityta.

Moksleiviai turi įsegti savo skaitymo pasą į savo sąsiuvinį segtuvą. Kiekvienas vaikas turi kasdien skaityti bent po 20 minučių. Skaitymas turi tapti tokiau pat laisvalaikio užsiėmimu kaip ir kiti dalykai, kuriais vaikai mielai užsiima. Kad vaikai priprastų kasdien skirti 20 minučių skaitymui, pirmiausia galima pasidaryti lentelę, kurioje tėvai turi kasdien parašu patvirtinti, kad vaikas skaitė 20 min. Daugeliui vaikų, kurie iki šiol tiek daug neskaitė, netrukus lentelės nebereikės, nes jie pastebės, kaip puiku yra skaityti. Jei kuriam nors nepavyksta savaitės dienomis reguliariai paskaityti, turi paprasčiausiai pasivyti per savaitgalį.

Mokytojas/-a reguliariai surenka skaitymo pasus ir duoda moksleiviams atsakymą apie jų skaitymo rezultatus. Šiame vertinime turi būti ir pažymys. Taip pat galima paraginti moksleivius pristatyti klasėje skaitytas knygas. Kad vaikai gautų dar daugiau paskatų skaityti, rekomenduotina išbandyti metodą, kai moksleiviai rašo knygų pasiūlymus, kurie išskabinami klasėje. Greta autoriaus ir pavadinimo trumpai aprašomas turinys ir pateikiamas trumpas knygos vertinimas. Be to, duodama nuoroda, kur galima gauti knygą, pavyzdžiui, ar galima pasiskolinti iš mokinio, parašiusio siūlymą, o gal galima gauti mokyklos ar miesto bibliotekoje.

² tai išsamiai ir su orateikiant daug medžiagos aprašyta Bamberger 2000 ir Lange, 2007.

Taip pat labai motyvuoja darbas su programa internete «Antolin». Šios svetainės adresas yra www.antolin.de. Kiekvienas vaikas gauna slaptažodžiu apsaugomą skaitytojo paskyrą. Ten moksleiviai gali atsakinėti į klausimus apie perskaitytas knygas. Už kiekvieną teisingai atsakytą klausimą jie gauna taškus asmeninėje sąskaitoje. Mokytojai bet kada gali pasižiūrėti, kas atsakė į klausimus apie kokią knygą ir kiek iš viso surinkta taškų. Norint galima padaryti pirmaujančiųjų sąrašą ir iškabinti klasėje ir taip paskatinti mokslivius dar daugiau skaityti, nes jie norės atsidurti sąrašė kaip įmanoma aukščiau.

Tačiau kadangi «Antolin» programoje galima atsakyti į klausimus ne apie visas knygas, svarbu paraginti vaikus papildomai vesti skaitymo pasą. Ten galima matyti, kokias knygas moksleiviai skaitė ne iš «Antolin» sąrašo.

Skaitymo pasas ir darbas su «Antolin» programa turėtų būti įtraukti į mokyklos skaitymo kultūrą. Kaip tiksliai šioji turi atrodyti, sprendžia kiekviena mokykla individualiai. Yra daugybė galimybių, štai keletas iš jų:

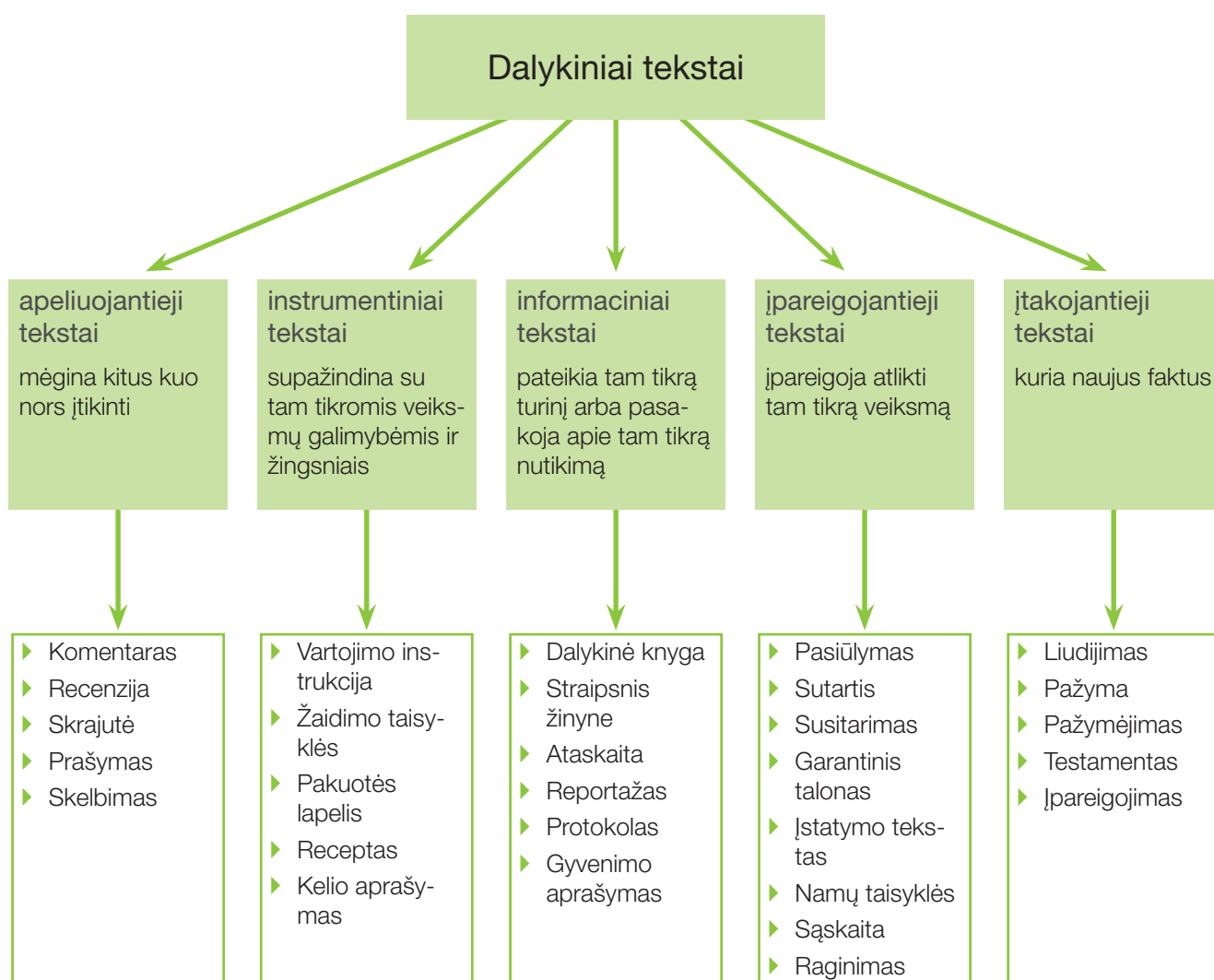
Der Leserpass und Antolin sollten in eine schulische Lesekultur eingebettet sein. Wie diese genau aussehen soll, kann jede Schule individuell gestalten. Es gibt viele Möglichkeiten dafür, hier sind einige genannt:

- ▶ Skaitymo balsu varžytuvės mokykloje
- ▶ Vyresni moksleiviai skaito jaunesniems
- ▶ Rengiami skaitymai, kuriuose savo tekstus gali skaityti ir patys moksleiviai
- ▶ Moksleiviai skaito balsu ne mokykloje. Pvz., eina į vaikų darželius ar senelių namus ir reguliariai skaito ten. Tekstus, kuriuos ten skaito, iš anksto pasirengia taip, kad galėtų skaityti išraiškingai.
- ▶ Kiekvienas moksleivis turėtų mokykloje (arba kuprinėje) turėti knygą, kurią galėtų pasklaidyti, jei nėra dalyko mokytojo ir pamokoje jis pavaduojamas arba jei uždavus ilgesnį savarankišką darbą mokinys baigia anksčiau už kitus. Tuomet visi mokiniai, taip pat ir greitesnieji, turės ką veikti ir pamokoje nebus trukdymų.

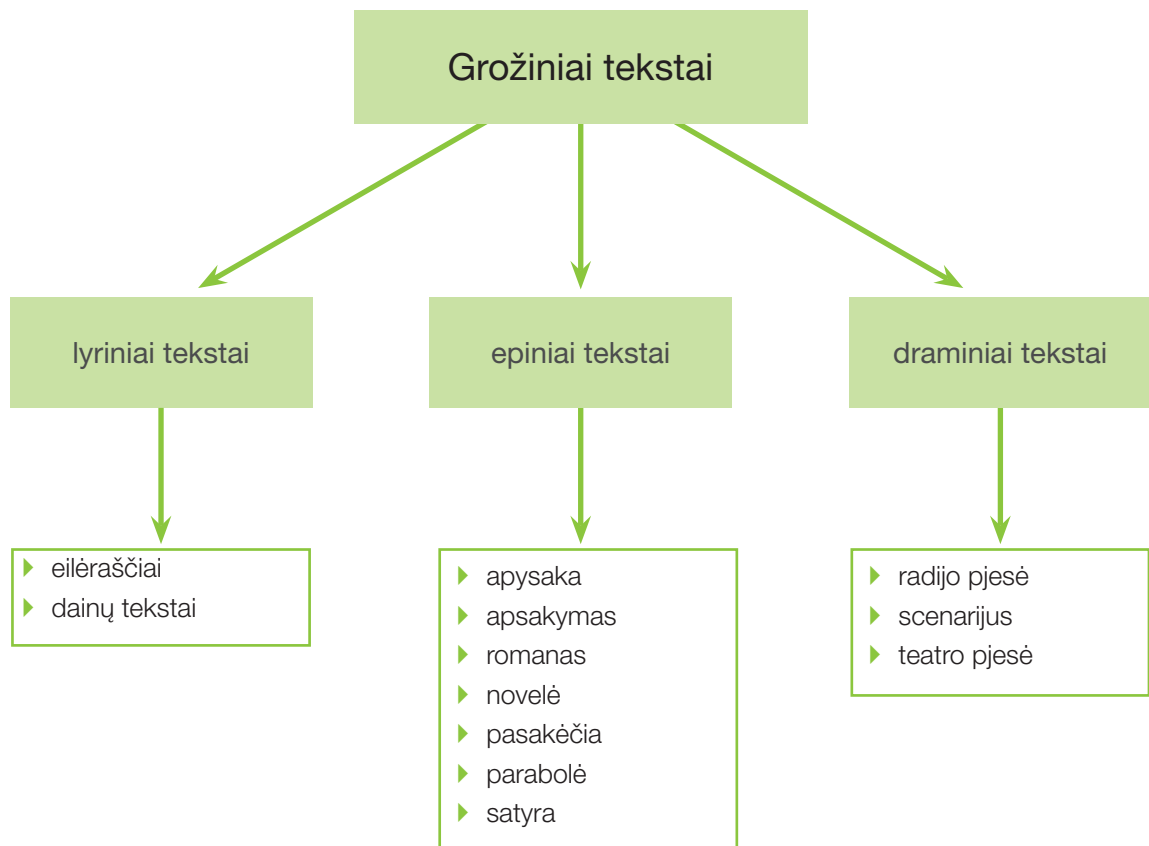
9 Teksto rūšių apžvalga

9.1 Dalykiniai tekstai

Pagal Jürgen Baumann: Sachtexte lesen und verstehen. Grundlagen - Ergebnisse - Vorschläge für einen kompetenzfördernden Unterricht. Seelze 2009

9.2 Grožiniai tekstai

1 priedas: Literatura

- Altenburg Erika, 2009. Wege zum selbständigen Lesen. Berlin
- Bamberger Richard, 2000: Erfolgreiche Leseerziehung in Theorie und Praxis. Mit besonderer Berücksichtigung des Projekts «Leistungs- und Motivationssteigerung im Lesen und Lernen unter dem Motto Lese- und Lernolympiade». Baltmannsweiler.
- Baurmann Jürgen, 2009: Sachtexte lesen und verstehen. Grundlagen – Ergebnisse – Vorschläge für einen kompetenzfördernden Unterricht. Seelze-Velber.
- Bertschi-Kaufmann Andrea, 2007: Lesekompetenz, Leseleistung, Leseförderung. Grundlagen, Modelle und Materialien. Seelze-Velber/ Zug.
- Bremerich-Vos Albert, 2008: Benjamin S. Bloom (und andere) revisited. In: Lernstandbestimmung im Fach Deutsch. Weinheim und Basel, S.29-51
- Brüning Ludger / Saum Tobias, 2006: Erfolgreich unterrichten durch Kooperatives Lernen Bd.1. Strategien zur Schüleraktivierung. Essen.
- Brüning Ludger / Saum Tobias, 2007: Erfolgreich unterrichten durch Visualisieren. Grafisches Strukturieren mit Strategien des Kooperativen Lernen. Essen
- Brüning Ludger / Saum Tobias, 2009: Erfolgreich unterrichten durch Kooperatives Lernen Bd. 2. Neue Strategien zur Schüleraktivierung, Individualisierung, Leistungsbeurteilung, Schulentwicklung. Essen.
- Deutsches PISA-Konsortium, 2001: PISA. Basiskompetenzen von Schülerinnen und Schülern im internationalen Vergleich. Opladen.
- Gold Andreas / Mokhlesgerami Judith / Rühl Katja / Souvignier Elmar, 2004: Wir werden Textdetektive. (Anleitungen und Materialien zu einem Lesetraining in den Jahrgangsstufen 5/6). Göttingen.
- Gold, Andreas, 2007: Lesen kann man lernen. Lesestrategien für das 5. und 6. Schuljahr. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Groeben, Norbert, 1984: Leserpsychologie, Münster
- Hurrelmann, Bettina, 2002. Leseleistung - Lesekompetenz. Folgerungen aus PISA, mit einem Plädoyer für ein didaktisches Konzept des Lesens als kultureller Praxis. Praxis Deutsch, 176, 6 - 18.
- Hurrelmann, Bettina, 2002: Leseleistung – Lesekompetenz, Praxis Deutsch 29, H. 176 (Themenheft)
- Konrad, Klaus / Traub, Silke, 2001: Kooperatives Lernen. Theorie und Praxis in Schule, Hochschule und Erwachsenenbildung. Baltmannsweiler.
- Kruse, Gerd, 2008. In: Andrea Bertschi-Kaufmann (Hrsg.). Lesekompetenz, Leseleistung, Leseförderung. Grundlagen, Modelle und Materialien. Zug: Klett und Balmer
- Kuhn, Birgit, 2009. Lesetechniken optimieren. München: Compact Verlag.
- Küppers Judith/Souvignier Elmar, 2002: «Textdetektive lösen ihre Fälle». In: Forschung Frankfurt. 1-2. 2002, 51ff.
- Lange, Reinhardt, 2007: Die Lese- und Lernolympiade. Aktive Leseerziehung mit dem Lesepass nach Richard Bamberger. Hohengehren.
- Leisen, Josef, 2008. In: Andrea Bertschi-Kaufmann (Hrsg.). Lesekompetenz, Leseleis-

tung, Leseförderung. Grundlagen, Modelle und Materialien. Zug: Klett und Balmer
Literatur

Richter Tobias/Christmann Ursula, 2002: Lesekompetenz: Prozessebenen und interindividuelle Unterschiede. In: Groeben Norbert/Hurrelmann Bettina, S. 25-58

2 priedas: Skaitymo strategijų kortelės

Tolesniuose puslapiuose pateiktas skaitymo strategijų kortelės galima naudoti pamokoje. Tinklapyje iqesonline.net užsiregistravę kaip registruoti vartotojai galite parsisiųsti jų pavyzdžius ir pasigaminti kortelių visai klasei.

Siejamosios strategijos

Atkreipti dėmesį į antraštę

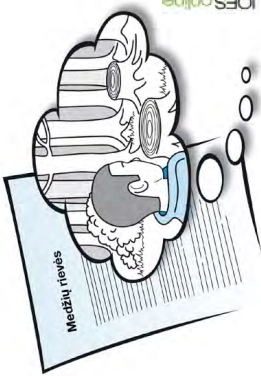

Atkreipti dėmesį į antraštę.
Ką žinau šia tema?

1

Siejamosios strategijos

Susieti su anksčiau įgytomis žiniomis ir patirtimi

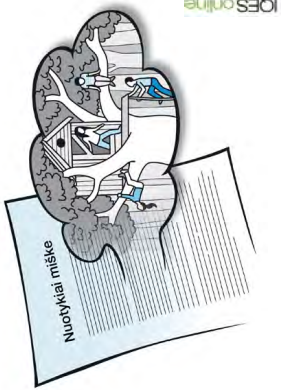

Kokių anksčiau įgytų žinių turiu šia tema?
Kokio patyrimo turiu?

2

Siejamosios strategijos

Vaizdus įsivaizdavimas

Susikuriu sau teksto iliustraciją arba filmą pagal tekste aprašytą veiksmą.

3

Siejamosios strategijos

Nupiešti piešinį pagal tekstą

Nupiešiu vieną ar kelis piešinius pagal tekstą arba darausi nedidelius eskizus.

4

Siejamosios strategijos

Atpasakoti savais žodžiais

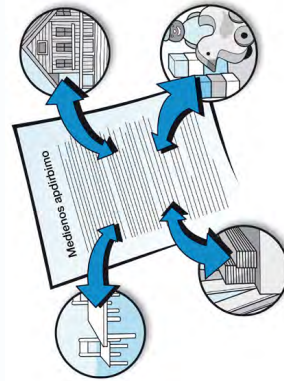

Aiškinu ką nors savais žodžiais.

5

Siejamosios strategijos

Surasti pavyzdžių ir pritaikymą

Kur randu tai, apie ką skaitėme, realiame pasaulyje?
Kur galėčiau panaudoti tai, ką sužinojau?

6

Siejamosios strategijos

Nuspėjimas

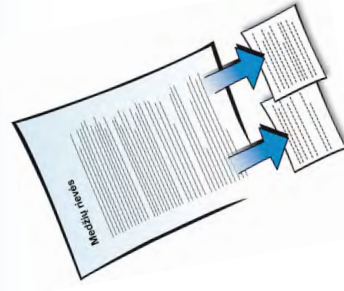

Kas galėtų būti tekste pasakojama toliau?

7

Siejamosios strategijos

Daryti išvadas

Kokios teksto prielaidos? Kokias išvadas galima iš jo padaryti?

8

Siejamosios strategijos

Vertinti tekstą

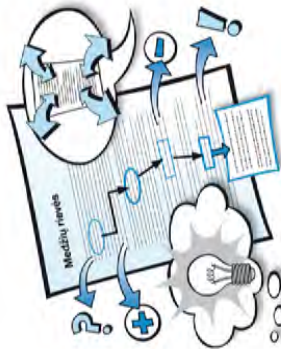
Ką galvoju apie tai, kas aprašoma tekste?

Kodėl mano nuomonė tokia?

9

Siejamosios strategijos

Apmąstyti tekstą

Kokioms stambesnėms struktūroms galiu priskirti tekstą?
Ar yra alternatyvų?

10

Sistemamosios strategijos

Padalyti tekstą skirsneliais

Tikrinu, ar suskirstymas skirsneliais prasmingas, kur dar daugiau suskirstytčiau.

11

Sistemamosios strategijos

Pažymėti raktinius žodžius

Staciampiui arba apskritimui apibrėžti pagrindines sąvokas tekste.

13

Sistemamosios strategijos

Reziumuoti pastraipos turinį

Reziumuoju, kas svarbu skirsnyje.

14

Sistemamosios strategijos

Reziumuoti teksto turinį

Reziumuoju, kas svarbu tekste.

15

Sistemamosios strategijos

Pabraukti pagrindinę mintį

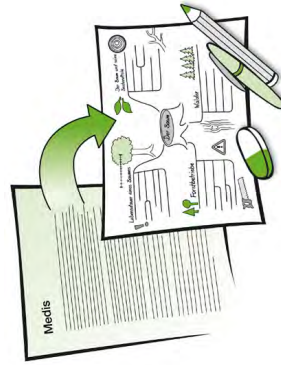

Pieštuku pabraukiu tai, kas tekste yra svarbu.

12

Sistemamosios strategijos

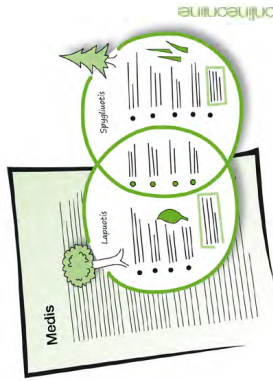
Tekstą paversti grafine struktūra

Nubraižau tekstui grafinę struktūrą.

16

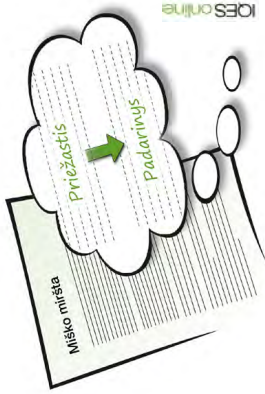
ieškoti bendrybių ir skirtumų

Kas lyginama tekste? Išrašau bedrybes ir skirtumus.

17

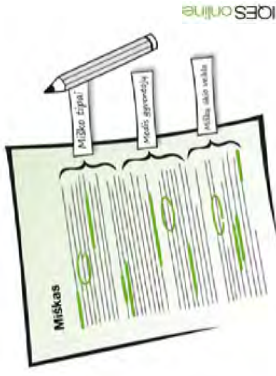
Išnagrinėti priežastis ir padarinius

Tekste surandu priežastis ir padarinius.

18

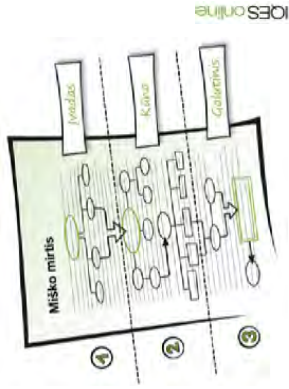
Sugalvoti ir parašėje užrašyti giminines sąvokas

Kokias giminines sąvokas galu priskirti tam, kas aprašoma tekste?

19

Sukurti teksto struktūrą

Kas aprašyta pastraipoje ir kaip tai logiškai susiję su tuo, kas buvo aprašyta anksčiau?

20

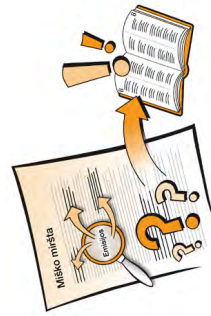
Planuoti

Koks tavo skaitymo tikslas? Kokius teksto detektyvo metodus norėtum naudoti, kad suprastum tekstą?

21

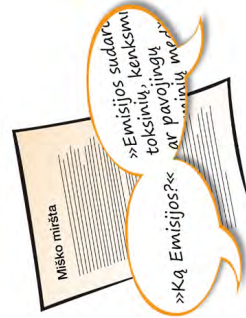
Kaip įveikti teksto sunkumus

Bandau suprasti neaiškias teksto vietas iš konteksto. Nežinomų žodžių reikšmių ieškau žodyne.

22

Tikrinti, kaip supratai

Skaitydamas keliu sau klausimus ir atsakau į juos. Tai, ką perskaičiau, pakartoju savais žodžiais.

23

Patikrinti, kaip įsiminiau

Perskaičius tekstą garsiai pakartojau pagrindines teksto mintis ir patikrinu, ar paminėjau visas.

24

Mokymosi bendradarbiaujant metodai, kurių pagalba mokomasi skaitymo strategijų

Mokymo metodas	Trumpas metodo aprašymas	Skaitymo strategijos, kurių mokomasi šio metodo pagalba
Skaitymas ir reziumavimas pakaitomis	Čia pateiktame metode vienas mokinys skaito teksto skirsnelį, o kitas turi atpaskoti jo turinį. Kitame skirsnyje jie pasikeičia vaidmenimis. Pabaigoje abu turi atpaskoti perskaityto teksto turinį.	<ul style="list-style-type: none"> ▶ be klaidų, sklandžiai ir išraiškingai skaityti ▶ reziumuoti tai, kas išgirsta
Pratys poroje skaitant ir rašant (CIRC)	Šis metodas labai gerai ištyrinėtas, laikomas vienu efektyviausių mokymosi bendradarbiaujant metodų. Pažvelgus atidžiau, tai ne vienas metodas, o metodų dirbant poroje rinkinys. Atskirus pratimus nebūtina atlikti griežtai pagal tvarką. Juos galima rinktis atsižvelgiant į kompetencijas, kurias turi įgyti moksleiviai mokykloje. Taip pat atskiroms poroms galima skirti skirtingus pratimus, priklausomai nuo jų lygio.	<ul style="list-style-type: none"> ▶ sklandžiai skaityti balsu ▶ perskaityti sunkius žodžius ▶ kelti klausimus tekstui ir į juos atsakyti ▶ naujus žodžius suprasti iš konteksto ▶ reziumuoti tekstus
Bendradarbiavimas pagal scenarijų	Šiuo metodu galima mokyti visų skaitymo strategijų. Partneriams mokytojas/-a duoda scenarijaus forma pateikiamus nurodymus, kad naudoti kokias strategijas. Kai moksleiviai bus įvaldę kelias strategijas, galima duoti jiems užduotį patiems pasvarstyti, kokios strategijos tinkamos analizuoti tekstui.	<ul style="list-style-type: none"> ▶ visos, priklausomai nuo to, kokias parenka mokytojas/-a arba pasirenka mokiniai
Klausimų namelis	Mokymosi bendradarbiaujant metodu «Klausimų namelis» moksleiviai gali mokyti kelti klausimus apie tekstą įvairiuose lygmenyse ir atsakyti į juos vieni kitiems. Priklausomai nuo teksto lygmens jie skatina vieni kitus naudoti įvairias skaitymo strategijas.	<ul style="list-style-type: none"> ▶ kelti klausimus apie teksto turinį, analizei ir jo apmąstymui ▶ atsakyti į klausimus ir atsakant naudoti įvairias skaitymo strategijas
Skaitymas pakaitomis	Priklausomai nuo individualios skaitymo fazės moksleiviai analizuoja tekstą vieną po kito atlikdami šiuos veiksmus: <ul style="list-style-type: none"> ▶ kelia klausimus apie teksto skirsnelio turinį ▶ reziumuoja teksto turinį ▶ stebi, ar gerai suprato tekstą, patikrina, ar neliko neaiškių vietų ir ragina vienas kitą pasiaiškinti tas vietas ar neaiškius žodžius. ▶ spėja, kas galėtų būti tolesniuose skirsniuose 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ kelti klausimus tekstui ▶ reziumuoti skirsnelius ▶ patikrinti, kaip supratai ▶ spėti, kas bus toliau